

سنڌ يونيورسٽي ڄام شورو

اير فل لاءِ مقالو

شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ شخصي تلميحَات جو اڀياس ۽ فرهنگ

ريسرچ اسڪالر

ناهيد فاطمه راجپر

نگران

پروفيسر ڊاڪٽر نواب ڪاڪا

معاون نگران

پروفيسر ڊاڪٽر انور فگار هڪڙو

سنڌي شعبو، سنڌ يونيورسٽي، ڄامشورو

CERTIFICATE

This is to certify that the work presented in this thesis entitled "Study and Glossary of the Allusion personalities in Sheikh Ayaz's Poetry"

“شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ شخصي تلميحات جو اڀياس ۽ فرهنگ”

Has been carried out by Naheed Fatima Rajper under my supervision. The work is genuine, original and, in my opinion, suitable for submission to the university of Sindh for the award of Master of philosophy degree in Sindhi.

SUPERVISOR

CO-SUPERVISOR

PROFESSOR DR: NAWAB KAKA

PROFESSOR DR: ANWAR FIGAR HAKRO

DEPARTMENT OF SINDHI

Ex-HEAD OF DEPARTMENT OF SINDHI

UNIVERSITY OF SINDH, JAMSHORO

UNIVERSITY OF SINDH JAMSHORO

ارپنا

آءُ هيءَ پنهنجي علمي ۽ تحقيقي ڪاوش ارپيان ٿي:
بابا سائين قادر بخش راجپر کي،
امان سانئڻ اسماء کي
چاچا سائين علي محمد کي،
پٽي حسن بانوءَ کي _ ۽ _ خاص طور
پنهنجي ور محمد قاسم راجپر کي
جن جي تعاون، همت افزائيءَ، نيڪ خواهشن، محبتن، دعائن ۽ سهڪار سان آءُ هيءَ تحقيق
مڪمل ڪرڻ جوڳي ٿي سگهي آهيان.

ناهيد فاطم راجپر

مقالي جي ترتيب

	مهاڳ	.1
	تعارف، اهميت، افاديت	.2
	باب پهريون: تلميح 1. تلميح جي وصف 2. تلميح جي تعريف 3. تلميح جي علمي ۽ ادبي اهميت ۽ افاديت 4. تلميح جا قسم 5. تلميح جو شاعرانه استعمال ۽ جمال	.3
	باب ٻيون: سنڌي ڪلاسيڪل شاعريءَ ۾ شخصي تلميحن جو جائزو تمهيد 1. قاضي قادن جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 2. شاه عبدالڪريم بلڙيءَ واري جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 3. شاه عنايت رضويءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 4. شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 5. سچل سرمست جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 6. ساميءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 7. قادر بخش بيدل جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 8. خليفي نبي بخش قاسم جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون	.4
	باب ٽيون: عروضي ۽ جديد سنڌي شاعريءَ ۾ شخصي تلميحن جو جائزو 3.1 سيد فاضل شاه جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 3.2 مير عبدالڪريم سانگيءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون 3.3 ڪشن چند بيوس جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون	.5

	<p>3.4. مرزا قليچ بيگ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون</p> <p>3.5. محمد صديق مسافر جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون</p> <p>3.6. عبدالڪريم گدائيءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون</p> <p>3.7. حيدر بخش جتوئيءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون</p> <p>3.8. خليفي گل محمد گل جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون</p> <p>3.9. ڪيٽل داس فاني جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون</p> <p>3.10. هري دلگير جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون</p>	
	<p>باب چوٿون: شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ شخصي تلميحون (الف) ڏيهي شخصيتن جون تلميحون هن عنوان هيٺ سنڌ ۽ پوري ملڪ جي شخصيتن کي شامل ڪيو ويو آهي.</p> <p>(ب) پرڏيهي شخصيتن جون تلميحون هن عنوان هيٺ هندستان جي شخصيتن کي شامل ڪيو ويو آهي.</p>	.6
	باب پنجون: فرهنگ	.7
	نتيجا ۽ تجويزون	.8

مهاڳ

جيئن هر ڳالهه جو وقت هوندو آهي اها ڳالهه يا شيءِ ان وقت ئي ٿئي ٿي. اهڙيءَ ريت شعوري سجاڳي، ذهني اڏام، فڪر جي پروڙ، تخليق ۽ تحقيق جي جستجو جي نروار ٿيڻ جو به وقت هوندو آهي.

اير فل ڪورس ورڪ مڪمل ڪندي مون کي اها ڳالهه چڱي ريت محسوس ٿي ته علمي ۽ ادبي معيار تي پورو لهڻ لاءِ وڏي جاکوڙ ۽ جتن ڪرڻا پون ٿا. ڪورس ورڪ پوري ڪرڻ کانپوءِ موضوع جي چونڊ وارو مرحلو آڏو آيو. موضوع جي چونڊ تمام گهڻي اهميت رکي ٿي. مون ٽيسز لاءِ پنهنجي گائيڊ ڊاڪٽر انور فگار هڪڙو صاحب جي رهنمائيءَ ۾ "شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ شخصي تلميحاحات جو اڀياس ۽ فرهنگ" موضوع جي چونڊ ڪئي، جيڪو منظور ٿيو. شيخ اياز جي سنڌ ۽ ٻوليءَ سان اڻ مٽي محبت مون کي سدائين متاثر ڪيو آهي. اياز فڪريءَ تهذيبي سپاءَ کي اظهار ۾ آڻيندي تخليقي امرتا بخشي. سندس اڀياس، مقامي ۽ عالمي تاريخ ۽ تهذيب تي گهري نظر، تصور جي سگهه، فن جي بلندي ۽ ذهني پهچ سندس شاعريءَ ۾ هنڌ هنڌ تي نظر اچي ٿي.

سندس شاعريءَ ۾ مفڪرن، فلاسفرن، شاعرن، ليکڪن، انقلابين، آزاديءَ جي اڳواڻن، مقامي توڙي عالمي شخصيتن جو ذڪر ملي ٿو. اياز پنهنجي شاعريءَ ۾ انهن کي سهڻي نموني تلميح طور جڙيو آهي.

سنڌي ادب ۾ ان کان اڳ تلميح تي تحقيقي ڪم نه ٿيو آهي. ان ڪري موضوع جي نواڻ، جدت ۽ اهميت مون کي ان موضوع تي تحقيق لاءِ اتساهيو.

تحقيق جي شروعات معلومات گڏ ڪرڻ سان ٿي، جنهن لاءِ شيخ اياز جي شاعريءَ جي مطالعي کانپوءِ چنڊ ڇاڻ ڪري شخصيتن جي فهرست ترتيب ڏني. سنڌي شاعريءَ ۾ شخصي تلميح جي استعمال جي پس منظر جي ڄاڻ لاءِ سنڌي ڪلاسيڪل ۽ جديد شاعرن جي ڪلام شخصي تلميح جو تحقيقي جائزو پيش ڪرڻ لاءِ انهن جي ڪلام کي مطالعي ۾ آندو. پوءِ هڪ ڊگهو مرحلو انهن شخصيتن بابت معلومات حاصل ڪرڻ هو، جنهن لاءِ لغتن، لائبريرين ۽ لاڳاپيل سائينٽن کي ذريعو بنايو ۽ شيخ اياز جي شاعري ۾ شخصي تلميحاحات جو اڀياس ۽ فرهنگ ترتيب ڏني. ڪلاسيڪل ۽ جديد شاعرن جي ڪلام ۾ آيل شخصي تلميح جو تحقيقي جائزو پيش ڪيو. تلميح بابت تحقيق لاءِ به مختلف ٻولين جي ڪتابن ۽ لغات تان استفادو حاصل ڪيو.

هي مقالو گهڻي محنت جو ڪم هو جيڪو منهنجي نگران پروفيسر ڊاڪٽر نواب ڪاڪا صاحب ۽ معاون نگران پروفيسر ڊاڪٽر انور فگار هڪڙو صاحب جي همت افزائي ۽ رهنمائي سان مڪمل ٿيو. ان سان گڏ مان پنهنجي ور محمد قاسم راجپر، پنهنجي ٻارن محمد راجپر، ڊاڪٽر الويرا راجپر، مصطفيٰ راجپر، مبشر راجپر، پنهنجي ڪٽنب ۽ دوستن جي محبت ۽ ساٿ لاءِ ٿورائتي آهيان. اميد آهي ته منهنجي هي ڪاوش پسند ايندي ۽ آئيندي لاءِ لاپائتي ثابت ٿيندي.

آخر ۾ مان پنهنجي نگران پروفيسر ڊاڪٽر نواب ڪاڪا صاحب، معاون نگران پروفيسر ڊاڪٽر انور فگار هڪڙو صاحب، چيئر پرسن سنڌي شعبو ڊاڪٽر نور محمد شاه صاحب ۽ ٻين مانوارن استادن جي تمام گهڻي شڪر گذار آهيان جو انهن جي تعاون سان هي مقالو پوري ڪري سگهي آهيان.

تعارف

سنڌي شاعريءَ جي اپ تي سوجهرو ڪندڙ شاعرن ۾ شيخ اياز جو نالو سڀني کان مٿاهون آهي. شيخ اياز سنڌي شاعريءَ ۾ گهڻ رخي تبديليءَ جي علامت ۽ اهڃاڻ آهي. شيخ اياز سنڌي شاعريءَ جي اصلوڪي آفاقي ورثي کي يعني ڪلاسيڪي شاعريءَ (بيت وائيءَ ۽ ڪافيءَ) کي، جيڪا آسٽن ۽ آستانن تائين محدود ٿي رهي هئي ۽ گهڻي ڀاڱي تازگي وڃائي رهي هئي، ان کي حياتيءَ جو رس ۽ تازگي بخشي. ڪلاسيڪي شاعريءَ ۾ نئون اسلوب، نئون مواد، زندگيءَ جي سموري سونهن ۽ نوان موضوع اڀاريا. عروضي شاعريءَ کي به اوڀري ماحول ۽ روايتن مان ڪڍي سنڌي ماحول ۽ تشبيهن سان سينگاري ڪيو ويو ۽ نئون اسلوب ۽ نئون مواد، نظر ۾ جيڪو لکيائين، سو سندس همعصر دور جي تاريخ جو جيئرو جاڳندو مثال آهي.

شيخ اياز سنڌي شاعريءَ ۾ نواڻ ۽ تازگي پيدا ڪئي آهي ۽ نثر تي به ڪمال جو اثر ڇڏيو آهي. اياز پنهنجي شعور جي حيثيت سان جديد ۽ قديم فن ۽ اسلوب جو سنگم آهي. اياز جو شروعاتي دور سياسي، سماجي ۽ مذهبي چڪتاڻ ۽ خلفشار وارو وقت هو. سندس شاعري توڙي نثر ۾ ان دور جو ڀرپور عڪس ڏسجي ٿو. اياز جي شاعريءَ ۾ شاعراڻي نزاکت، سونهن ساڃاه جو اڻ ڪٽ پندار هجڻ سان گڏوگڏ تلمیحات جو مناسب ۽ شعوري استعمال آهي. تاريخي، سياسي، مذهبي، ڏيهي ۽ پر ڏيهي شخصيتون ۽ واقعات سندس شاعريءَ ۾ جام ڏسجن ٿا.

’تلمیح‘ ڪنهن به دور جي تاريخ جو آئينو سمجهي ويندي آهي. جنهن ۾ شاعر پنهنجي دور يا پاڻ کان اڳ واري دور جي اهم شخصيتن، جائين، مقامن، حادثن ۽ واقعن طرف اشارو ڪري ٿو. تلمیح جو سڌوسنئون لاڳاپو علم بدیع سان آهي. نظم ۽ شاعريءَ ۾ علم بدیع کي گهڻي اهمیت آهي. لغوي طور تي به تلمیح جي معنيٰ اشارو ڪرڻ آهي. يعني ڪلام ۾ اهڙي لفظ يا اهڙن مرکب لفظن جو استعمال ڪرڻ جن سان ذهن يا ڌيان ڪنهن خاص ماڻهوءَ مسئلي، واقعي يا ڪنهن قصي ڏانهن ٿي وڃي.

شاعريءَ ۾ ’تلمیح‘ جو استعمال قديم دور کان رائج آهي. شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ کان وٺي اڄوڪي دور تائين تلمیح شاعريءَ ۾ ڪتب آندي پئي وڃي. شيخ اياز به قديم ۽ جديد دور جي شخصيتن ۽ واقعن کي تلمیح طور ڪتب آندو آهي. مون محسوس ڪيو ته انهن شخصيتن کي ۽ انهن جي حاصلات ۽ اثرات کي تحقيقي تناظر ۾ پيش ڪري سندن اهمیت ۽ افادیت جي تڪ تور ڪجي ۽ ڪي نتيجا حاصل ڪري حتمي راءِ قائم ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

موضوع جي اهمیت ۽ افادیت:

شيخ اياز سنڌي ٻوليءَ جي جديد دور جو عظيم شاعر آهي. سندس شخصیت گهڻ پاسائين آهي. جنهن جا سڀئي رخ منفرد ۽ معتبر آهن، پر سندس شاعري ايتري ته مقبول آهي، جو سندس شخصیت جي هر پهلوءَ تي اها سڃاڻپ حاوي آهي. شيخ اياز جي ڪلام ۾ تاريخي واقعن، معاملن، اهم مقامن، جائين ۽ شخصيتن کي تلمیح طور گهڻي انداز ۾ ڪتب آندو ويو آهي. سندس لکڻيون ۽ شاعري سماج تي اثر انداز ٿي آهي ۽ سماج جي ساکت ۽ جامد سوچ کي

متحرڪ ڪيو آهي. ۽ وسعت ڏئي اڳرو ڪيو آهي. هن جي شاعري ڏيهي توڙي پرڏيهي، قومي توڙي بين الاقوامي، سڃاتل توڙي وساريل شخصيتن کي اهميت ڏيارڻ جو سبب بڻي. هن موضوع تي تحقيق جي افاديت اها آهي ته سندس ڪلام ۾ موجود تلمیحات جو مطالعو ۽ اڀياس ڪرڻ سان، سندس شاعريءَ ۾ ذڪر ڪيل شخصيتن، حالات ۽ واقعات جو لاڳاپو تحقيقي تناظر ۾ پيش ڪري انهن جي اهميت ۽ اثرات کي سمجهڻ آسان ٿيو آهي. مون ايم فل جي مقالي لاءِ انهن تلمیحن يا شخصيتن کي چونڊيو آهي، جن جو تعلق سنڌ ۽ هند سان آهي. اياز جو ذهني لاڙو ۽ فڪري اڏام بنياد پرستيءَ کان پري رهي آهي. ان ڪري اياز جي شاعريءَ ۾ ذڪر ٿيل شخصيتن جو اڀياس نه رڳو انهن بابت تحقيقي تناظر ۾ ڄاڻ جو پندار ثابت ٿيو آهي، پر انهن سان لاڳاپيل حالات ۽ واقعات جي نروار ٿيڻ جي ڪري شاعر جي ڪلام ۾ لڪل عنصرن ۽ تاريخي واقعات جي نئين سر تشریح پڻ ٿي سگهي آهي ۽ اها تحقيق هڪ منفرد فرهنگ يا شخصيات جي قاموس ۽ هڪ سياسي، سماجي ۽ تاريخي دستاويز ثابت ٿيندي.

هن موضوع تي تحقيق جي ضرورت ۽ اڳ ۾ ٿيل ڪم:

سنڌي شاعريءَ ۾ تلمیح جو استعمال تمام گهڻو رهيو آهي. سڀني اهم ۽ ناليوارن شاعرن جي ڪلام ۾ علم بدیع جي اهم صنعت تلمیح موجود ڏسجي ٿي. پر شاه صاحب کان سواءِ ڪنهن به اهم شاعر جي شاعريءَ ۾ تلمیح طور يا ذڪر ٿيل شخصيتن جو تحقيقي اڀياس نه ٿيو آهي. شيخ اياز جي شاعريءَ، فن فڪر ۽ ٻوليءَ جي استعمال تي تحقيق ٿي رهي آهي، پر سندس شاعريءَ ۾ موجود تلمیحات جي سمجهائي، تشریح يا اڀياس تي ايم فل يا پي ايڇ ڊي جي سطح جي اهڙي ڪا به تحقيق نه ٿي آهي. شيخ اياز پاڻ پنهنجي ڪتاب ”ڪتبن ڪر موڙيا“ ڀاڱو ٻيون ۽ ڀاڱو ٽيون ۾ اهڙين ڪجهه شخصيتن بابت مضمون لکيا آهن، پر انهن ۾ سڀئي شخصيتون شامل نه آهن. ۽ اهو تحقيقي طريقي ۽ فرهنگ جي انداز موجب نه آهي. انهيءَ ڪري انهن تلمیحن يا شخصيتن بابت اڀياس لاءِ محققانه اسلوب ۽ اڀياس جي ضرورت آهي. ان سان گڏوگڏ سنڌي شاعريءَ جي ڪلاسيڪي دور، جديد دور ۽ شيخ اياز جي همعصر دور ۾ تلمیح جي استعمال جو تجزياتي جائزو وٺڻ جي سعي به ڪئي وئي آهي. شيخ اياز پنهنجي شاعريءَ ۾ انهن تلمیحات کي پيش ڪرڻ ۾ روايتي بنيادن کان هٽي ڪري جيڪي پهلو اجاگر ڪيا آهن، اهي تحقيق جي ميدان ۾ هيڪاري وڌيڪ ڌيان طلب آهن. ان گهرج جي پورائي لاءِ هن موضوع تي تحقيقي اڀياس کي الف بي وار يعني فرهنگ (Glossary) يا قاموس جي ترتيب ۽ طريقي ڪار سان پيش ڪيو ويو آهي.

مفروضو:

شيخ اياز جي شاعري قديم ۽ جديد دور جي سماجي، سياسي ۽ تاريخي حالات ۽ واقعات جي آئينه دار آهي. شيخ اياز جي فن ۽ فڪر سان ڪو متفق ٿيڻ يا نه ٿيڻ، پر ان ڳالهه ۾ شڪ نه آهي ته هن وٽ مطالعي ۽ مشاهدي جي خوبي موجود آهي. سندس شاعريءَ ۾ ذڪر ٿيل شخصيتون ۽ تلمیحات ججهي تعداد ۾ موجود آهن. جيڪي سندس شاعريءَ جي علمي، ادبي ۽

تاريخي اهميت کي پڌرو ڪن ٿيون.

شاھ لطيف کان پوءِ شيخ اياز سنڌ جو اهو ڪوي آهي، جنهن جي شاعري سنڌي ٻوليءَ جي جياپي جو ذريعو بني آهي. جنهن جي شاعري، شاعريءَ جي فن فڪر ۽ پرواز جي بلنديءَ ۾ همعصر دور جي عالمي شاعرن جو مرتبو حاصل ڪيو آهي. سندس شاعري صنعتن، لفظي توڙي معنوي خوبين، سونهن سويپان ۽ نرالپ ۽ نواڻ جي خوبين سان مالا مال آهي. شيخ اياز پنهنجي شاعريءَ ۾ خوبين پيدا ڪرڻ لاءِ هر قسم جون ”صنعتون“ جهڙوڪ: ترصيع، تجنيس، اشتقاق، سجع، مقلوب، تلميح وغيره خوب استعمال ڪيون آهن.

ظاهر آهي هڪ عظيم شاعر صنعت تلميح استعمال ڪرڻ مهل تاريخي واقعن، اهم مقامن، اعليٰ خيالن کي تلميح ڪيو آهي، تلميح جي سڀني قسمن جهڙوڪ: تاريخي، اساطيري، ديومالائي، ڪتابي، اجرامي، زماني، وڏن ڏاهن جي فڪرن ۽ خيالن جي تلميحن کي استعمال ڪيو آهي، اتي هن ڏاهي شاعر شخصي تلميح استعمال ڪرڻ ۾ به ڪا گهٽتائي ڪانه ڪئي آهي. ان ڪري اسان هي مفروضو قائم ڪيو آهي، ته شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ شخصي تلميحون ججهي تعداد ۾ موجود آهن. ۽ اهو مفروضو اسان پنهنجي هن تحقيق ذريعي ثابت ڪرڻ ۾ ڪامياب ويا آهيو.

تحقيق جو دائرو:

هن موضوع تي ايم فل جي تحقيقي مقالي کي، ثقافت کاتي جي رٿا هيٺ ڏهن جلدن ۾ ڇپرايل شاعريءَ جي ڪتابن مان پهرين ٻن جلدن تائين محدود ڪيو ويو آهي. انهن ڪتابن مان انهن شخصيتن کي چونڊيو ويو آهي، جن جو تعلق سنڌ هند سان آهي. هن مطالعي ۾ انهن جو تحقيقي اڀياس فرهنگ جي طور تي پيش ڪيو ويو آهي.

تحقيق جو طريقيڪار:

هن مقالي ۾ دستاويزي ۽ تاريخي تحقيقي طريقو اختيار ڪيو ويو آهي. شيخ اياز جي سنڌي شاعريءَ ۾ موجود تلمیحي شخصيتن کي الف بي وار ترتيب ڏنو ويو آهي ۽ انهن متعلق معلومات حاصل ڪرڻ لاءِ لاڳاپيل مواد مختلف ڪتابن، رسالن، اخبارن، مخزنن، ميگزينن ۽ انٽر نيٽ جي مقالن ۽ مضمونن مان حاصل ڪيو ويو آهي. ان کان سواءِ قاموس، ڊڪشنري ۽ انسائيڪلو پيڊيا مان پڻ مدد ورتي وئي آهي ۽ لائبريرين مان به مواد حاصل ڪيو ويو آهي. حوالن لاءِ اي پي اي وارا اصول ۽ طريقو ڪار ڪتب آندو ويو آهي. اهڙيءَ طرح تحقيق مڪمل ڪئي وئي آهي.

باب پہریون

تلمیح

ولی انسانی خیال، جی اظہار جو سہ کان وی کے سگھار و ذریعوں ۽ وسیلوں آہی، اہی ریت ولی جو سر مایو وری علم ادب کی شمار کے یوں وی، تنہن کے ری ئی سچی و تہ دنیا جون لگ لگ سہ ویوں علم ۽ ادب و سلی لگتی ویوں آہن، ما ک اٹ تہ ”ادب جو سنون سہ و واسطو انسان جی زندگی سہ سان آہی، سماج جو سہ و انچو انسان جی مادی ۽ روحانی زندگی سہ جی ترقی تہ ایل آہی، سماج جی کی سہ سچی و ہر فرد سان جی کی بہ وہی واپری وی، تنہن جی تمام گہٹی اہمیت آہی، ادب سماج جی عمل جو آہیو آہی۔“ (1)

انسان جا سمورا احساس، خیال، محبت، جبلت، غم ۽ خوشیوں ۽ ہر طرح جا انسان سان لاگ اپیل جڈبا، ہر قسم جون داخلی ۽ خارجی شیون، ادب جو موضوع آہن، ولی سماج جی نمائندگی کے ری ۽ ادب انسانی احساساتی اظہار آہی
ادب ۽ سماج جو لاگ اپو لازم ملزوم آہی، ادب سماج جی پیداوار آہی، ادب سماج ۽ حالتن جی خوین ۽ خامین کی پاٹ جی سموئی ہر دور موجب پنہنجا روپ بدلایند و رہیو آہی، ادب جو دار و مدار سماج جی آہی، ان کے ری ادب جی سماجی حالتن جو کس سچو ۽ واضح سچی و۔ ادب زندگی جو آہیو آہی، جنہن جی انسانی زندگی سہ جی عکاسی طرح ملی وی۔

”ادب“ جن حصن جی مشتمل آہی: (1) نثر (2) نظم، انہن سہی حصن جی علم کی ”علم بدیع“ چو ویو آہی، جنہن ماٹ ہوہ علم بدیع کی مستقل فن بناوی ۽ ان جا اصول ۽ قاعدا ماہیا ۽ ان کی ”علم بدیع“ جو نالو نو، سو بنو عباس جو ادیب خلیفو عبداللہ بن معتر عباسی ہو، جنہن 472 ہجری جی کتاب کیو، مرزا قلیچ بیگ ”علم بدیع“ جی وصف بیان کے ندی لکی و: ”علم بدیع“ یا ”علم بدیع“ اہو علم آہی، جنہن جی قانون جی بلٹ کے ری ماٹ ہو فصیح ۽ بلیغی سگھی و، ۽ ہن کی کلام جون سہ ترک بیون ۽ صنعتون معلوم مین یون، جنہن کے ری ہوسہ ٹو، پ کے و ۽ عمدو کلام، عمدن لفظن ۽ عمدی عبارت جی، گہا ہائی ۽ لکی سگھی و۔ کلام کی ن قسمن جی تقسیم کے یو ان: ہک و نثر ۽ یو نظم۔ (2)

اہی ریت وری مرزا صاحب نثر ۽ نظم جی معنی بیان کے ندی لکی و: ”نثر جی معنی آہی پکھڑ ۽ نظم جی معنی آہی پوکھڑ۔ جیسن موتی پھیرن پکھڑیل ہوندا آہن ۽ لگی چو پونبا آہن۔ لفظن کی موتین سان شبہہ نی وی آہی، نظم یا شعر کی موزون کے کلام چوندا آہن یعنی وزن وارو ۽ نثر کی ناموزون۔“ (3)

نثر جی بناو روک جی گہا لہہ یا خیال کی تفصیل سان بیان کے یوں وی، جہن تہ نظم جی تفصیلی خیال کی مختصر یا گہ لفظن جی پیش کے یو ویندو آہی، یعنی گہٹ معنائی ۽ گہ لفظی۔

ووی تہ نثر جی یہ جی شاعری سہ انسانی سماج کی وی کے متاثر کے یو آہی، ما ک اٹ تہ، شاعری جو بنیاد جذبی، امنگ ۽ فطرت سان بیار آہی، خوشی، ک، محنت، پیار، دشمنی، نفرت، پ، ہک اے ۽ ہمدردی، اہی کے بیستون آہن، جی کی بلا روک اظہار جی سگھہ رکن یون ۽ شاعری کی جلا بختسین یون، دنیا جی ون انقلابن ۽ تحری کن کی ہی ورائی جی شاعری جو اہم کے ردار رہیو آہی،

شاعری ادراک ۽ شعور کے ری سماج جی مثبت تبدیلی آٹھ، تنگ نظری کی ختم کے رٹ، گہٹ رنگائی کی قبول کے رٹ، سوچن ۽ روین جی نواٹ آٹھ جی کے ردار ادا کے یو آہی، ”شاعری شاعر جی زبانی ادا کے یل عقل، علم ۽ دانائی جی گفتگو آہی، یا وری کے اتنہن

گج اہمہ، ک انہن دریافت آہی. شاعری احساس جی اظہار جو نہایت مؤثر ذریعہ آہی... شاعری پیغام رسائی جو سنگار و پ صحت مند ذریعہ آہی. ” (4)

شاعری جی ماہیت پ جوج ک ج موسیقیت جو تمام و و عمل دخل آہی پ موسیقیت وری ولی جوبٹ بنیاد پ ان جی جوج ک جو ہ ک تمام و و سبب آہی. جیمن علامہ آء آء قاضی فرمائی و: ”لیون چند سالن چ نہ پر ہزارن سالن چ مند یون آہن پ انہن جو بنیاد موسیقی جی بنیاد تی ہوندو آہی. گرامر پو پ و، ولی پھریا کین ی و. گرامر رگ و ہ ک ن صدین جی پیداوار آہی ان کان اگ زبانی جی ترقی پ نشو و نما موسیقی جی بنیاد تی میندی رہی آہی. ” (5)

شاعری جی ان فطری پ تاریخی اہمیت سبب جگ مشہور ادیب و ایس الیہ شاعری جی سرچٹ ہارن کی ولی جی زندگی جی جو ضامن قرار میندی پنہنجی قوم سان مخاطب کی و: ”جی ک ہن ہو مستقل طور نوان نوان ادیب پ مصنف پ خاص کری و اشاعر پیدا نہ ک ندر ہند، نہ ہن جی زبان کی زوال اچی ویندو پ اہازبان پ اہو تمدن شاید جی ک نہن طاقتور تمدن چ جذب ی و. ” (6)

شاعری جی خیال پ ف ک ر جی ام جی اہمیت کان نہ ان ک ار مم ک ن ک ونہی پر گوہ ان جی فنی جوج ک بہ اوتری کی اہم شمار کئی و ی. جیمن اک رابی سورلی کی و: ”شاعری کی پنہنجی شاعران جی جوج ک جی لحاظ کان خاص طور تی ن مختلف زاوین کان جاچی پ پر کی و ویندو آہی. جیمن مان ہ ک آہی ماہریون پ ظاہری (Exoteric)، یو آہی اندریون پ ل ک ل (Esoteric) پھر کین جو تعلق ہیئت، اظہار پ زبانی جی ک امیاب کی ک نی کی اسلوب سان آہی، جی جو تعلق شاعری جی خیال، معنی پ مفہوم واری پہلوئے سان آہی. انہی جی شاعری جی جمالیاتی پ خوشی کی واری خوبی بہ شامل آہی. ” (7)

شاعری جی فنی جوج ک جی سلسلی چ جن گج السین کی اہم پ ضروری قرار نو یو آہی، انہن چ ”1. وزن، 2. قافیہ، 3. قوت خیال، 4. محاکات، 5. فطرت جو ایاس، 6. ولی جی واقفیت پ 7. گد ک رٹ جی قابلیت، یعنی وزن، قافیون، موزون لفظ، بندش جی صفائی، لفظن جی نسبت، تشبیہ پ تمثیل، ک انات جو مطالعو، محاکات پ تخیل، بہتر شعر لاء ضروری گج الیون آہن. ” (8)

شاعری جی انہن لازمی جزن پنہنجی ادائیگی پ گہائی جی لحاظ کان جی کی قسم یا قالب جو یا تن کی شاعری جی صنفون قرار نو یو، جسروک: بیت، وائی، کانی، غزل وغیرہ، ج ہن نہ شاعری جی لفظی تو می معنوی خوبین پ سونہن سویا پ نرال پیدا ک رٹ لاء جی کی ک ارگریون عمل چ آندیون ویون تن کی ”صنعتون“ چو یو یو. جسروک: ترصیح، تجنیس، اشتقاق، جمع، منقول، تلمیح وغیرہ. تلمیح صنائع معنوی جی اہم صفت آہی.

1.1 تلمیح جی وصف:

”تلمیح“ اصل عربی ولی جی لفظ آہی، ان جو جمع ”تلمیح“ میندو آہی. معنی: اشارو. (9) اردو جی جمع تلمیحات پ سہی جی تلمیحون میندو آہی. سہی جی لفظ مونث آہی. عربی ادب مان سفر کری ہی لفظ سہی جی آہی. عربی جی ”تلمیح“ جی معنی آہی، اشارو ک رٹ. عربی لغت المنجد جی تلمیح کی ہن بیان ک یو یو آہی: ”لمح تلمیح الی الی اشار الیہ“ ہو تضمین الکلام اشارۃ الی قصہ معروفہ او نحوہا“ (ک نہن شی انہن اشارو ک رٹ. ک لام چ ک نہن مشہور قصی یا ک نہن ہی شی انہن اشارو شامل ک رٹ)، (10)

فیروز اللغات اردو جی تلمیح جی تعریف ہن ریت ماٹائی وئی آہی:

”ہ ک لفظ یا لفظن جی مجموعی جی ذریعی ک نہن تاریخی سیاسی، اخلاقی یا مذہبی واقعی انہن اشارو ک یو دی“ (11)

اوک سفور ای و انس لرنرز ک شری جی تلمیح کی لائن بیان ک یو یو آہی:

Allusion: Noun [C-U]. (to sb/sth) something that is said or written that refers to

or mention an other person or subject in an indirect way. (12)

”جامع سہی لغات ” ۾ ” تلمیح ” لفظ جی معنی ہن ریت ماڻائی وئی آہی:

تلمیح: ث (ع) شعر ۾ ک نہن آیت، حدیث، ح ک آیت، گہ الہہ، قصی یا مشہور واقعی طرف اشارو. ” (13)

نامیارو ادب اک ر ظفر عباسی تلمیح جی وصف ماڻ ائیندی لکی و: ” تلمیح جی لفظی معنی آہی یکارڻ، اصطلاحی معنی موجب شاعریء جی اہا صنعت، جنهن ۾ ک نہن قصی، مسئلی یا اصطلاح، مشہور ماڻ ہوئے یا ک نہن گہ الہہ انهن اشارو ک یل بھی. ” (14)

جہ ہن تہ عبدالعلی قلابی تلمیح جی وصف نہایت وضاحت سان بیان کندی لکی و: ” علم عروض جی قاعدن، شعر شناسی جی قانونن، ک و تاجی پرک جی پیمانن موجب ” تلمیح ” اہا صنعت یا ک ارگیری آہی، جنهن موجب شاعر پنهنجي کلام ۾ ک نہن قرآنی آیت، حدیث، ہی ک نہن ک تاب، قصی، گہ الہہ، تاریخ وغیرہ ۾ آیل واقعی یا شخصیت یا شخصیتن انهن حوالو یا اشارو ئی. ” (15)

نامیارو عالم ۽ ادیب علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی پنهنجي ہ ک مضمون: ” شاہہ جی رسالی ۾ قرآنی تلمیح ” ۾ تلمیح جی معنی سمجھائیندی لکی و: ” پنهنجي نثر یا نظم کی فصاحت، بلاغت جی خیال کان زور و ماڻ لاء اللہ جی کلام، معجز نظام جی نور مان اداو یاع کس پرائی، پنهنجي کلام کی رنگین ۽ دلچسپ بنائی، پنهنجي کلام ۾ قرآنی جملن کی مناسب بیہ ک سان اہیء طرح ملائی ی، جو پھند کی اہو پتوئی نہ پوی تہ اہو ک واللہ فرمائی رہیو آہی، ہن کی فن بدلیج جی خیال کان صنعت اقتباس سړیوی و ۽ لغوی لحاظ کان کیس تلمیح بہ سړی سگھی و. ” (16)

تلمیح اہا ک ارگیری آہی، جنهن ۾ شاعر پنهنجي کلام ۾ ک نہن اہی شیء جو ذکر کری، جی ک حقیقت ۾ مشہور بھی یا ک نہن داستان یا قصی سان لاڳاپیل بھی، یا ک نہن واقعی طرف ک نہن جملی یا لفظ سان اشارو کری، ک نہن رسم، رواج، عقیدی، طریقی، ک نہن بہ علم ک میما، موسیقی، ریاضی توی نجوم بابت اصطلاح ک تب آڻی، جنهن سان نہ رڳو سندس کلام ۾ سونہن ۽ معنی ۽ گہرائی پیدا ہی، پرہ ک اشاری سان اہو واقعو، شخصیت یا گہ الہہ پیرائتی نمونی یاد اچی وئ ۽ کلام جی سمجھاڻی بہ سڻی نمونی پوی. پر جی ک ران واقعی یا گہ الہہ جی ماڻ نہ بھی تہ کلام چڱیء طرح نہ سمجھی سگھی.

2.1 تلمیح جی علمی ادبی اہمیت ۽ افادیت:

شاعریء ۾ صنعتون ۽ ک ارگیریون شعر کی دل ک ش ۽ جاذب بنائیڻ ۽ خیال کی اثرائتو ۽ وزندار بنائیڻ لاء ک م آندیون ویندیون آہن. جنهن کی مجموعی طور ” فصاحت ۽ بلاغت ” چيو ویو آہی. مرزا قلع بیگ ان جی وضاحت کندی لکی و: ” کلام جی فصاحت ۽ بلاغت لاء، عبارت یا لفظن ۽ معنی جی خوبی ۽ موافقت جی قانونن ماڻڻ جو ضرور آہی، جن جو ” علم بیان ” ۽ ” علم بدلیج ” سان واسطو آہی. اہی صنایع یا صنعتون ن قسمن جون آہن: ہ ک یون لفظی ۽ یون معنوی، صنایع لفظی ۾ رڳو لفظن جی ظاہری صورت ۽ خوبیء تی نظری رہی ۽ صنایع معنوی ۾ باطنی خوبی یا معنی تی نظری رہی. ” (17)

مرزا صاحب لفظی صنعتن جا قسم تر صیغ، تر صیغ مع تجنیس، اشتقاق، سجع، مطرب، منقول، درد العجز علی الصدر، لزوم، سیاقۃ الاعداد، تنسیق الصفات، توشیح، مردف، ذوقائیتین، ذوبرین یا تلویں، منقوض، محذوف، تصحیف، تضمین، منقوط، غیر منقوط، فوق النقط، تحت النقط، رقطا، ضیفا، متصل، منفصل، حذب، واصل الشفتین، واسع الشفتین، مدور، مربع، م ک ر، ع ک س، متنافر، متلائم، سلیس، جزیل، ممتنی، بدیہ یا ارتحال، رویہ، موقوف، ماڻ ایا آہن ۽ گوگ انهن جاذبیلی قسم بہ ماڻ ایل آہن. جہ ہن تہ معنوی صنعتن ۾ وری صنعت تشبیہ، استعارہ، ک نایہ، مجاز مرسل، متضاد، تجاہل العارف، ایہام، لف و نشر، جمع، تفریق ۽ تقسیم، مجتہل الضدین، مدح و ذم، ادا ج، تجرید، اشتباع، ہزل ک الجد، التفات، مدح موجب، رجوع، استدراک، تفسیر، مزدوج، حشو یا اعتراض، ارسال اللشل، ارسال اللشلیں، سوال و جواب، لمعی، ترجمہ، مبالغہ یا اغراق، تعجب، کلام جامع، تنزل، قول بالموجب، اطراء، تلمیح وغیرہ ماڻ ایا آہن.

شاعریء جی جوج ۾ ۽ حیتری صنفن کی اہمیت حاصل آہی، اوتری ئی لفظی توی معنوی سونہن ۽ سویا جی حوالی سان صنعتن ۽

ڪه اڳيڪن جي اھميت به ٻيل آھي. اڪر شيخ محمد ابراھيم خليل جي بقول، صنعتون ڪلام جو زيور آھن، مگر انھن کي استعمال ڪرڻ ۾ احتياط جي ضرورت آھي ۽ سڀيتھ جي گھرج. صنعتون رڳو ڪلام کي زينتي ٿيڻ لاءِ آھن، تنھن ڪري انھن کي ان وقت استعمال ڪجي جو ڪلام ۾ حقيقتاً حسن پيدا ڪري سگھن، فصاحت ۽ بلاغت ۾ خلل نہ وجھن ۽ انھن مان تصنع ظاھر نہ ٿي. ” (18)

شاعريءَ جي مين صنعتن وانگر ”تلميح“ ڀڻ شاعريءَ جي فني اھميت، سونھن ۽ سويام جوڳو ڪرڻ واري ڪلام کي ڏيکاري ٿي. جيسئن واصف جي ٻيٽن بيت ۾ شاعر محبوب جي زلفن جي تصور لاءِ س ڪنڊر جي فتوحات جي تاريخي واقعي انھن اشارو ڪيو آھي:

دل کي زلفن جي تصور ۾ جو پئي رات اچي،

ڏس ڪنڊر کي پئي پرده ظلمات ۾ رات. (19)

يا جيسئن مرزا قليچ بيگ ٻيٽن بيت ۾ دل جي صفائي جي اھميت کي اجاگر ڪرڻ لاءِ ابراھيم خليل اللہ عليھ السلام واري تاريخي قصي ۾ واقعي کي اشاري ۽ تلميح طور بيان ڪندي ڪلام ۾ خوبصورت ڪئي آھي:

آھه بيت اللہ دل، پر پئي بتانو آھه،

مردڪ وگھري خليل، ات جو ڪيترائي بت. (20)

تلميح جو استعمال نہ رڳو شاعري پر نثر ۾ ڀڻ ملي و. جھوڪ قرآن ڪريم ۾ جا بجا تلميح جو استعمال ڪيو ويو آھي. جنھن ۾ ھن پنھنجي مخاطبن کي انھن واقعن انھن اشارو ڪيو آھي، جي ڪي اڳي گذريا آھن. تلميحون اسان کي گھڻن تشریحن ڀڻ ۽ وقت جي زيان کان بچائون ٿيون. ان ڪري ھي چوڻ بل ڪل صحيح آھي، ته تلميح شاعريءَ جو اھو ڪو زور آھي، جنھن ۾ سبھ کي بند ڪيو ويندو آھي.

1.3 تلميح جا قسم ۽ ماخذ:

عبدالعلي قنڀاري تلميح جا مجموعي طور ۽ لمي لمي ۾ قسم ماڻيا آھن:

”ھڪ ظاھري، ٻي گھڻي، يعني ھڪ اسي، ٻي اشارتي.“ (21)

جھن ته ڪجھه محققن ان کي ٻن ٻن قسمن ۾ ورھايو آھي: (1) شخصي (2) زماني (3) مڪاني.

صنعت تلميح ھڪ جامع ۽ جاندار موضوع آھي. فڪر جي اعتبار سان ان جا ڪيترائي زاويا ۽ جھتون آھن. ھر سخن ور پنھنجي مزاج ۽ لاي ۽ طبيعت جي تس ڪين جي لحاظ کان تلميح جو استعمال ڪندو آھي، جنھن ۾ سندس سوانحي حالتن واقعن ۽ سندس ترجيحات جو و عمل دخل ھوندو آھي. حقيقت ھي آھي ته ھن وقت تائين صنعت تلميح جي حوالي سان سبھي وليءَ ۾ جوڳو ڪم نہ ڪيو آھي. سبھي ادب جو مطالعو ڪندڙن ۾ ان جو صحيح فھم اڻ پورو آھي. صرف ان جي تعريف تائين محدود رھڻ علم بيان ۽ بدلي سان سڀي سنئين زيادتي آھي. صنعت تلميح جي مقصد جي پيش نظر ان جا ڪجھه ٻيا قسم به آھن، جي ڪي اردو ادب ۾ مستعمل آھن. اھي ڪنھن نہ ڪنھن شڪل ۾ سبھي وليءَ ۾ به شاعرن جي ڪلام ۾ ڀڻي سگھجن ٿا. ٻي اسان پھريائين تلميح جا اھي قسم بيان ڪريون، ان کان پوءِ انھن قسمن جي سبھي ادب ۾ استعمال جو جائزو پيش ڪريون ٿا:

1- مختلف خطن جون تلميحون:

مختلف خطن جي تلميح جا وري قسم آھن:

الف: عربن جون تلميحون.

ب: فارسين جون تلميحون.

ج: ھندستان جون تلميحون.

2- اساطيري تلميحون:

اساطیری تلمیخن مان مراد ایون تلمیخون آهن، جن جو تعلق قصن، ڪهاڻين ۽ افسانوی ادب سان آهي.

3- ديومالاڻي تلمیخون

ان ۾ اهي تلمیخون شامل آهن، جن جو تعلق مافوق الفطرت قصن ڪهاڻين ۽ داستانن سان آهي. جهڙوڪ: جنن و تن جا قصا ڪهاڻيون، جن کي حقيقت نه سمجهيو ويندو آهي.

4 — آسماني ڪتابن جون تلمیخون

آسماني ڪتابن: قرآن مجيد، انجيل، تورات، زبور ۽ ويد جي تلمیخ شاه سائين توي مين سبهي شاعرن گهڻي استعمال ڪئي آهي.

5- حدیثن جون تلمیخون:

هن قسم جي تلمیخن ۾ ڪنهن نه ڪنهن حديث انهن اشارو يا حوالو شامل هوندو آهي.

6- شخصي تلمیخون:

هن قسم ۾ زندگي، جي ڪنهن نه ڪنهن شعبي ۾ شهرت رکندڙ شخصيت جو حوالو مذڪوره هوندو آهي، جي ڪو پنهنجي ڪا خاص سڃاڻ رکندو هجي.

7- ڪتابي تلمیخون:

ڪتابي تلمیخ مان مراد اهي تلمیخ آهن، جي ڪنهن کان علاوه ڪنهن جي مشهور ڪتاب سان تعلق رکندو هجي.

8- اجرامي تلمیخون:

هن مان مراد اهي تلمیخ آهن، جنهن جو تعلق علم نجوم جي اصطلاحن، يافل ڪي نظام سان هجي.

9- زماني تلمیخون:

هن مان مراد ایون تلمیخون آهن، جن ۾ ڪنهن مشهور زماني يا دور جو ذڪر موجود هجي.

تاريخي تلمیخون:

تاريخي تلمیخات مان ایون تلمیخون مراد آهن، جن ۾ ڪنهن مشهور تاريخي واقعي جو نقل ڪيو ويو هجي يا انهن ڪا اشارو يا

ان جو ڪو حوالو ڏنو ويو هجي. (22)

اردوءَ ۾ تخليقي طور تي ذڪر ڪيل تلمیخن جو جيئن به حوالو ڏنو ويو آهي، تيئن سبهي نثر ۽ نظم جو گهڻو ڪري سان مطالعو ڪيو ويو ته ڪو تلمیخن جا نوان قسم تخليق/تجويز ڪري سگهجن. شاهه عبداللطيف مختلف فنن، هنرن، ڪاريگرن، ڪرتن ۽ انهن ۾ مهارت رکندڙن کي تلمیخ طور ذڪر ڪيو آهي. ائين تلمیخن جو نالو ”فني تلمیخون“ تجويز ڪري سگهجي ۽ ان جي تعريف ٻين ڪنهن ريت متعين ڪري سگهجي.

فني تلمیخون:

هن مان مراد ایون تلمیخون آهن جن ۾ مختلف فنن ۽ هنرن جي اوزارن کي تلمیخ طور شامل ڪيو ويو هجي. جيئن ڪنهن ڪنهن، وڻ جا رڻ

واپارين جي تلمیخ شاهه سائين جي ڪلام ۾ ڪي سگهجي.

1.5 تلمیخ جو شاعرانه استعمال ۽ جمال:

هنن تلمیخن جي قسمن مان عربي فارسي يا هندستاني شاعريءَ ۽ ادب ۾ صنعت تلمیخ جي تفصيل ۾ اسان ناوون، اسان هتي صرف

مذڪوره قسمن جي سبهي ۾ استعمال جو جائز وپيش ڪريون.

اساطيري تلمیخن جو شاعرانه استعمال:

سبهي ادب: نثر توي نظم ۾ شاعر توي اديب اڪثر پنهنجو پيغام قصن ڪهاڻين ۽ داستانن جي مدد سان پهچائڻ آڻي ۽ پيش ڪندا

آهن. هن حوالي سان سبهي شاعريءَ جي دامن وسيع ۽ تمام گهڻو مالامال آهي. سبهي وليءَ جي سرتاج شاعر شاهه عبداللطيف جي مڪمل

شاعري داستان تي آڙيل آهي، جنهن جو مطلب اهو آهي ته شاهه سائين جو شاعريءَ ۾ هر پيغام مختلف داستانن جي تلمیخن ذريعي پيش ڪيل

آهي. شاهه سائين جو شاعريءَ جي ابواب بندي سرن تي لآهي ۽ هر سرن الڳ الڳ داستان تي لآهي. شاهه سائين جي پوري شاعري

اساطیری تلمیح جو مثال آہی، مثال طور مومل راڻی جی داستان سان لاڳاپیل سرمان هڪ شعر آہی:

ڪهه ڳوٺ موم ڪهه ڳوٺ بان بری،

سائی مثال ڪهه ڳوٺ سامی سون سری،

خبری کری ڪهه مومل جی مجاز جی.

(شاه، سر مومل راڻو، 1-14) (23)

سسئی جی داستان جی تلمیح جو مثال:

اجلان اڳی سسئی! ڄ! جزیائی مر،

ولیان تنهن م مر، جنهن روح واپوراهه.

(معذوری، 4-6) (24)

دیو مالائی تلمیح جو استعمال:

ما فوق الفطرت قصن ڪهه ڳوٺ ڳوٺ ڳوٺ سان تعلق رکند جنهن وتن جا قصا ڪهه ڳوٺ ڳوٺ، جن جو حقیقت سان ڪو تعلق نه هجي،

شاه سائین جی ڪلام مان ڳوٺ ڳوٺ لڏ مش ڪل آہی، سر دست منهنجي آوارو مثال موجود ناہی.

آسمانی ڪتابن جی تلمیح جو استعمال:

آسمانی ڪتابن: قرآن مجید، انجیل، تورات، زبور ۽ وید جی تلمیح شاه سائین توی مین سبھی شاعرن ڳوٺی استعمال ڪئی آہی، شاه

سائین چون ٿا:

منهن محراب پرین جو جامع سر جہان،

رہی تان فرقان کی ڪهه ایائون قرآن،

امی اُت ویا، عقل ۽ عرفان،

سروئی سبحان ڪهه انهن ڪهه ری نیتیان. (25)

شاه سائین ته، ہمیشہ قرآن پاڻ سان ڳوٺ ڳوٺ ڳوٺ، تنهن ڪهه ری قرآنی آیتن کی پاڻ تمام ڳوٺی تعداد ۾ تلمیح طور استعمال ڪیو ان،

علامه قاسمی صاحب لکيو آہی ته: ”رسالی کی المائندی پلائیندی نوی جاپون ایون ملیون آہن، جن ۾ قرآنی الفاظ ۽ جملا مناسب بیہ ڪهه سان

استعمال ڪیو آہن، انهن مان ڳوٺ الفظ مقرر بہ آہن.“ (26) اهو سندس هڪ شعر ہی بہ آہی:

انہی رت رتیاں، نندہ موتین ڳوٺ تیا،

چوہین ماہ چہہ جیسن، ڇہہ پیشانیاس،

”اللہ نور المساوات والارض“ (27) جلوزیناس،

”سیماہم فی وجوہم“ (28) منهن ۾ مڻ ڳوٺ تیاں،

ڪڪراڪر بلاجا، مادری بیہ یاس،

من تان رت ا، علی بی اگیاس،

ئی معاف ڪیاس، خالق بدلی خون جی. (29)

صلح جن سڻن سین، سہ ماڻہینداسی،

”الذین آمنوا ڪهه انوائتتون“ (30) ان پراماجی،

نیسی نو: زین تی، کی چہی چاہیا،⁽³¹⁾

حدیثن جی تلمیحن جو استعمال:

شاہ سائین حدیثون بہ تلمیح طور کے تب آندیون آہن، سندن فرمان آہی:

کے تو کے ری ہون، جوان مرد جگ رکاء،

”الدرنیاجیفہ و طالبہا کے لاب“⁽³²⁾ ای، مئسین سین لاء⁽³³⁾

یا حیسن ہی، حدیث آہی، جی کے اشاہ سائین تلمیح طور استعمال کے کی آہی:

قافون کے اپندیاس، موان، تان کے رمیہ ٹون،

مانہی مارو چن جی، س گنگ نہ ساپندیاس،

الفراق اشد من الموت،⁽³⁴⁾ ہتی نہ ہوندیاس،

آہ نہ لاپندیاس، حیسی جت سی مران.⁽³⁵⁾

شخصی تلمیحن جو استعمال:

شاہ سائین، کو، میر، سن، اعلیٰ گٹ رکٹ وارن مان ہن کی پنہنجی شاعری، تلمیح کے یو آہی۔ جیسن سندن ہی شعر عالیشان

آہی:

ات نہ آہی ذات تی، جو وہی سولہی،

آریون او جہن جون، سپہ⁽³⁶⁾ مام سہی،

جو راء و رات رہی، تنہن جکی تان نہ سی۔

(37)

اہی رت رتیاں، ندتہ اہون، گل جیسن،

چو ہی، ماہ چہ جیسن، پچہ پاگ یاس،

بی کی چ محمد جی، مر مر کے ی ماس،

تنہن سورہیہ کی شاباس، جوہی پرزاسی۔

(38)

کے لی پائی کے یزو، سیون، ہم ور،

سامہون سپہ مام کی، او وویہی اور،

تن او، منئی ہو، جی رونجی (39) کی رسیا۔

(40)

منہن تہ موسیٰ جہو، سیرت شیطانی،

بازی بیرانی، کے ی کے وہ نہ سین؟

(41)

منہن تہ موسیٰ جہو، عادت چہ ابلیس،

اودخام خبیث، کے ی کے وہ نہ سین؟

(42)

کتابی تلمیحن جو استعمال:

کے کتابی تلمیحن مان مراد اہی تلمیحن آہی، جی کے آسمانی کے تلمیحن کان علاوہ کے نہن جی مشہور کے کتاب سان تعلق رکند ہجی. جیسن شاہ عبدال کے ریم جو شعر آہی:

کے نر، قدوری، کے افیہ، جی پہی پروین
کے رہی ما کے وی کوہ پیسی کی آ.

(43)

اہی طرح قاضی قادن جو بہہ کے شعر کے کتابی تلمیحن سان متعلق آہی:

کے نر قدوری کے افیہ، کی کے ونہ، ہیوم،
سو پاہہ کی کے ویو، جنان پرین اوم (44)

اجرامی تلمیحن جو استعمال:

ہن مان مراد اہی تلمیحن آہی، جنسن جو تعلق علم نجوم جی اصطلاحن، یا فل کے ی نظام سان ہجی.

اپٹ امارو، چو ہین، ماہ چہ جو،
مون گہر مون پرین جی، اچٹ جو وارو،
سٹ سوارو، یہ نی گہر آئیو.

(45)

اپٹ امیدون، آگم سند یون اچ،
ساوٹ لپی، سرتیون! سٹ ساریو مون،
آئون آسائی آہیان، مان مائی ون،
گہر تہ گہر جین تون، مند، پی میسن جی.

(46)

زمانی تلمیحن جو استعمال:

مشہور زمانی یا دور بجاء وقت جو قدر کے رٹ، ہن مان وقت ن کے ری وٹ یا وقت سر کے چہہ کے رٹ لاء شاہ سائین وقت کی تلمیحن طور استعمال کے یو آہی، جیسن:

ویو سچ وٹن تان، رسین پی رگ،
جنسن سان منن جو سگ، سوک و ہیارو کے بچ ویو.

(47)

ویو سچ وٹن تان، رسیون رتائین،
مون کی ماریائین، آیل! اوند اہی کے ری.

(48)

تاریخی تلمیحن جو استعمال:

تاریخی تلمیحات مان اہون تلمیحن مراد آہن جن چ کے نہن مشہور تاریخی واقعے جو نقل کے یو ویو ہجی یا ان نہن کے اشارو یا ان

جو کہ وحوالو نو ویو بہی۔ جہر وک: صادق شاہ پنہنجی شاعری ۾ جہو کہ شریف ۾ صوفین فقیرن جی شہادت ۽ انہن جی سر جی بازی لڳائی میدان ۾ کئی پوڻ جوڙک ر پنہنجی شاعری ۾ من لفظن ۾ کئی یو آہی:

وہیا واڳ یا واپریا، سی صوفی شیر،
واڳڻ وی آئی، مانجھی مل بیر،
پہ ۾ کوی پیر، سر نائون صداقا۔ (49)

یوان حوالی سان شعر آہی:

وہیا واڳ یا واپریا، جہیری جہو کہ ڻی،
امر ساڻ اللہ جی، اونچی کئی یائون اڻی،
رضا جار حمان جی، سا واحد کی وڻی،
کاہوی کڻی ویا، گذاری ینہا۔

(50)

فنی تلمیح جو استعمال:

ہن مان مراد اپون تلمیحون آہن، جن ۾ مختلف فنن ۽ ہنرن جی اوزارن کی تلمیح طور شامل کئی ویو بہی۔ جیسئن صوفی صادق شاہ جوہی مشہور شعر راڳ ۽ راڳ جی اوزارن جی تلمیح جو مثال:

جی کئی ائی، سامان ناہ صدیق چئی،
وائ وانگروہی کی مرلی کئی۔

(51)

یا جیسئن سہ کتڻ، کپی کتڻ جی اوزارن کی سہی کئی لاسی کئی شاعری ۾ تمام گتڻ وک تہ آندو ویو آہی۔

سرتین سنہو کئیو، یرم جیسئن یری،
نگا یری آتڻ ۾ آہون کئی۔

(52)

یا جیسئن یہی پر یہی واپار ۽ تجارت جون تلمیحون شاہ لطیف کئی م آندون آہن، جیسئن سندن شعر آہی:

وکر وہائین لوڻ، رنگ کوریء گہرین!
نگو تنہنجو رتی، جم گہا الہائین کئی،
جم وائین مور، کئیو تنہنجو گہور یو۔

(53)

وکر سو وہاء جو پئی پراڻ ونہئی،
وہیچندی ولات ۾ ذروہی نہ ضاء،
سا کئی ہلا، اڳ بہ جنہن جی اہیئیں۔

(54)

ہیء طرح پکین جی پریت، یی وڻ ۽ انہن جی اہرن مین خوبین کی شاہ سائینء تلمیح طور استعمال کئی یو آہی۔

وڳر وساري، ويٺن ڪيٺن ماڪري،
ڪه تون ماري، رڻ جيڻ سنڌي سرڻين؟

(55)

وڳر ويا وٺي ڪالهه تنهنجا ڪونجوي!
ڪنڊين ڪه وه رهئي، سرڻ سپيرين ريءَ.

(56)

ناهڻ ۽ سينگارڻ سان هر شي وڌيڪ سهڻي ۽ سٺي ڏسبي آهي دلڪش نقش ۽ چٽ وڌيڪ
توجھ چڪيندڙ هجن ٿا. انهيءَ ريت نظم توڙي نثر ۾ صنائع لفظي ۽ صنائع معنوي جو
استعمال ڪلام کي رواني ۽ رنگا رنگي بخشي ٿو. نثر جي پيٽ ۾ شاعري کي وڌيڪ
مقبوليت ملڻ جو سبب لفظن جي چونڊ ۽ مختلف صنعتن جو مناسب ۽ وڻندڙ استعمال آهي.
اب ۾ گهڻيون ترڪيبون، تشبيهون، مثال، استعارا، قافيه ۽ ڪنايه ۽ گهڻو ڪجهه شامل رهندو
آيو آهي انهن جي پنهنجي اهميت آهي. ادب جي سونهن وڌائڻ لاءِ تلميح به اهڙي صنف آهي
جيڪا نثر توڙي شعر کي ٿوري وقت ۾ ۽ سولائي سان سمجهائڻ لاءِ استعمال ٿئي ٿي.

حوالا:

1. جوڻيجو، اڪر عبدالجبار: ”ڪمال“، انسٽيٽيوٽ آف سٽڊيز، لاڙڪاڻو، ص: 33
2. بيگ، مرزا قليچ: ”سهي ويا ڪرڻ (ماڱو ڇوون، علم بدلي ۽ علم عروض“، سهي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1971ع، ص: 7
3. ساڳيو.

4. امداد، سحر: "شعور، شاعر، شاعری" سہبی ادبی بورا مشور، 2008ع، ص: 29
5. الانا، اکر غلام علی: "سہبی ولیء جی ارتقا" سہبی لینگو تچ اماری، حیدرآباد 2006ع، ص: 352
6. شمشیر الحیدری: "سہبی شاعریء جو ایاس" ثقافت کا توح کے دمت سہب، 2012ع، ص: 19
7. سورلی، ای: ترجمو: ہر و عطا محمد، "جو شاہہ" سہبی کے اکے، می کے راپچی، 2012ع، ص: 253.
8. عباسی، ظفر: "سہبی شاعریء جون صنفون ۽ صنعتون" سہبی لینگو تچ اماری، 2007ع، ص: 19
9. جلباٹی، غلام حسین، پروفیسر: عربی سہبی لغت، جلد: ۱، انسیریو آف سہب الاجی، سہبی یونیورسٹی ما مشور، مادو: ل م ح.
10. المنجد معلوف الیسوع، ص: 783، بحوالہ فرہنگ تلمیحات از ثوبان سعید
11. فیروز الدین، مولوی، مرتب: "فیروز اللغات، اردو، جامع"، لاہور، 1994ع، ص: 104.
12. A. S Hon oxford advanced learners Dictionary 7th edition oxford university prees p.40
13. اکر نبی بخش خان بلوچ: "جامع سہبی لغات" جلد یون (سہبی ادبی بورا مشور، 2007ع، ص: 89)
14. عباسی، ظفر: "سہبی شاعریء جون صنفون ۽ صنعتون" سہبی لینگو تچ اماری، 2007ع، ص: 483
15. جلباٹی، عبدالعلی: "سر کے لیاٹ ۽ تلمیحتون"، "لطیف سا لگرہ مخزن" (۱۱ سوسٹریٹ ۽ ارہین ورسٹی، نمبر 11 ۽ 12، سال 1969-70ع. شاہ ثقافتی مرکز کے یہی حیدرآباد، 1971ع، ص: 63
16. قاسمی، غلام مصطفیٰ، علامہ: "چو: علمی مضمون" مرتب قاضی خادم، علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی چیئر، سہبی یونیورسٹی، 2018ع ص: 44
17. بیگ، مرزا قلیچ: "سہبی ویاکرٹ (ماگ وچوون، علم بدیع ۽ علم عروض" سہبی ادبی بورا حیدرآباد، 1971ع ص: 101
18. شیخ، اکر، خلیل، محمد ابراہیم: "سہبی شاعریء علم عروض" مہراٹ اکے، می، ش کے ارپور، 2001ع، ص: 65
19. چنا، حافظ محمد احسن: "سہبی شعر ۽ صنعتون"، ماہوار نشین زندگی، آگست 1959ع، ص: 26
20. ساگپ یو، ص: 27
21. جلباٹی، عبدالعلی: "سر کے لیاٹ ۽ تلمیحتون"، "لطیف سا لگرہ مخزن" (۱۱ سوسٹریٹ ۽ ارہین ورسٹی، نمبر 11 ۽ 12، سال 1969-70ع. شاہ ثقافتی مرکز کے یہی حیدرآباد، 1971ع، ص: 63
22. شبیر ناقد، تلمیحات فضا اعظمی، [http:// www.punjud.com.view page](http://www.punjud.com.view page).
23. سومرو، محمد عالم، اکر: شاہ جور سالو الف بی وار، روشنی پبلی کیشن کے، یارو، ص: 475
24. ساگپ یو، ص: 42
25. ساگپ یو، ص: 46
26. قاسمی، غلام مصطفیٰ، علامہ: "چو: علمی مضمون" مرتب قاضی خادم، علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی چیئر، سہبی یونیورسٹی، 2018ع ص: 45
27. قرآن (24 سورت) مان. یعنی اللہ آسمان ۽ زمین جی روشنائی ۽ نور آہی (قلیچ مرزا، شمس العلماء: "لغات لطیفی" سہبی ولیء جو باختیار ادارو، 1994، ص: 127
28. قرآن (48 سورت) یعنی منہنجی سجدی جی نشانی سندن منہن ۽ ظاہر آہی یعنی سندن پیشانیء مان ظاہر آہی (قلیچ مرزا، شمس العلماء:

- ”لغات لطیفی“ سہبی ولیء جو باختیار ادارہ، 1994، ص: 132
29. سومرو، محمد عالم، اکسر: شاہ جو رسالو الف بی وار، روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، ص: 324
30. قرآن مان (سورت 10) یعنی اہی جن ایمان آندو آہی ۽ جی پرہیز کند یا نند آہن. قلیچ مرزا، شمس العلماء: ”لغات لطیفی“ سہبی ولیء جو باختیار ادارہ، 1994، ص: 309
31. سومرو، محمد عالم، اکسر: شاہ جو رسالو الف بی وار، روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، ص: 449
32. حدیث یعنی دنیا و: آہی ۽ انہی جاگ و لیند یا گہرند کے تا آہن ” قلیچ مرزا، شمس العلماء: ”لغات لطیفی“ سہبی ولیء جو باختیار ادارہ، 1994، ص: 158
33. سومرو، محمد عالم، اکسر: شاہ جو رسالو الف بی وار، روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، ص: 483
34. ”یعنی جدائی موت کان زیادہ سخت آہی“ قلیچ مرزا، شمس العلماء: ”لغات لطیفی“ سہبی ولیء جو باختیار ادارہ، 1994، ص: 138
35. سومرو، محمد عالم، اکسر: شاہ جو رسالو الف بی وار، روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، ص: 465
36. (ہک و ماٹ ہو حاتم طائی وانگی مشہور سخی ہو) قلیچ مرزا، شمس العلماء: ”لغات لطیفی“ سہبی ولیء جو باختیار ادارہ، 1994، ص: 302
37. سومرو، محمد عالم، اکسر: شاہ جو رسالو الف بی وار، روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، ص: 324
38. ساگپو، ص: 324
39. (ہک ی ذات یا قوم) رونجی جو مطلب رونجی ذات جو ماٹ ہو، قلیچ مرزا، شمس العلماء: ”لغات لطیفی“ سہبی ولیء جو باختیار ادارہ، 1994، ص: 302
40. سومرو، محمد عالم، اکسر: شاہ جو رسالو الف بی وار، روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، ص: 324
41. ساگپو، ص: 610
42. ساگپو، ص: 610
43. بدیء وارو، شاہ عبدال کرمیم: ”بیان العارفین“ ترجمو، تحقیق: اکسر عبدالغفار سومرو، سہبی ادبی بور، 2020ع، ص: 100
44. سومرو، محمد عالم، اکسر: شاہ جو رسالو الف بی وار، روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، ص: 611
45. ساگپو، ص: 59
46. ساگپو، ص: 45
47. ساگپو، ص: 708
48. ساگپو، ص: 708
49. چا، یو، اکسر علی: حضرت صوفی صدیق فقیر المعروف صادق شاہ جی زندگی ۽ شاعری، صوفی شاہ عنایت شہید اکسر، جھوک شریف، و، 2010ع ص: 115
50. ساگپو، ص: 115
51. ساگپو، ص: 88
52. ساگپو، ص: 396

53. سومرو، محمد عالم، اڪر: شاہ جو رسالو الف بي وار، روشنی پبليڪيشن ڪي، ڀارو، ص: 693

54. ساڳيو، ص: 692

55. ساڳيو، ص: 693

56. ساڳيو، ص: 694

باب ٻيون

سنڌي ڪلاسيڪل شاعريءَ ۾ شخصي تلميحن جو جائزو

هن باب ۾ اڳتي وڌڻ کان پهرين ضروري آهي ته ڪلاسيڪل شاعريءَ کي پرڏيڻ جي پرڏيڻ، ته اها آهي؟، پوءِ اڳتي وڌي. سڀني ڪلاسيڪل شاعري سڀني ادب جو بنياد آهي. سڀني وٺي جي تاريخ و انگريزي شاعريءَ جي تاريخ به قديم آهي. سڀني ڪلاسيڪل شاعريءَ جي شروعات جا سرا به پرڏي دور سان ڳنڍيل آهن. ڪلاسيڪل شاعريءَ ڪنهن خاص دور يا خاص جاءِ لاءِ محدود ۽ مخصوص نه آهي. ڪلاسيڪل شاعريءَ جو اصل جوهر اظهار ۽ مشاهدي جي قوت، عام ماڻهوءَ تائين پهچڻ، سماج ۾ رائج قدر، ماڻهوءَ جي حياتيءَ سان پيار، نفس کي روڪڻ، اندر اڃاڻڻ، تڪرور کي تڪرور ڪرڻ، شعور ۽ اڀرڻ آهي. هي ڪرڻ ۽ موضوعاتي حساب سان وسيع آهي. اخلاص ۽ انسانيت، اخلاق، اڻڀارو، وطن جي محبت سان گڏگدگ ابدیت آفاقيت ۽ عالمگيريت رکي. هن ۾ ڪرڻ، فطرت جو اڀياس ۽ حساڪي سڃي. ٻيلن طبقن کي آواز ڏيڻ ۽ مان ۾ به ڪلاسيڪل شاعريءَ جو سماجي شعور شامل آهي.

”ادبي اصطلاحن جي تشريحي لغت“ ڪلاس ڪي جي وضاحت ڪندي اٿس ته ”ادبي شاه ڪار، جنهن کي وقت جي دز

به مير ونه ڪري سگهي هجي.“ (1)

سہبی ولیءِ جی نامیاری شاعر ۽ ادیب اکے راباز قادریءِ پپٹ کے لاس کے جی تعریف بیان کے ئی آہی، ہو لکی و:
 ”اڙاشپارا ۽ تحقیقون جن ۾ وقت کی مات کے رڻ جی قوت آہی، اہی کے لاس کے ک و جن ما. ایران ۾ فردوسیءِ جو شاہنامو،
 رومیءِ جی مثنوی، حافظ جاغزل، انگلیبہ ۾ شی کے سپیتر جا رام، امارت ۾ کے الیداس جی ش کے تتلا، سہ ۾ شاہ جو رسالو ۽ سچل جو کلام
 کے جہہ اڙاشپارا آہن، جن وقت کی مات کے ری یو آہی.“ (2)

ہیءِ ریت کے لاسی کے ی شاعریءِ جی ہن طریقہ سان بہ وصف بیان کے ئی وئی آہی:
 ”کے لاسی کے ی شاعری اہا آہی، جنہن جی فن توی ف کے ر ۾ توازن ہجی، ان جو مضمون انسانی مزاج ۽ فطرت جی ترجمانی کے ند
 ہجی، ان جو مقصد اعلیٰ انسانی قدرن جی اپار کے ند ہجی، ان ۾ روانی ۽ تاثر ہجی.“ (3)

سہبی کے لاسی کے ی شاعری سہبی قوم جی ولی، ثقافت، تہذیب، جمالیاتی قدرن، جاگرانی، سیاسی شعور سماجی قدرن جی مختلف
 پہلوئن جی ع کے اسی کے ری ی. اکے ر نبی بخش بلوچ کے لاسی کے ی شاعریءِ لاءِ ’اعلیٰ سہبی شاعری‘ ۽ ’اساسی شاعری‘ جا لفظ بہ
 کے تب آندا آہن. اکے ر حاکم رو لکی و تہ، ”سہبی زبان ۾ ’اساس‘ لفظ عربیءِ مان آيو، جو اسم مذکر آہی ۽ جمع اس: ’اساس‘
 واحد طور کم ایند لفظ جی معنی آہی: بنیاد، پا، جہ، پیرہہ ۽ اساسی صفت آہی، معنی اس: بنیادی/اصلی“ (4)

ان لحاظ کان سہبی اساسی شاعرن ۾ قاضی قادن، شاہ عبدال کرم، شاہ لطف اللہ قادری، مسین شاہ عنایت رضوی، شاہ عبداللطیف
 مائی، صوفی محمد صدیق صادق، قبر علی شاہ مائی، خلیفی نبی بخش قاسم، غلام محمد خانزئی، روحل فقیر، سچل سرمست کی سہبی اساسی شاعرن ۾
 گڻی سگھی و. ہن باب ۾ کے لاسی کے ی شاعرن مان قاضی قادن، شاہ عبدال کرم بادیءِ واری، شاہ عنایت رضوی، شاہ
 عبداللطیف مائی، سچل سرمست، سامی، قادر بخش بیدل ۽ خلیفی نبی بخش قاسم جی شاعریءِ ۾ شخصی تلمیحات جو جائز و پیش کے جی و.
 2.1 قاضی قادن جی شاعریءِ ۾ شخصی تلمیحات:

سندس نالو قاضی قادن، قاضی قاضن ہنی صورتن ۾ ایندور ہو آہی. اکے ر نبی بخش خان بلوچ ان بابت تفصیلی بحث کے یو آہی ۽
 ’قاضی قادن‘ جی نالی تی اتفاق کے یو آہی ۽ لکیو آہی تہ:

”قادن پیار ریو تصغیر جی صورت وارو آہی، جنہن مان معلوم ہی و تہ قاضی صاحب پنہنجی نہ پڻ کان وی سلڻ و، ملنسار ۽ پیار وار
 ہو جو کیس پیار واری نالی سان قادن کے ری سیائون ۽ پوءِ ان سان ئی مشہور ی ویو. ی سگھی و تہ جیئن موجودہ وقت ۾ آہی تیئن ان
 وقت پڻ ’قادر بخش‘ کی ئی قادن سر یو ہوندونون ۽ اصل نالو شاید قادر بخش ہجی.“ (5)

سندن والد جو نالو قاضی ابو سعید، ای جو نالو قاضی زین الدین ۽، ای جو نالو قاضی قاضن ہو. سندس وای ۽ سیوہڻ جا رہا ک و ہن،
 جتان سندن و و او قاضی ابو الخیر ایچی بکریو. (6) جہ ہن تہ علامہ اکے ر عمر بن محمد اودو پوی کیس بکر پر گڻی جی گ و دریلی (ری) جو
 ویل ماڻیو آہی. (7)

سندس ولادت جی سال بابت اکے ر بلوچ اندازول گپ یو آہی تہ، سندس ولادت 870 ہہ / 1445 ع ۾ مناسب معلوم ہی ی.
 (8)

و و عالم فاضل شخص ہو، ام نظام الدین سی عرف ام نندی جو معتمد ہو، جنہن کیس بکر جی قلعی جو قاضی القضا مقرر کے یو.
 جہ ہن شاہ بیگ ارغون کے اہی آيو تہ قاضی قادن ساڻس صلح کے ری بنا جنگ جی کیس قلعو حوالی کے ری یو. (9)
 سندس سیاسی خدمت ۽ علم ۽ فضل جو تفصیل تمام و و آہی، سندس علمی رتبی جی گواہی ان مان بہ لئی تہ معلوم ہی ی تہ، سندس مدینی
 ۾ رہڻ جی مینہن ۾ پنہنجی دور جو مشہور عالم شیخ علی متقی سندس صحبت ۾ اچھی رہیو. زندگیءِ جا آخری مینہن مدینی ۾ گذاریا کین، سندس وفات
 958 ہہ / 1551 ع ۾ ہی. (10)

اکے ر بلوچ لکیو آہی تہ ”قاضی قادن ادبی سہبی ولیءِ جو پیر یون و و شاعر آہی ۽ ہو سہبی اساسی (کے لاسی کے ی) شاعریءِ جو ابو
 آہی. قاضی قادن س کان آگپ او و و شاعر آہی، جنہن جا گڻی ۾ گڻ سہبی بیت پوریءِ تصدیق سان لکت ۾ ملن ما. (11)

سہی کے لاسی کے ی شاعری بدلیج، بیان ۽ معانی جی فنی صنعتن ۽ هنرن سان شروع کان وی مالامال آہی۔ قاضی قادن جو کے لام سر کان آگہ اوہی ٹ باوجود صنعت تلمیح جی جی نی قسمن سان سینگاریل آہی۔ سندس کے لام ۾ شخصی تلمیح ذریعہ نہایت سٹ اخیال ۽ خوبصورت معنائون پیش کے یل ملن یون۔ ہن موقعی تی سندس کے لام مان شخصی تلمیح جاپند مثال پیش کے جن ما۔

جوگ کی آجاگ ایوس، ستو ہوس نہ ۾۔

تہان پوے ستوس، سندی پریان پتچری (12)

وضاحت: جوگ کی، جہر جنگ گہی مشاہداتلٹ وارو عارف، ساٹ شخص۔

پیغام: جوگ کی جی تلمیح سان شاعر سمجھایو آہی تہ مشاہدو، تجربو ۽ جوگ کی اور ہبر آہی، جی کے وانسان جی اندر جون کیون کولی و۔

جان جان سونہ پسن، جنمن کے ارٹ جوگ کی یا

تان تان سناسین، ورہہ وہامی راہی

(13)

وضاحت: 'سناسین'، 'سناسی' جو جمع، تار کے دنیا، قلمچ لکیو آہی: 'سناسی: ہندو فقیر' (14) اکر بلوچ معنی لکی آہی: 'تار کے

فقیر'۔ (15) مطلب جی کے ی حق جی گ و لاہن کے تل تار کے فقیر آہن، سی ہن لفظ جی مراد آہن۔

پیغام: قاضی قادن 'سناسین' کی تلمیح طور آٹھی، ہن مان اللہ ج طالب، اللہ وارا، نی کے صالح مراد ورتی آہی ۽ سمجھایو آہی،

تہ "ہو جیسین تائین اہو ووسائین (و و ہادی) نہ سن جنمن جی (س کے ۽ ہدایت) سببان طالب ۽ گ و لا نو یا آہن، تیسٹائین انہن

تار کے ن فقیرن کی ہ کے رات بہ ورہیہ جیری ی گذری" (16)

لیہان لک کے یام، پسٹ کی پاٹ ان پرین

سو جہی سیٹ رام، من منجھمین نی سپرین

وضاحت: 'سیٹ': پرین، دوست (17) قلمچ لکیو آہی: سیٹ: ماہ، دوست، سٹ۔ قاضی قادن 'سیٹ' کی تلمیح کے یو آہی، مراد

سندس آہی: حقیقی مال کے، حقیقی دوست، جنمن سان انہی جو ر بوہیت جو ر شتو ۽ س گ آہی۔

پیغام: شاعر و چھی، تہ پاٹ کان ماہر کیس گ و لٹ جا لکین جتن کے یم، پر نہ جانی نہاری مون پنہنچو پرین، پنہنچو رب پنہنچی اندر

چگ ولی رو۔

قاضی محمود دنیا دیک کے ر، من ۾ آپ نہ ول

اپنی غربت کے ی تئین رہی، جون پائون تلی دل

(18)

وضاحت: قاضی محمود، نالو آہی، ان دور جی وی عالم جو۔ اکر بلوچ لکیو آہی تہ ی پنجاب ۾ لاہور جو درویش لال حسین ۽ پ گجرات

۾ احمد آباد جو قاضی محمود سندس ہم عصر ہئا۔ (19) ہن بیت ۾ قاضی محمود کی تلمیح طور آندو ویو آہی، مطلب آہی، تہ ہ کے عالم، جی کے و

اللہ جو حقیقی عارف آہی، سو قاضی بنجی، سر کے اری عہد ماٹھی، دولت ۽ پیسو حاصل کے ری، تنمن کی شاعر سجاگ و کے ری۔

پیغام: متان دنیا سی پاٹ و سارین، پنہنچی غربت نہ و سار جان، ان کی اکین ساٹ رکبان، جیسُن پیرن پھان و رہندی آہی۔

قضی محمود کے اجل کے رون، تو کے ن کے رسر ما کے یانہ جاہ

ان نینن ۾ اکے توئی دو جا کے بان سائی (20)

وضاحت: سائی گذری چ کے ی، ہن بیت ۾ شاعر پنہنچی دوست قاضی محمود کی تلمیح کے یو آہی۔

پیغام: سندس مراد حقیقی دوست آہی، جی کے و سندس اکین ۾ گہراہی وہی رہیو آہی، تہ ہو سر مو کے یٹن کے ری، اکین ۾ یا

دوست لاء جاہ آہی، یاسر می لاء، کیس چھی و، تہ ہن نیٹن ۾ ہ کے تون نی آہی، یو کے ان سہا بو۔

2.2 شاہہ عبدالکریم بلڑیء واری جی کلام ۾ شخصی تلمیحون:

شاہ عبدالکریم ولد سید لعل شاہ جی ولادت 944 ہہ مطابق 1538 ع ۾ ۾. سندس سروکلام میتھن ۽ وہن جی صورت ۾ آہی، جن جوکل تعداد 94 چيوو و. ہتی سندس شخصی تلمیحون چا چند مثال پیش ک جن ما:
کان یاریون ک میئن کن، عمر اک پ،

جنہی جآرن ۾، وراوی ٹ سہن. (21)

وضاحت: عمر ماریء سان پیار کنده ک معزز سردار، جنهن کيس قید ک یو، پیار حاصل ک رٹ لاء ہران شیء جی آ کئی، جنهن ک حاصل ک رٹ انسان جی خواہش ہوندی آہی. اما عمداک پ اتوی ہر شیء ماری رد ک ری، تہ منہنجو وراوی ٹ و سہی، ہیء ک اریاٹی اماک پ اک میئن پھریندی؟ (22)

پیغام: شاعر ہن تلمیح جی ذریعہ پیغام نوآہی تہ، ک تیرا بہ سک جن تہ بہ ورسان وچن ناکی. لالچ ۽ لو ۾ اچی وچن نہ و سارجی.

صورت لکی ہت، معنی لکی مارین

عمر مون جی چت، اوطاقون رن ۾

نہین بیت ۾ شاعر ایو آہی، تہ ظاہریء طرح ماری عمر ک و آہی، پر معنی جی لحاظ کان ہوئے مارن و آہی. صورت مان مراد ظاہری جہان آہی ۽ معنی مان مراد کل جہان آہی. صورت ۽ معنی جی انہیء خیال کی شاعر عمر ماریء جی تلمیح ذریعہ سمجھایو آہی.

پیغام: سال ک کی اویان ۽ حب ک رٹ گہر جی، جو دنیا ۾ ہوندی بہ ہو پاٹ کی مال ک و پسی.

ک اک وٹن ساٹ، او مین نہ اور گہی

جی گٹ ہون گڈ، تہ ران ارونداونا (23)

وضاحت: ران: ج: ران: ذ (پر ران: بہ ران: ا) نہ و راجا. نہی علائقی جو والی، جاگیر دار (اسم خاص) سومرا گہراٹی جی پونین
حاکم ہیر سومری جی وزیر جو نالو (سو، سو، ک ر، مومل-ران) جی مشہور عشقیہ قصی جو ہیرو (24)
پیغام: شاہہ ک ریم ران جی شخصیت کی تلمیح طور آٹی پیغام نوآہی، تہ ماٹ ہوئے گٹ جن، تہ مومل جی دل موہی وجہ ۾ ویرنی ناہی.

جاگی جاگی سستی، جاہجاہ واء،

تان سنی تیج، پرین ری، پنہون پر ناہہ

ن ک رندی چیاہ، گہوا گہر نہ سپرین. (25)

وضاحت: سستی: ش، اسم خاص (س: چنگی، سئی-سل-ل-نی ک نام-سہ ٹی) ہ ک عورت جو نالو، جاہنہون جی معشوقہ
ہئی، ”سستی پنہون“ بہی باگی ۾ ہ ک دیہہ جو نالو. (26)

اصل ۾ سستی ہ ک واء جی یء ہئی، جنهن تی ک بیچ جو بادشاہہ پنہون موہت ی پیو. سستیء کی بہ ہن سان پیار آہی، نہی جی شادیء کان پوء پنہون و مین سان رھٹ لگی و. سندس مائر کيس گولی لہن ا. سستیء جی سستی یرم ٹ سنس کی ویو ہلما اون. چ ہن جاگی ی تہ ہاء گہوا کی ری. نہین بیت ۾ شاہہ ک ریم سائین سستیء جی تلمیح استعمال کئی آہی.

پیغام: شاعر جو مقصد آہی، اہو پیغام کی ٹ تہ، ستور ہو تہ مقصد ہن مان ان ک ری و بندو، پوء ہٹل اپنی ویندا. (27)

جو نری اتی جن، داغ تنہنجو داسا

تون ک میئن مان تن، چنیسر چت ک ٹین. (28)

وضاحت: چنیسر: مام جو نالو، جنهن جی زال ’لیلا‘ ہئی، ’داسو‘ سندس ذات. (29)

لیلا ہیرن تی ہر کچی، پنہنجو و تار وایو. ہیرن جی بدلی ہ ک رات لاء پنہنجو س وزیر جی زال جی حوالی ک یو. نتیجی ۾ چنیسر کانس منہن

موی یو. (30)

پیغام پنہنجی غلظین تی پتاء ۽ چنيسر کی رہجائی راضی کے رڻ لاءِ لیلایا کی ڻجی تلہج طور شاعر آندو آہی.
گھوری ۽ نہ تات، میہاری من ۾.

جہہ پئی رات، ہو سائر ہو ۽ سہ ڻی. (31)

وضاحت: سہ ڻی، زال جو نالو، جنهن جي میہارسان محبت ی. (32)

پیغام: ہن بیت ۾ شاعر سہ ڻی میہار سنی کی تلہج کے یو آہی، پیغام نواس تہ من ۾ منزل ماڻڻ کان سواہی کے اتات نہ جی، تہ ہن ماڻ ہو امری ووی.

جی کی گھران م و، جی کی موم سہ ڻی

ہی کے یائی، ک ر، یون یری. (33)

وضاحت: سہ ڻی، مہیار جی محبوبا آہی، شاعر کیس صلاح وئی تہ، یا گھران کی نہ ن ک ر، جی ان کے رین تہ اہو پنختو خیال، ک ر، جو موی نہ اچین.

پیغام: منزل حاصل کے رڻ جو پھریون شرط پنختو عزم آہی.

کے کن کے لاچی پار، سہ نہ سامین

گھاتوئن سندام کے، کی تہی نہار. (34)

وضاحت: گھاتو: شار کے بی ۽ جوش کے اری. ہن بیت ۾ شاعر گھاتوئن جی تلہج کے تب آڻی، ایو آہی، تہ کے لاچی ۽ جی کن کے پار سامین جو کے وسر کے ونہ و جی، تنهن کے ری گھاتوئن جی م کے کن لاءِ تو کی کے ویو تہ نہار ڻ گھری، تون جنهن منزل جو گپ ولائو آہن ساہتی ناہی، تنہنجی منزل کان آہی.
پیغام: جتی سڻ ناہی، سا منزل نہ سمجھی.

مجا کے نامان، کے لین بی کے یزا،

سپہام سی ڻان ویہی رات ورنیسون. (35)

وضاحت: سپہام جی ہن تلہج ۾ شاعر حقیقی ام سان رات جا پل وندرائی ڻجی خوشی ۽ جو خیال سمجھایو آہی، تہ ہنن جا منهن سرہا آہن ۽ کے لہن تی کے یزا ان، و تہ سپہام ساڻن رات ویہی وندر کے ئی آہی.

پیغام: پنہنجی محبوب پس ڻجی حقیقی خوشی آہی.

2.3 شاہ عنایت رضوی جی کلام ۾ شخصی تلمیحوں:

شاہ عنایت اللہ بن سید نصیر الدین بن شاہ اسماعیل، اصل بکر جا. پوءِ ای اچی نصر پور ۾ رہیا. قانع میر علی شیر تحفہ ال کے رام ۾ لکيو آہی تہ،
”عنایت اللہ شاہ سید نصیر الدین بکری ۽ جو فرزند ہو. رضوی سیدن جو خاندان اصل بکر جو رہاک و هو، مگر پوءِ ای اچی نصر پور ۾ ویا. شاہ عنایت اللہ جو مقبر و نصر پور کان اتراولہہ لکیر دیہہ ۾ موسیٰ آہیراڻی جی قبرستان ۾ آہی.“ (36)

اکے ر بلوچ سندس رسالی ۾ کن شعرن جی آرتی، جی کے ی ہن ملتان جی کن بزرگن جی مدح ۾ چیا آہن، کیس ملتان وارن مخرومن جو مرید سیو آہی. ان لحاظ کان موصوف سہروردی سلسلی جو جی ڻ گھریو ہو، پر اکے ر بلوچ سندس خاندانی سلسلو ”قادری“ ماڻ ایو آہی، ماڪا ڻ جو سندس والد شاہ نصیر الدین، سکر واری شاہ خیر الدین جو قادری طریق ۾ خلیفو آہی. (37)

شاہ عنایت شاہ لطیف جو همعصر ہو، پر کانئس عمر ۾ و هو، نصر پور ۾ اچی ساڻس ملاقاتون ۽ مجلسون کے ندو هو. ساڻگی ۽ لکيو آہی تہ ”شاہ لطیف کے یترائی دفعا نصر پور ۾ آيو.“ اکے ر بلوچ لکيو آہی تہ شاہ عنایت سن ہن سرن ۾ کے لام چيو آہی، جنهن جو مثال کانئس اڳ کے نہن بہ شاعر ۾ زولی.

شاہ عنایت جی رسالی چہ کیترائی اہایت موجود آہن، جی شاہ جی رسالی جی نسخن چہ نل آہن ۽ گمان غالب آہی تہ انہن چہ کی بل کل شاہ عنایت جاہجن ۽ ائی صاحب کن خاص موقعن تی پھیاہجن، ازان سواہ خود ائی صاحب جی رسالی (بہمی نسخو) چہ تقریبین 14 بیت ۽ کوائی عنات ” جی نالی سان موجود آہن، جی شاہ عنایت جا آہن ۽ سندس رسالی چہ بہ قلم بندیل آہن. ” (38)

علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی ان جی اہتام کن طرف اشارو کے پو آہی، لکی و تہ:

” افسوس تہ ہن رسالی (میسین شاہ عنات جو کلام) جی کتابت جی صحیح تاریخہ نہ ملی سگی آہی، نہ تہ جی کتابت شاہ جی رسالی چہ کن ان میتن بابت صحیح راہ قائم کے ری سگی ہا، جی کی میسین شاہ عنات جی کلام جی ہن مجموعی چہ پٹ درج آہن، و تہ صورت چہ قرائن کی ی اہو احتمال لاری سگی و تہ اہی شاہ ائی جاشعر، ججن، جی کی میسین شاہ عنات جی کلام چہ ملی ویا، ججن. ” (39)

قاضی قادن کان دی سہنی کے لاسی کی شاعر ن جی شاعری ۽ جو نیاد مشہور قصن جی کے ردارن تی ل آہی، ان کے ری قاضی قادن ۽ شاہہ کے ریم جی شاعری ۽ وانگر شاہ عنایت رضوی ۽ جی شاعری بہ ساگین انہن کی داستان تی آر لیل آہی ۽ جاہا انہن داستان جی کے ردارن ۽ ہیروز کی تلمیح طور استعمال کے یوان. سستی کی تلمیح طور استعمال کے ندی شاہ عنایت چھی و:

سرہ گہئی سستی، مارو چائی

طرح پندت کے ی، سوہی ۽ منجہ مہی

آٹھی بندہ چہ کتابت کے ہی

پہنہنی پاٹھن سان وازیندین ۽ وہی

سمرجن سہی، تن کے ونہی اہک عنایت چھی. (40)

وضاحت: سستی، پنہو سان پیار کے رٹ واری عورت، شاعر ہن بیت چہ سستی کی تلمیح طور آندو آہی.

پیغام: شاعر سبق نو آہی، تہ جن و شمر صحیح، عشق سچو آہی، تن لاء منزل ماٹھ اوکی کے انہی.

زر خرید جتن جی، گولی بندی آہ

آجپٹ عنایت چھی، آریاٹی آہ

سو مون سر سہا، جسن ماہنی کے وین ماہہ سین. (41)

وضاحت: جت: ’سستی‘ جی محبوب پنہون ۽ جاہا، آری‘ ماہ پنہون، آریاٹی‘ اشرف زال، پاک دامن زال. (42)

شاعر صلاح وئی، تہ جتن جی غلامی چہ انہن جی اہی فرمانبردار نجی و، آریاٹی نجی و، ان چہ کی آچھو آہی، تہ ہن کی ماہہ مان ماہنی کے وچی سگسین ۽.

پیغام: اہو وٹ گہر جی، جیسن مال کے پاٹھنی مہربان ی پوی.

ن کے و خبر خواب، ن کے واون آئیو

ہتین ۽ تین ی م کے وک و نہ جواب

ہمیرن حساب، کے ہہ ماٹھ ان کے ویو. (43)

وضاحت: ہمیر، سومرا گہرائی جی پوئین حاکم جو نالو. (44) ہتی شاعر ہمیر کی تلمیح کے پو آہی، پر ان کی جمع ہمیرن کے ری

آندواس.

پیغام: ہتان جی کے ویو، سو کے نہن کے یں موہو، خبر کے انہی تہ کے نہن جو کے و حساب یو.

گلبدن جو گوجریون، ارم او یاٹون

چو ماٹیل لیل مان و اسینگ، ویاہیاٹون

انہن پر عنایت چھی راٹھ ورا نیٹون

سوموی کے یٹن پاہون، جو گل گجر کی گایو۔ (45)

وضاحت : راٹو؛ شاہ کے ریم جی تلیمج راٹو جی معنی بیان ی۔ راٹو؛ نہ وراجا۔ نہی علاقتی جو والی، جاگیر دار (اسم خاص) سومرا گہراٹو جی پوئین حاکم ہمیر سومری جی وزیر جو نالو (’سوو‘، ’کر‘، ’مول-راٹو‘ جی مشہور عشقیہ قصی جو ہیرو)۔ (46)

ہی ہی نہ ہونڈیا، ساری عمر سومرا!

ما، محل، مایون، تونہ ہندیاء

وہامی وینڈاء، مینڈے ک یٹن کی۔ (47)

وضاحت: عمر سومرو، سومرا گہراٹو جی جو حاکم م، قلیج لکیو آہی، ”عمر سومرو جنسن مارٹی نی ہی“ (48) داستان عمر ماروی۔ جو ک روار۔

شاعر، یٹن بیت چ عمر سومری کی تلیمج کے یو آہی، جنسن مان مراد ہرہ کے وقت جو بادشاہ، ہر سکیو ستا بو، ہر شاہو کے آہی۔ پیغام: شاعر نصیحت و کری تہ محل مایون تونہ نہا مینڈیون آہن، ہی سہ عارضی شیون آہن، ہ کے یٹن ادا بندو، جو اہی سہ سائی وینڈا۔ ان کری انہن تی نازنہ کے رٹ گہر جی۔

ماٹ ہو چون سی، آن آہ یٹنی آہیان

وری جی رن جا، مون کان چ گاسی

ام تماچی جی، نظر نوازی آہیان

(49)

وضاحت: ام تماچی، سما گہراٹو جی جو بادشاہ، نوری مہاٹ ی جو عاشق، جنسن نوری کی نوازیو۔ کیس زمین تان کٹی آسمان تی پچائی یو۔ ام تماچی کی شاعر تلیمج کے یو آہی۔ جنسن مان شاعر جی مراد حقیقی حاکم اللہ جی ذات آہی پیغام: شاعر نوری جی زبانی نصیحت کے ٹی آہی، تہ ہی سہ سندس نظر جی نوازش آہی، نہ تہ ہوئے تہ رجبی ورین کان بہ گہ آہی، کانئس اہی بہ چ گ آہن۔

2.4 شاہ عبداللطیف ڀٽائيءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون:

شاہہ عبداللطيف (1690-1752ع) پ شاہہ حبيب جي ولادت 1102 هه ۾ سي پور ۾، جي ڪو وهاڻ جي رساڻ هڪ گڻو آهي. شاہہ صاحب جي مڻ جي جاءِ تي مسجد تعمير ميل آهي. هاڻي تائين اها نصير واهه جي ڪپ تي آباد آهي. (50) هن روايت جي ابت ڪر نبي بخش بلوچ لکيو آهي، تہ شاہہ عبداللطيف ’سئي قدر‘ واري مقام کان نمبر جي لام تي اتراولہہ طرف شاہہ حبيب جي حويلي ۽ مائونپنو. هيءُ بہ شہداد پور تعلقي ۾ آهي. شاہہ صاحب جي ولادت جو سال سيد غلام محمد گداہن قطعي ۾ نو آهي. گدا سال توليد“

شندرم زہاتف ”عنایت شعار“ (1102) (51)

شاہہ عبداللطيف سن ڪيڊن امرن جي پويان اول هيڻ ڪري گهر وارن کي تمام گهڻو پيارو هو، جنسن ڪري وي لاڪو سان پليو نپنو. والدين بہي لطيف کي پاڻ کان پري ڪري فوري طور تي ڪنهن م ڪتب ڪو ونه واريو، البته سندس تربيت گهر ۾ ميندي رهي، جو نہ فقط شاہہ حبيب پاڻ علم ۽ نظر وارو هو، پر لطيف جي والده بہ وي فاقيري گهر مان هي. البته جہن لطيف چڱو وويو تہ شاہہ حبيب کيس قرآن پهڻ لاءِ ان استادن و ويهاريو جي ڪي پاڻ واني ڪي پر هيڙگارہنا. انهن استادن مان ميون نور محمد ي هڪ هو، جنسن پوءِ لطيف کي م ڪتب تعليم تي. ميون نور محمد گنبا کان اڳ اميل پري گڻو وائين جو ويل هو. شاہہ حبيب جو محبتي ۽ معتقد هو. شاہہ لطيف تہن اچي وسائي تہ پنهنجي استاد کي بہ سي تي اچي آباد ڪيائين ۽ سندس صحبت ۾ سڪڻ ۽ پرائيڻ جو سلسلو جاري رکيائين. (52)

البت میر علی شیر قانع کیس 'امی' لکھو آہی. سندس لفظ آہن: "امی ہیٹ باوجود اللہ تعالیٰ ان جی دل جی پنی تی جملی علوم نقش کے ری یا۔" (53) مطلب تہ شاہ صاحب کے نہن م کے تب ڄ دستوری طور کے چہہ کے ونہ پ، ہیو، پر اللہ پاک کیس پوء بہ علم سان مالامال کے ری یو، عالم ۽ عارفن جی صحبتن کیس رچائی ریو کے ری یو. شاہہ صاحب پاڻ مرادو شاہ عبدال کے ریم جی درگاہ تی میرا کے ری ذکر ۽ سماع ڄ شری کے ی شاہ کے ریم جی سلسلی کان واقفیت حاصل کے ئی، تہ ان سان گہ مسین شاہہ عنایت و شاہپور ڄ بہ وڻ لڳو ہو ۽ سندس صحبت مان بہ خوب پراپوہنائین. (54)

مولانا دین محمد وفائی لکھو آہی تہ، "شاہہ صاحب ظاہری استاد و نہائی ڄم کے چہہ ورو پ، ہی فقط اکر شناس یو آہی. باقی لکی کے چہہ بہ نہ ماڻ ندو ہو. پوء پنہنجی تجربن ۽ علمی صحبتن ۽ سنگت ۽ صحبت یا الاهی جنگی واری ات سان ہن تی علمی پالوی آہی. جنہن کے ری انہی زمانی ڄ سر کے اری زبان فارسی تی پورو محاورو حاصل کے یو اس ۽ صوفین سڳورن جا فارسی ڄم کے تاب سمجھ لڳو آہی. ۽ قرآن شریف جوہ کے نسخو جو ہمیشہ ساڻ ہوندو ہوس ۽ ان ڄ ہن صوفیانہ انداز ڄم کے انی ف کے ر ۽ غور کے یو آہی، جنہن کے ری پنہنجی کے لام ڄ گمان گہہ کے سوکان وی کے قرآن جون آیتون تلمیح یا تضمین طور کے م آندیون اس." (55)

قرآنی آیتن جی تلمیح سان گہ شاہ صاحب جی کے لام ڄ یون بہ گہ ڻن قسمن جون تلمیحون ملن یون، ہتی اسان صرف سندس شخصی تلمیحن جو ذکر کے ندا سین:

و سوریندی ولہا! ویو تیل ری

مو مسافر سپرین، چاڳی تی چہی،

راڻی لاءِ ری، ویو وہا می راہی. (56)

وضاحت: ہی گذری ڄ کی، راڻو: نہ وراجا. نہی علائقی جو والی، جاگیر دار (اسم خاص) سومرا گہراڻی جی پونین حاڪم ہمیر سومری جی وزیر جو نالو ('سو'، 'ک'، 'مومل-راڻی' جی مشہور عشقیہ قصی جو ہیرو) (57)

پیغام: شاہہ سائین راڻی کی نہایت خوبصورت انداز سان تلمیح کے یو آہی، ۽ سڻ و خیال پیش کے یو آہی، تہ مومل آساہتی آہی تہہ کے ینہن راڻو چاڳی تی چہی اچی پندو.

و و طالع تن، جیسن لڳ کین پیر پنہون ڄی،

سسئی ان ستون کی، روپو روپو رو،

ویو ہت م ہو، ہلین تہ ہوت لہین. (58)

وضاحت: سسئی، پنہون، سنہین جو تعارف ہی گذری ڄ کی و آہی. شاہ سائین ہن بیت ڄم خنی کی تلمیح کے یو آہی.

پیغام: ہی نو آہی تہ ویو کے چہہ نہ ورنندو، ہل ڻ، جا کوڻ سان ئی منزل ماڻی سگہی.

ورم و سارتج، آہیان تنہنجی آسری،

او ونگر جو سنی، سو لطفون لنگنا بچ.

آسری اتہین، ویر تون، آری ام اچھ،

نماڻی کی نور سین لال ڻا بچ،

ظلمت جازین جی، سانزل نور کے رتج،

کے امل کن کے رتج، فریادیون فقیر جون.

لفظی معنی: آری، ام: سردار، حاڪم م. (59)

پیغام: ہن بیت ڄمائی آری جام کی تلمیح منظوم کے ری، ان مان حقیقی حاڪم خدا جی معنی مراد ورتی آہی. شاہ جی سورمی کئی ڀر ڄم آہی، کیس ماڻی تہ تنہنجی آسری آہیان، مون کی نہ و سار جنہن، منہنجی منزل ڄم جی کے او ونگر حائل آہی، تنہن کان تون پار

کے جنین۔ نمازی کی نورسین نوازجان، زمین جی ازیرن کی روشنی، ماٹجان۔

ویری ہیاس، چنیسر جی راج،

دملین، دامین، نفرین، ی پپیل ہیاس،

ولی یلیاس، آیم ن، ہاگ جو۔ (60)

وضاحت: چنیسر: ح کے مران ہو، سندس زال لیلانالی سان ہی۔ چنیسرتی وزیر جی زال بہ موہت میل ہی، جنن جی ہیرن جی آ
تی ہر کجی لیلان پنہنجی، س جو سو دو ک یو، ہیرن جی بدلی ہ کے رات پنہنجو، س وزیر جی زال جی حوالی کے یو۔ صبح جو جہن س کی معلوم یو تہ
بستری تی مثل منہنجی زال نہ ہی، تہ زال کی پنہنجی محل مان کے ی یائین۔ (61) ہاٹی ہو پتائی، تہ چنیسر جی راج، ہاٹی ماما
ای وئی آہیان۔

پیغام: وری غلطی تی انسان پنہنجو مقام وائی وویہی، پو، ہاٹی پنہنجی ماون۔

وصل تنن وائیو، سہیر سرنی سنین،

سالوی لیلان جیسن، مٹ یون جنن، کے یو۔ (62)

وضاحت: لیلان: چنیسر جی زال، جنن ہیرن تی ہر کجی، مٹ یون کی کے یو، س جو وصل وایو۔

پیغام: لیلان جی ہن تلہج مائی سبق وئی تہ مٹ یون ۽ ہیرن کی کے یو، لو لالچ کی پنہنجو کے یو، سہیر میری میندی ۽ وصل ہان ہلیو

ویندو۔

سوسرن پائی، جی تند برابر توریان

ال او انہن ہی، جیہ انہن بیجل رائی

سکٹ و، آہی، سرچ سٹ ناہ کے و۔ (63)

وضاحت: بیجل: ہ کے ی مگٹ ہار جو نالو۔ (64) ہن بیت چ شاہ سائین بیجل کی تضمین طور کے م آندو آہی۔ سوسرن کی شاہ سائین

تند برابر، و قرار تی، جیہ انہن بیجل رائی ال او انہن وکری۔

پیغام: حقیقی مال کے آ و سوسرن جی بہ کے ا قیمت کے انہی۔

2.5 سچل سرمست جی کلام چ شخصی تلمیحون:

سچل سرمست (1739-1829 ع) جو اصل نالو آہی: عبدالوہاب، جی کے و سندس وی ای عبدالوہاب جی نالی پیمان رکیو ویو،

وی ای جی ادب جی کے ری کیس عبدالوہاب سٹ بجاء ”سچیر نو“ سر ویو۔ سندس چاچی ۽ مرشد عبدالحق یا بعد چ سخی قبول محمد کیس ”خلیفو

سچل“ کے ری سر ویو ۽ پاٹ پنہنجی کے لام چ تخلص ”سچیر نو“، ”سچل“، ”یا سچو“ آندو اس۔ سندس والد جو نالو صلاح الدین ہو ۽ ای جو نالو

صاحبہ نوافروقی ہو۔

سچل حافظ قرآن بہ ہو۔ (65) اکر بلوچ لکیو آہی، تہ اسان پاٹ کن ان گین تحریرن چ توی علمی حقلن چ سندس نالو حافظ میان

عبدالوہاب فاروقی سچیر نو۔ ”میان سچل“، ”سچل فقیر“ ویا و۔ (66)

سچل سائین تصوف جی قادری سلسلی جو بزرگ ہو۔ سچل جو او میان صاحبہ نوافروقی محمد حافظ شاہ عبید اللہ قادری ۽ جو مرید ہو، جی کے و

عبدالقادر جیلانی ۽ جی اولاد مان ہو۔ شاہ عبید اللہ پنہنجی نائرن شاہ کے لیم اللہ ۽ شاہ عبدالمال کے سان گاہ چ آہیو۔ شاہ کے ریم، جنن

جی اولاد مان شاہ عبداللطیف مائی ہو، سو شاہ کے لیم اللہ جو مرید یو ۽ شاہہ عنایت اللہ صوفی جہو کے وارو شاہ عبدالمال کے جو مرید یو۔

(67)

ان ویا اوار، کٹی سا سویل جو،

ہاٹی ادیون آئیا، ورٹ مون ونگر،

بیای ہوت ہزار، منہنجو پیچ پنہون ۽ سان. (68)

وضاحت: ہوت؛ بلوچن جی ہک ذات، پنہون، جنہن روج سردار سان سستی ۽ جی محبت ہی۔
پیغام: ہن تلمیح ذریعی شاعر اہو پیغام ۽ معنی سمجھائی آہی، تہ غفلت جی کری محبوب ہن مان ویو، تہ پو ۽ ونگر ورٹا پنہنجی ماون،
کے شالا کٹا پون۔

منہنجو پیچ پنہون ۽ سان ازل لاک ون آہہ،
ہاڻی ویٹا، مینر ہن بہورچ۔
کے ریان ک وہہ بہورچ، پنہون ۽ پاڻا،
سوز چکا یوسا، ویٹا مون وہہ یو. (69)

وضاحت: پنہون، سستی ۽ جو محبوب، بلوچ سردار، مینر ن سینت چ سچل سائین پنہون ۽ جی تلمیح ذریعی مال کے حقیقی ۽ جی محبت ۽
سندس وصل لاء دل جی تپ، بی تابی سمجھائی آہی۔
پیغام: اعلیٰ مقصد انہن رہنمائی کے آہی، تہ ان پرین ۽ جو وصل ئی تہ ہن زندگی ۽ جو مقصد آہی، جی اہو حاصل نہ آہی، تہ پو ۽ ہن
جہان جو ۽ ہتی رہٹ جو ۽ وفاندو۔

جوی پکا جو ۽، اچی ویما عمر اچی
سدا سنگمارن جی، بی حوضن ہو ۽؛
یون گلزار یون گا ہن جون، بی خوب کلی خوشبو
نئین رونق رو ۽، یو موی مل کے ملیر جو۔

(70)

وضاحت: عمر، سومر و بادشاہ، جی کے ماروی ۽ تی موہت یو، پر ماروی ۽ کیس کے اری چ پو، ہن پنہنجی بن، ماہن، سنگمارن کی
پنہنجو کے پو، شاعر عمر کی تلمیح کے پو آہی۔

پیغام: شاعر ہن چ پیغام اہو نو آہی، تہ تحت ۽ تاج کے رائی جن، پر وطن نہ وسار جی، اسیرس کے و جی پیمان سنگمارن جو سو دونہ
کے جی. ون پلاٹن، چشمن چراگا ہن ۽ تفریحی ماگن پیمان گا ہن جون گلزار یون نہ وائجن.
آء رٹا ای رنگ، موی کے اک کے: ن کی
لائل گج خدائے جی، ذرو پر زونگ؛
نامیان پاج ننگ، مہٹی ہاب متان کے رین

(71)

وضاحت: بی گذری چ کے و، رٹا و: نہ و راجا. نہ بی علائقی جو والی، جاگیر دار (اسم خاص) سومر اگہرائی جی پونین حاکم ہمیر
سومری جی وزیر جو نالو (’سو‘، ’کر‘، ’مومل-راڻی‘ جی مشہور عشقیہ قصی جو ہیرو) (72)
پیغام: سئین بیت چ سچل سرمست رٹا کی تلمیح کے پو آہی، مطلب آہی، تہ عاشق محبوب کی سری و تہ اچی منہنجا گٹا اجار، نصیب
جاگا ۽، نگلی ننگ پالی، مہٹی یاب نہ کے ج.

شاہی ہم شان، دلبر پنہنجی دیس چ،
اتان آلیس اوچتو، کٹی سورن جو سامان،
مانہنجا رٹون مامیس، اہوام ارمان،
حیرت چ حیران، مون کی ہیرو ہتی کے یو. (73)

وضاحت: ہیر رانجی جی محبوبہ جونالو، جنہن جی عشق ۾ رانجھو تخت ۽ بخت ی اچی ہیر جو گھورویو۔
پیغام: عشق ۾ طاقت آہی، جی کے و تخت تاج ٹ، رٹ ۾ کے اہی پوٹ جو وصلوئی و۔ سورسہ ٹ جی ہمت ئی و، عشق امرتا آہی۔ مثل
لئے حیاتی آہی۔

’ذکرِ ریا‘ کے ر و جیمی، سسی ساہ منجھان۔
ہوم کی جو کے ویو، تنہن کی نئی کے ین کے ہ کے اء
حسن ۽ حسین مارا ہی، ئی جیء جفا۔ (74)

وضاحت: ذکرِ ریا، ہ کے اللہ جو پیار و نبی، جنہن کی اللہ سائین کے رہبان آٹھی چیرایو، سورت مریم، انعام، انبیاء ۽ آل عمران ۾
سندس ذکر موجود آہی (75) حسن ۽ حسین حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم جاوا، جی کے ی کے ر بلا ۾ شہیدیا۔
پیغام: رب او بی پرواہہ آہی۔ پنہنجی فیصلن کے رٹ ۾ بی نیاز آہی۔ کانٹس کے و پٹ وارو کے ونہی۔ ٹ و اہو آہی جنہن ۾ سندس
رضائگی۔ بادشاہ بی پرواہہ آہی۔

اچین جی اوطاق، منہنجی میان بیہ را
تہ عین سکون آجی یان، کے وجہی ہی نہ کے ا کے
ہیرا کہا ہیرا کے، متان۔ نین بیہ را (76)

وضاحت: ’بیہ را‘ رانجی جی ذاتِ رانج و (77)
پیغام: بیہ ری یعنی رانجی کی تلمیح کے ری شاعر سمجھایو آہی تہ، جی کے نہن حقیقی مال کے ریجی راضی ی پوی، تہ اگٹ اجار جی ما
پون۔ عیب کے جیواون۔

2.6 سامیء جی کلام ۾ شخصی تلمیحون:

مائی چنڑا، بچو مل بہ (1800ع_1907ع) ش کے ارپور جو ویل ہو۔ سندس پیء واپری ہو۔ ریاست بہاولپور جو ہ کے ساو
میٹکسراج سامی، سندس گرو ہو۔ جنہن جی صحبت ۾ شعر چوٹ شروع کے یائین۔ (حامی، عطا محمد: ”کلاسی کے ی شاعری“، سہی ادبی
بور، 1981ع، ص: 33) سامی کے ی سہی شاعریء جی چن جو اہو گل آہی، جنہن جو نہ رگ و ف کے ری رنگ ۽ روپ
مختلف ۽ پنہنجو آہی، پر ہن جو انداز بیان ۽ اظہار بہ انفرادی نوعیت جو آہی۔ ہن جانہ رگ و موضوع ۽ مقصد پنہنجا آہن، بل کہ اسلوب،
استعار، تر کے بیون، ولی، تشبیہون، تلمیحون، اہاٹ ۽ علامتون بہ آرا ہن۔

بنیادی طور تی سامی ویدانتی فلسفی ۽ ف کے ر جو و پرچار کے آہی ۽ ان حوالی سان ئی سندس شاعریء جی شناخت ۽ وقعت آہی۔ ہتی
اسان سندس شاعریء مان شخصی تلمیحون چا چند مثال پیش کے ریون:

سمجھو جن سچ سیر، سی راجارنول دیس جا،
تن کی منی سہ کے و، پیر، فقیر، امیر،
کیر کے ری تاگیر، جن کی سامی ملیو سنگرو

(78)

وضاحت: راجارنول، شہزادو۔ لن کے ا (سلون) جو راجا، جنہن شری رامچندر جی زال کنئی ہی ۽ رامچندر کیس ماری، رم پنتیء کی
وی آہی۔ (سامی لغات: ر)

پیغام: راجارنول دیس جا مان ہوئی آہن، جن سچ کی سمجھو ۽ سا تو آہی۔ ا کے اٹ تہ سندن ست گرو سامی آہی۔

کے و کے ریاں حال، درد وندن جی دل جو
جن کی ملیو ست گرو، دینا نا دیال

سدا رهي سامي چي کيما منجه خوشحال
 آڪ اس آء پاتال، پون ڪين لمن جان
 (79)

وضاحت: دينا نا: غريمين جي رکيا ڪند، اليثور، ديوتا، وو. ديال: ديالو، ڪرپالو، رحمدل، مهربان.
 پيغام: غريمين جي رکيا ڪند ست گروئي سدا مين خوشحال رهڻ وارا آهن.

گيات روپ گوپال، سنت لکان سڪي،
 سمجھي ڪو سامي چي، رستوان رسال،
 جنهن کي ڪو سنگروءَ، نظر سان نهال،
 ڪي ڪو پت ڪو ال، ماڻي موج م ڪو ت جي
 (80)

وضاحت: گوپال معنی سری ڪرشن جي، هي اصل سنس ڪرت جو لفظ آهي، معنی اس: گڏيون پالڻ وارو. سری ڪرشن جي
 جو لقب آهي.

پيغام: سمجھ ۽ سرت سری ڪرشن جو روپ آهي، سمجھ ۽ سرت ڪنهن ڪنهن کي نصيب ميندي آهي. جنهن کي سنگرو نظر
 سان نوازي، سوئي م ڪو تي جي موج ماڻي سگندو آهي.
 2.7 قادر بخش بيدل جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون:

قادر بخش بيدل (1814-1872ع) روهي ۽ سب جو پر بهار شاعر آهي. پاڻ شاعري ۾ سان گو و عالم به هو. سبهي سرائي ڪي
 ڪو افين جو سرواڻ هو. ڪو افين جا سر به پنهنجا مقرر ڪو يا اس. پاڻ شاه عبدال ڪو ريم بدي واري، شاه عنایت رضوي، شاه عميد
 اللطيف ائي جي سونهري سلسلي جي ڪي هو.

نوريءَ نور نسهره، مول نه مهڻي،
 هت هت آهي انهيءَ سان، مام سمو ساڻي
 هوءَ جا گهڻي، تنهن مهڻي مان او.
 (81)

وضاحت: نوريءَ مهڻي: نوري سندس نالو آهي ذات جي مهڻي آهي. نياز نوت، سهڻي ساء کيس پنهنجو مان ۽ مرتبو يارو.
 پيغام: نوريءَ مهڻيءَ جي تلميح ذريعي فقير بيدل اهو پيغام نواهي ته حقيقي مال ڪو محبوب و به نياز نوت سهڻي ساء سان مان ماڻي
 سگھي و.

حقيقت ڪو ڪيو، موسي ۽ فرعون
 لوهي يون لون، لهرن همه اوست جي
 حقيقت ڪو ڪيو، ڪو فرء ايمان،
 مظهر مولی پاڪ جو هندو مسلمان.
 (82)

وضاحت: موسي، الله جو پيارو نبي، عليه السلام، اصل نسل جي لحاظ کان اسرائيلي هو. مصر ۾ غلام بنی اسرائيلن ۾ ان جي ولادت ي، بنی
 اسرائيل جي آزادي ۽ دين جي تبليغ خاطر مصر جي ان وقت جي بادشاه سان جهيڙيائين. فرعون، مصر جي بادشاه جو لقب. خاص طور مصر جو اهو
 بادشاه جنهن سان حضرت موسي جو مقابلو ڪيو.

پیغام: شاعر ہن بیت چ موسیٰ ۽ فرعون کی تلخ کی یو آہی۔ سندس مقصد آہی، تہ دین ۽ کفر حقیقت چہ ک آہن۔ جیئن اہو
سندس ہی بیت مان واضح آہی، او ۽ ک اروہ نی ک ۽ بد برابر آہن۔ دین ۽ مذہب جی بنیادتی نفرت ۽ ک ار صحیح ناہی۔
لا جو کنو، ک ری، ای مانجی مل،
ک ری حیدری بل، خیبر خودی ۽ جو پی۔

(83)

وضاحت: حیدری، حیدری، حیدر انہن نسبت۔ حیدر وارو۔ حضرت علی کرم اللہ وجہہ جو لقب۔
پیغام: شاعر حیدر جی تلخ ک م آٹھی پیغام نو آہی تہ پنہنجی 'انا' یعنی خودی ۽ کی ائین پی و ک، جیئن حیدر خیبر جو قلعو پی و
ک یو۔

الا اللہ اثبات ک، جیئن ک یو منصور
ثابت رنج ثبوت چ ی فرق فتور
حاصل ک ج حضور پاٹ پروی پانہنجو
الا اللہ اثبات ک، جیئن ک یو حلاج
"لا الہ الا انا فاعبدون" ہی حلاجی ہاج
ماٹھی تون معراج جی پاٹ پروین پنہنجو

(84)

وضاحت: 'منصور' نالو آہی مشہور صوفی ۽ جو جنمن دارتی چہ ہی عشق ۽ یار چ فنا جو اعلیٰ مثال قائم ک یو۔ 'حلاج' بہ ساگتی
صوفی ۽ جو لقب آہی۔ نالی جو یو حصو آہی۔ پورو نالو آہی: "منصور حلاج"۔ بیدل سائین ۽ کیس تلخ ک یو آہی۔
پیغام: ذات جی اثبات تی ائین قائم رہی، جیئن منصور حلاج قائم رہیو، ان وانگر جان ہلی وی، تہ وٹ جی، پر ذات جی اثبات چ ذری
برابر فرق ۽ فتور اچٹ نہ جی۔

موکل ملی مارئی ۽ کی ہلی پار ملیر
واعدا سند اسٹین آہن سو سیر
میس ساہ سیر، وائی ی وصال جی

(85)

وضاحت: 'مارئی' جنمن تی عمر سومر و موہت یو۔ کیس قید ک ری ک وچ بند ک یائین۔ مارئی وطن، بن ۽ پنہنجی جی س ک
چ گذاریو، عمر جا محل مایون رد ک یا۔ وطن ۽ وی ہچین سان وچن نا یو۔
پیغام: شاعر مارئی ۽ مارئی جی وطن ملیر کی تلخ طور آندو آہی۔ سندس مراد آہی، مرٹ کان پو ۽ جی زندگی چ پنہنجی مال ک سان
ملٹ وارو جہان ماروی ۽ جو ملیر آہی، موت سان زندگی ۽ جی قید مان آزادی ماروی پنہنجی حقیقی زندگی ۽ حقیقی وطن وی آسودی یندی،
وصال ماٹ یندی، تنہن تی سندس ساہ سیر یو آہی، تہ سٹ جاہ واعد اہلٹی پورا یندا۔

پنہون ناہہ پری و پھووسی سپرین
"و نحن اقرب الیہ من جبل الوردید" غافل توگپری
جی ک ویاں ری تہ ک وہیار و قریب آ۔

(86)

وضاحت: پنہون، سستی ۽ جو محبوب، بلوچ سردار، داستان سستی پنہون ۽ جو مک ک ردار۔

پیغام: پنہون، حقیقی محبوب، اللہ کے وپری کے ونہی، ساہ جی رگن کان وی کے ویچھو، صرف غفلت ی یان ان طرف کے رٹ و آہی۔

2.8 خلیفہ نبی بخش قاسم جی کلام ۾ شخصی تلمیحوں:

خلیفہ نبی بخش قاسم، لغاری قبیلی جو ہو، سندس وادیری غازیخان کان سہ ای آیا ۽ اچی تعلق بدین ۾ آبادیا۔ خلیفہ نبی بخش، ہو بلاج خان جو، اہو، ہو مرزا علی خان جو ۽ اہو، ہو با، دین جو۔ مرزا علی خان کے لہون جی دور ۾ کے رسوخ وارو سردار ہو۔ جو تعلق بدین ۾ وری پراٹ جی کپ تی گب وی، ۾ رہندو ہو۔ خلیفہ نبی بخش سال 1196 بہ 1776 ع اری پنہنجی اباٹی گب و ’ی‘ ۾ ماٹو۔ جہن ماپرن کے لہون کان سہ فتح کے ٹی۔ بہن سندس عمر 7 سال ہی۔

فارسی تعلیم حاصل کے ٹی ہٹائین۔ جنہن کے ری فارسی ادب ۽ زبان مان چنگ و واقف ہو۔ سرائی کے ی زبان ۾ جو یل داستان ”سسئی پنہون“ ۾ خلیفہ صاحب کے ی شعر فارسی ۾ بہ چیا آہن۔ البتہ نصابی تعلیم م کے مل نہ کے ری سگھیو ہو۔ مطالعی ۽ مشاہدی جی بنیاد تی پنہنجی عقل ۽ اہپ ۾ پختگی حاصل کے ری ورتی ہٹائین۔ میراری جی درارمان سٹو سواری جو پروانو کیس ملیل ہو۔

1230 بہ اری حضرت پیر محمد راشد روضی ٹی رحمت اللہ علیہ جن جو مریدیو، جن کیس بروقت خلافت جی پگب بہ رائی ی، جنہن کان پوئے تلقین ۽ تبلیغ جی کے من ۾ پر جوش طریق سان حصو وندو رہیو۔ رات یینہن جی انہی ان ۾ سہ کان کے ایوار ۽ گجرات تائین عابدن صالحن ۽ عقیدتمندن جوہ کے و و گروہ پیدا کے یائین۔

پیر علی گوہر شاہ ’اصغر‘ جی کے و پیر صیبت اللہ شاہ راشدی ۽ کان پوئے سجادہ نشین یو۔ تنہن جی صحبت جی فیض منجس شاعرانہ ذوق کی وایو۔ سندن سجادہ نشینی ۽ واری دور ۾ ٹی خلیفہ صاحب پنہنجی کے لام جو و و حصو چو ۽ شاعری ۽ جی سلسلی کی اوج تی پچایو۔ 1249 بہ ۾ افغان جی لش کے رش کے اورو ۽ سکر کان سہ تی او جتی ۽ ہائی کے ٹی، جنہن ۾ سہ جا کے یی کے و:ر کے سی ویا، تہ خلیفہ صاحب ان حادثی تی سر کے، اورو جوی ورتو۔ خلیفہ صاحب 1280 بہ 1863 ع اری وفات کے ٹی۔ (87)۔

پاٹ ملائی سپرین، نگ نائی نیندو

احمد عاصیہن جو، لاش کے شافعیندو

کے بہ ۾ قاسم کے ارٹ ی، نان تان نہ بندو

(88)

وضاحت: ’احمد‘ نالو آہی، نبی س گپ وری صلی اللہ علیہ وسلم جو، جنہن کی شاعر تلمیح کے یو آہی۔

پیغام: شاعر سہ ٹی سرور نبی م کے رم جی شفاعت جو یقین یار یو آہی، سندس وفا ۽ کے نہن نہ ن ٹ جو سمجھایو آہی۔ ان جی نائی ٹ جو یقین کے ری ساٹس وفا کے رٹ گہر جی۔

ہادی بندو، واہٹ سر ویہی

نوح جی جو ناکو، ثابت ویا سینی

تنہن کے شتی کے یہی، قاسم! تاب طوفان جی

(89)

وضاحت: ’نوح‘ اللہ جی پیاری نبی ۽ س گپ وری جو نالو آہی۔ سہنی رسولن مان سہ کان پھریون رسول ہو، جنہن کی زمین تی مبعوث کے یو ویو۔ سندس زال جو نالو واہلہ ہو۔ نوح علیہ السلام پنہنجی قوم تی عذاب جی بد دعا کے ٹی جنہن جی نتیجی ۾ سندس قوم تی و جو عذاب آ یو، حضرت نوح علیہ السلام یی ماہی، پنہنجی پیرو کے ان کی سلامتی ۽ سان پار پایو۔ (90)

پیغام: نوح نبی ۽ جہ و ناکو، جی، نہن منزل تی ثابت پچی سگھی و، ہی جی جا ناہی۔ طوفان جو تاب نوح جی یری ٹی سہی سگھی ی۔

جھونی یری، جہا جہ گہ ٹی، رب پر نیان تو

پیرِ خضرِ پاٹی ۽ ڄ، ساڻی میندو سو
قاسمِ غم نہ کے، اولو احمد، ڄ.

(91)

وضاحت: خضرہ کے اہی شخصیت، جنهن جو بیان قرآن مجید ۾ اللہ جی نی کے بندی طور کے یو، جی کے ووی ح کمت ۽ اہپ وارو ہو. مختلف اسلامی ۽ غیر اسلامی روایات ۾ کیس ہ کے نبی، ولی، غلام یا فرشتو سربو ویو آہی، جی کے و سمبر جی حفاظت کے ندو آہی، گج جی علم جی سکیا بندو آہی ۽ پریشائین ۾ مدد کے ندو آہی. (92)

پیغام: سری سری حال باجو اللہ تی آسرو رکبو، تہ خضر ساڻی میندو، تنهن کان پوءِ کے نہن غم ۽ ال کے ی جی کے اضرورت تی کے انہی.

م سان ینهن نہ گہار، سس سانِ رُم سہڻی
صبح تو سنگمار، منهن تی بند کی مدڻو

(93)

وضاحت: 'م' سہڻی ۽ جو مگ بندو، جنهن سان ماہن پرڻ ایڻی گہر لیس. 'سنگمار' سہڻی ۽ جو محبوب. (94)

پیغام: دنیا جی سنگت ۾ پرین ۽ کان پاسی نہ جان ۽، ساڻی ینهن قیامت جی محبوب مدڻ و نہ تی وجسی.

اچو اچو جی یون! گجان سہاگ ی گجانو
ہین پیرین میندی، عطر لگان لایو،
پنہون ۽ گجانین کی خاصی ت کارایو
لائون پیئی لاسین، کچی ۾ پرڻ ایو
سسئی قاسم کے: کی، رانئین رات ریحجایو

(95)

وضاحت: پنہون، سسئی پنہون ۽ جی مشہور داستان جا اہم کے ردار، ہ کے سی جا عاشق معشوق. 'ک: ان'، س، تار، (96)

پیغام: محبوب جی دل ۾ جگہ بہ ماہی وجی، تہ س س ساڻی ایو سولیون ۽ آسان یو یون پون. ان کے ری پرین ۽ کی ریحجائی راضی کے رڻ ۾ اصل کے امیابی آہی.

راگبی راضی یو، نوسریانج
کاتی، کے، کے ماچ، بیئی پرتا پاڻ ۾

(97)

وضاحت: 'یاچ' بند، نالوہ کے ی سخی راجا جو (98) راء یاچ، و سخی راجا گذریو آہی، جنهن ہ کے راگبی ۽ کی سُر ۽ ساز جی عیوض پنہنجو سُر تی یو.

پیغام: معنوی ۽ روحانی گجانین جی قدر ۽ قیمت ظاہری ۽ جسمانی شین کان گہڻ وی آہی. سرجی کے و صرف ہ کے معنی آہی، ہ کے لطیف احساس آہی، ان تان راء یاچ جان قربان کے ری ی.

خلاصو:

سہی شاعری، کے لاسی کے ل دور کان وی، جیسُن ف کے ری طور شاہو کے ار ۽ مالامال رہی آہی، تینن فنی لحاظ کان پڻ آسودی ۽ پاڻ سری رہی آہی. تلخ جی فنی خوبی، کے لام ۾ ان ذریعی حسن ۽ سو نہن پیدا کے رڻ ۾ پڻ سہی ولی ۽ جو پنہنجو ہ کے مقام آہی. سہی کے لاسی کے ل شاعری ۽ جی سر مو اگ و اڻ شاعرن جی شاعری ۽ ۾ تلخ جو تجزیو گذریل سرن ۾ جی چ کے و آہی. جنهن مان

بخوبی اندازو کے ری سکھجی و تہ تلخجی جی فنی مہارتن چ سہبی کے لاسی کے ل شاعر کے نہن بہ ولیء کان پوتی نہ آہن . بل کے ہبی بہ
 جی برادر ولین چ سہبی ولی سنی کان ماہین درجی تی یہ ل نظر ایندی .

حوالا:

1. مختیار احمد ملاح: ”ادبی اصطلاحن جی تشریحی لغت.“ سہبی لسنکھجی لاری، حیدرآباد، 2015ع، ص: 283
2. ایاز قادری: ”مشعل ایاز“ قادری قلم قبیلولا کاٹو، 2007ع، ص: 119_120
3. راز شاہاٹی: ”ک لاسی کے ی شاعری“ سہبی ادبی بورا مشورہ، 2019ع، ص: 23
4. اکر حاکم مرو: ”سہبی اساسی شاعری- مختصر تعارف تعارفی تحقیق“ سہبی ولی تحقیقی جرنل، ج: 13، ش: 2، سمبر
 2020ع، سہبی لسنکھجی لاری، 177
5. اکرنجی بخش بلوچ: اکر بلوچ جا مضمون ۹ مقالہ، مرتب: عبدالرسول قادری، ازوبہ فرسہ، 2020ع، ص: 485
6. عمر بن محمد داؤد پو: ”شاہہ عبدال کے ریم بدیء واری جو کے لام“، بمبئی 1356ھ/1937ع، (حاشیو) ص: 25

7. اکے رنجی بخش بلوچ: اکے ر بلوچ جا مضمون ۽ مقالاص: 485
8. ر ایلسا قاضی: "شاهہ لطیف جاسر"، "سہی موسیقیء جاسر تار" سہی کے ار خلیل الرحمن شیخ، ثقافت کاتو، ح کے و مت سہ، 2011ع، ص: 105
9. بیگ، مرزا قلیچ: "لغات لطیفی" سہی ولیء جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع،
10. میر علی شیر قانع وی: تحفہ ال کے رام، سہی ادبی بور، مام شورو،
11. علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی: "چو: علمی مضمون" مرتب: قاضی خادم، علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی چیئر، 2018ع، ص: 131
12. بدیء وارو، شاہ عبدال کے ریم: "بیان العارفین" ترجمو، تحقیق: اکے ر عبدالغفار سومرو، سہی ادبی بور، 2020ع، ص: 197
13. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: "قاضی قادن جور سالو"، انسیریو آف سہ الاجی، سہ یونیورسٹی، مام شورو، 1999ع، ص: 146
14. بیگ، مرزا قلیچ: "لغات لطیفی" سہی ولیء جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 230
15. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: "قاضی قادن جور سالو"، انسیریو آف سہ الاجی، سہ یونیورسٹی، مام شورو، 1999ع، ص: 164
16. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: "قاضی قادن جور سالو"، انسیریو آف سہ الاجی، سہ یونیورسٹی، مام شورو، 1999ع، ص: 164
17. ساگپو، ص: 173
18. ساگپو، ص: 221
19. ساگپو، ص: 59
20. ساگپو، ص: 221
21. بدیء وارو، شاہ عبدال کے ریم: "بیان العارفین" ترجمو، تحقیق: اکے ر عبدالغفار سومرو، سہی ادبی بور، 2020ع، ص: 93
22. ر ایلسا قاضی، 2011ع، ص: 105
23. بدیء وارو، شاہ عبدال کے ریم: "بیان العارفین" ترجمو، تحقیق: اکے ر عبدالغفار سومرو، سہی ادبی بور، 2020ع، ص: 162
24. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: "خلیفی صاحب جور سالو"، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 307
25. بدیء وارو، شاہ عبدال کے ریم: "بیان العارفین" ترجمو، تحقیق: اکے ر عبدالغفار سومرو، سہی ادبی بور، 2020ع، ص: 162
26. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: "خلیفی صاحب جور سالو"، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 1145
27. بدیء وارو، شاہ عبدال کے ریم: "بیان العارفین" ترجمو، تحقیق: اکے ر عبدالغفار سومرو، سہی ادبی بور، 2020ع، ص: 196
28. بیگ، مرزا قلیچ: "لغات لطیفی" سہی ولیء جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 273.
29. ر ایلسا قاضی، 2011ع، ص: 101
30. بدیء وارو، شاہ عبدال کے ریم: "بیان العارفین" ترجمو، تحقیق: اکے ر عبدالغفار سومرو، سہی ادبی بور، 2020ع، ص: 197
31. بیگ، مرزا قلیچ: "لغات لطیفی" سہی ولیء جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 100
32. بدیء وارو، شاہ عبدال کے ریم: "بیان العارفین" ترجمو، تحقیق: اکے ر عبدالغفار سومرو، سہی ادبی بور، 2020ع، ص:

33. ساگپو، ص: 197
34. ساگپو، ص: 198
35. قانع، میر علی شیر وی، تحفہ ال کرام، سہی ادبی بور، 2001ع، 476
36. اکر نبی بخش بلوچ: اکر بلوچ جا مضمون ۽ مقالا، مرتب: عبدالرسول قادری، ازوہ فہرہ رس، 2020ع، ص: 440
37. ساگپو، ص: 441
38. ساگپو، ص: 431
39. علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی: ”چو: علمی مضمون“ مرتب: قاضی خادم، علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی چیئر، 2018ع، ص: 131
40. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”میسین شاہ عنات جو کلام“، سہی ادبی بور، مام شور، 2010، 148
41. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”میسین شاہ عنات جو کلام“، سہی ادبی بور، مام شور، 2010، 148
42. بیگ، مرزا قلیچ: ”لغات لطیفی“ سہی ولی جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 137
43. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”میسین شاہ عنات جو کلام“، سہی ادبی بور، مام شور، 2010، 148
44. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شور، 2005، ص: 307
45. ساگپو، ص: 230
46. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شور، 2005، ص: 307
47. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”میسین شاہ عنات جو کلام“، سہی ادبی بور، مام شور، 2010، 148
48. بیگ، مرزا قلیچ: ”لغات لطیفی“ سہی ولی جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 232
49. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”میسین شاہ عنات جو کلام“، سہی ادبی بور، مام شور، 2010، ص: 298
50. سانگی، میر عبدالحسن سانگی: ”لطائف لطیفی“ انجمن مرکز ثقافتی شاہ عبداللطیف شاہ ثقافتی مرکز ک ایہی، شاہ 1989ع
51. بلوچ، اکر نبی بخش بلوچ: ”مقدمو شاہ جو رسالو شاہ جو کلام“ شاہ عبداللطیف ثقافتی مرکز ک ایہی، شاہ، 1989ع، جلد پہریون، ص: 8-9
52. ساگپو، ص: 25
53. قانع، میر علی شیر: ”تحفہ ال کرام“ سہی ادبی بور، اردو، اپویو، 2002ع، ص: 475
54. بلوچ، اکر نبی بخش بلوچ: ”مقدمو شاہ جو رسالو شاہ جو کلام“ شاہ عبداللطیف ثقافتی مرکز ک ایہی، شاہ، 1989ع، جلد پہریون، ص: 25
55. وفائی، دین محمد، مولانا: ”لطف اللطیف“، 1369ھ، 77
56. سومرو، محمد عالم: ”شاہ جو رسالو، الف بی وار“ روشنی پبلی کیشن کے: یارو، 1997ع، ص: 678
57. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شور، 2005، ص: 307
58. سومرو، محمد عالم: ”شاہ جو رسالو، الف بی وار“ روشنی پبلی کیشن کے: یارو، 1997ع، ص: 685
59. ساگپو، ص: 689
60. ساگپو، ص: 686
61. خلیل الرحمن، شیخ، 2011، ص: 101

62. سومرو، محمد عالم: ”شاہ جو رسالو، الف بی وار“ روشنی پہلی کے لیشن کے: یارو، 1997ع، ص: 692
63. ساگپو: 427
64. بیگ، مرزا قلیچ: ”لغات لطیفی“ سہی ولیء جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 205
65. اکے رنبی بخش بلوچ: اکے ربلوچ جا مضمون ۶۶ مقالہ، مرتب: عبدالرسول قادری، از: وہ فہرہ، 2020ع، ص: 386
66. بیگ، علی قلی: ”رسالو سچل سائین“ ہری سنگھ کے تب خانو سکھ، اپو یون، ص: 14
67. ساگپو، ص: 54
68. ساگپو، ص: 66
69. انصاری، عثمان علی: ”رسالو سچل سرمست“، روشنی پہلی کے لیشن، ک: یارو، 1997، ص: 306
70. ساگپو، ص: 324
71. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 307
72. انصاری، عثمان علی: ”رسالو سچل سرمست“، روشنی پہلی کے لیشن، ک: یارو، 1997، ص: 354
73. ساگپو
74. ur.m.wikipedia.org
75. انصاری، عثمان علی: ”رسالو سچل سرمست“، روشنی پہلی کے لیشن، ک: یارو، 1997، ص: 356
76. بیگ، مرزا قلیچ: ”لغات لطیفی“ سہی ولیء جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 235
77. سامیء جاسلوک، ص: 268
78. سامیء جاسلوک، ص: 668
79. سامیء جاسلوک، ص: 711
80. موسوی، عبدالکسین، شاہ: ”دیوان بی دل“، سہی ادبی بور، مام شورو، 1991ع، ص: 107
81. ساگپو، ص: 82
82. ساگپو، ص: 98
83. درگاہی، اختر: ”بیدل سائینء جو رسالو“، بیدل یادگار کے ایڈی، 2011ع، ص: 174
84. ساگپو، ص: 177
85. ساگپو، ص: 176
86. اکے رنبی بخش بلوچ: اکے ربلوچ جا مضمون ۶۶ مقالہ، مرتب: عبدالرسول قادری، از: وہ فہرہ، 2020ع، ص: 410
87. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 4
88. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 21
89. wikipedia.Org .<https://ur>
90. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 22
91. <https://ur.wikipedia.Org>
92. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 28
93. بیگ، مرزا قلیچ: ”لغات لطیفی“ سہی ولیء جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 100
94. بلوچ، نبی بخش خان، اکے ر: ”خلیفی صاحب جو رسالو“، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 54

95. بیگ، مرزا قلیچ: "لغات لطیفی" سہی ولیءِ جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 68
96. بلوچ، نبی بخش خان، اکسر: "خلیفی صاحب جو رسالو"، سہی ادبی بور، مام شورو، 2005، ص: 95
97. بیگ، مرزا قلیچ: "لغات لطیفی" سہی ولیءِ جو با اختیار ادارو، حیدرآباد، 1994ع، ص: 208

جدید دور ۾ سنڌي شاعريءَ ۾ شخصي تلمیحن جو جائزو

شاعريءَ جي شروعات ان وقت کان ٿي آهي، جڏهن کان انسان پنهنجن جذبن کان واقف ٿيو آهي. انسان پنهنجي احساسن، خيالن، ڪاميابين ناڪامين، اڀرڻ، امن ۽ فڪر جي، رائي ماحول پابند، وقت ۽ حالات آهر ڪنهن نه ڪنهن نموني ڪندو رهيو آهي. شاعري ادب جي اهي صنف آهي، جي ڪا اذات ۽ جذبن جي خوبصورت ۽ لطيف اظهار تي مشتمل آهي. شاعريءَ ۾ اڻسائيند سگهه آهي، جي ڪا سرت، سجاڳي ۽ شعور بيدار ڪري ٿي. ماڻهوءَ جي فطري ۽ فڪري لان ۽ ويچارن کي ازلي بچ، آفاقيت ۽ ادراڪ جي گهرائي عطا ڪري ٿي.

انساني ڪلچر يا آف برني ڪامان معلوم ٿي وڌي ٿي قاعدی صورت ۾ يورپ ۾ شاعري 600 سوسال ق م کان اڳي موجود هئي. امارت ۾ ويدن کي قديم ٿيو وڃي. ويدن کي 10 هزار ورهين جو زمانو گذري چڪو آهي، تنهن ڪري شاعريءَ جو پتو به 10 هزار ورهين کان ملي وڃي ٿو. يهودي ان گڏالهه کي تسليم ڪن مائه حضرت داود جو زبور دعائن ۽ گيتن جو نظم ميل مجموعو آهي. امثال سليمان ۽ توريت به شاعري آهي.

عربن جي اڳيان قديم ترين خيال هي آهي، ته شاعريءَ جي شروعات حضرت آدم کان وٺي ٿي آهي.

ويد مهابارت ۽ رامائين هنديءَ ۾ اڳي ۽ اڳي يونانين ۾، اڳي ۽ اڳي رومن ۾، تورات جاڪي شعر يهودين ۾، شاهنامو فارسي ۾ شاعريءَ جا تمام پراڻا ڪارناما آهن، جن مان انهن جي تمدن ۽ معاشرت ۽ اخلاق جو پتو پوي ٿو.

نظم عربي وليءَ جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ مجموعي يا مليل جليل آهي. شعر به عربي وليءَ جو لفظ آهي، جي ڪو شعور مان ورتل آهي. لغوي معنيٰ ماڻهوءَ، دانائي ۽ باري ڪي شين کي جاچڻ. اصطلاح ۾ ان وزن واري ڪلام کي چئبو آهي جي ڪو با معنيٰ هجي. عام طور شاعريءَ لاءِ موزون طبع هجڻ ضروري آهي. جي ڪو ماڻهو ورن سن سنون بحرن ۾ ڪلام ماهي سگهي ٿو، تنهن کي شاعر نڀڻ لاءِ ويءَ حقيقت حاصل ڪرڻ جي گهرج نه آهي. پر حقيقت ۾ شعر جو مرتبوان کان گهڻو بلند آهي. شعر جو نفس وزن جو محتاج ناهي. البته شعر ۾ وزن جي ڪري خوب ٿي پيدا ٿي ٿاثير پيدا ٿي ٿي. هن جو اثر ٿڪو ۽ ڪارگر ٿي ٿي. سڀي شاعريءَ ۾ وزن جا سرشتا گهڻي قدر رائج آهن (1) علم عروض ۽ (2) هندو ٿي. سڀي شاعريءَ جي تخليق انهن نني فنن تڻت ارتقا حاصل ڪئي آهي. ڪافيءَ جي صنف موسيقيءَ جي فن موجب تخليق ٿي ٿي. سڀي ڪلاسي ڪل دور جي سمورن شاعرن جي شاعري هندو ٿي ٿي موسيقيءَ تي ل آهي. پراڻي دور ۾ الف اشباع يا ڪبت جي طرز تي لکيل سو شعر پڻ هندي ندي سر جيل آهي. مخدوم ابوالحسن سڀي ۽ مولانا محمد هاشم ويءَ ٿي ان کان اڳ جي سومر ادور جي شاعرن جي شاعري به هندو ٿي ل آهي. جڏهن سڀي فارسي زبان ح ڪمران جي دفتری زبان بڻي ٿي ۽ غزل سڀي شاعريءَ ۾ استعمال ٿي، ته فارسي علم عروض کان به اسان جا شاعر متعارف ٿي متاثير ٿيا. اهي شاعري ڪلهون جي دور کان ماڳرن جي آخري دور تائين هلندي رهي. انگريزن جي پڇاڙي يعني ويهين صديءَ جي پهرئين هاڪي اري سڀي جي هڪ ساڻ شاعر ڪي شينچند بيوس محسوس ڪيو ته اسان جي شاعري اسان جي تهذيب، روليتن ۽ ماڻهن کان پري ميندي پئي وڃي. جنهن ڪري اسان پنهنجي تهذيب ۽ وليءَ کي وڃي رهيا آهن. ان ڪري هن عروضي قاعدن کي ڪجهه سادو بڻايو. ۽ ڪلاسي ڪي شاعريءَ کي ندر چٽا توڙي سادن ۽ سڀي ولي جي مزاج موافق وزن تي رچڻ شروع ڪيو.

ڪي شينچند بيوس (1885ع_1957ع) جديد سڀي شاعريءَ جو سرواڻو آهي. سندس شعري مجموعو شيرين شعر ۾ نچ سڀي ولي جي ماڻهوءَ، مقامي موضوع، ماحول ۽ احساس ملي وڃي. ڪيئل داس فاني به سندس هم قدم رهيو آهي. ۽ پوءِ عروضي شاعرن ۾ مير عبدالحميد ساڳي ۽ خليفي گل محمد به ساڳي راه ورتي. جديد ترقي پسند شاعرن ۾ عبدالڪريم گدائي، هري دليگر، حيدر بخش جتوئيءَ وغيره ان کي ڪي اڳي ڪيو ۽ پنهنجي ولي، رتي ۽ ماڻهن کي پنهنجي اظهار جي دل ڪشي ۽ سگهه ٿي ۽ پنهنجي سماجي حالتن، پنهنجي ماحول جي سونهن ۽ سچائيءَ جا ڪس ڪس چيا. جديد سڀي شاعر شاعرن اڳي ادراڪ، تخيل جي بلندي، فطرت جي ڪا اسي، فڪر ۽ احساس، ندرت ۽ تخليقي انداز ۽ اثراتي اظهار جا بهترين نمائند آهن.

جدید دور چ پٹ سہ نالی وارا شاعر پیدا کے یا آہن، جن سہ جی علمی، ف کے ری ۽ اخلاقی رہنمائی کے ئی آہی، سہ جی عوام چ مقبولیت ماٹی آہی۔۔ عام ۽ خاص سندن شاعریء کان واقف آہی، ولیء جی ادبی سرمائی چ اضافی چ مک کے ردار ادا کے یو آہی، ادبی لطفتن، باری کے ین، صنعتن ۽ حرفتن چ اوج ماٹی یو آہی، مین شاعریء جی صنعتن سان گ تلمیح جی صنعت چ پٹ جدید دور جی شاعرن جون مہارتون پنہنجی اگ وائٹ شاعرن کان گہ نہ رہیون آہن، اسان جو موضوع مطلق تلمیح نہ پر صرف 'شخصی تلمیح' آہی، ان کے ری جدید سہ جی شاعرن جی شخصی تلمیحن جو ہنن صفحن چ جائز و پیش کے جی و۔

3.1 سید فاضل شاہ جی کلام چ شخصی تلمیحون

سید فاضل شاہ بن سید حیدر شاہ سن 1252 ہہ مطابق 1836ع چ ماو، قرآن شریف آخوند حافظ محمد صابر انصاری ہالائیء و ۽ فارسی ۽ عربی مولوی عبداللہ ولہاریء و پوہو؛ جنہن جو تمام ووم کے تب مائی خان چاہی حیدر آباد چ قائم ہو۔ ویسں ورہن جی مار چ تدریس کان فارغی لکٹ پٹ ۽ شعر جی میدان چ پیر رکیائین ۽ پاٹ کی بہترین شاعر جی حیثیت چ، برائیا ئین، 19 شعبان، 1319 ہہ مطابق 1900ع چ وفات کے یائین، سندس کلام مان شخصی تلمیحات چ چند مثال پیمن طرح آہن:

شایان شاہ شوکت نروار ناز کے،

سامان ساز شاہی،

ہر جا حبیب حاتم تنہنج تیار طائی

نئین سچ ون نقارا (11)

وضاحت : حاتم طائی: عرب قبیلی طائیء جو مشہور ح کے یم، جی کے وک نہن بہ تعارف جو محتاج کے ونہی، پنہنجی سخاوت جی گٹ جی کے ری مل کے ان مل کے ما تو ساتویں و۔

پیغام: پنہنجی محبوب کی شاعر حاتم طائیء سان تشبیہ نی آہی، تنہنجی سخاوتن سامان سان شاہی شان شوکت سان ہر وقت تیار آہی۔

چپن جی چاش چوری مفت من مجنون کے یو منہنجو

وتی بندوی رند راہہ لیلالاء لاما را، (12)

وضاحت: مجنو، لیلالاء: ہی مشہور عرب عاشق معشوق، انہن جو ذکے ری اچی چ کے و آہی۔

پیغام: محبوب سندس من کی دیوانو کے ری یو آہی، جی کے وان ۽ رستن تی لیلالاء لاما را بند ووتی۔

فاضل تہ سند آرا جہا آہن امل منجہ روز جزا،

سبطین نبی، ابنین علی بضعین ملا حسین سئی۔

(13)

وضاحت: حسین: نبی اما من س گپ ورن: حسن ۽ حسین کی حسین سہ یو ویندو آہی۔

پیغام: شاعر فاضل شاہ چہی و تہ حسین منہنجی ینن قیامت جی اجہا ۽ آرا آہن، معنی انہن جی شفاعت کیس کے م ایندی۔

جانب سندو جگر چ جن، جی نہ جوش جاگپ یو،

ان جو ابو اما چسو آدم ہو انہ آہی، (14)

وضاحت: آدم: حضرت آدم علیہ السلام، ہوا: سندس گہر واری، سئی سخی انسانن جا اا۔

پیغام: اولاد جو جگر جوش کا خالی نہ یندو آہی، جنہن جو جگر جوش کان خالی آہی، سو آدم ۽ ہوا جو اولاد ناہی۔

قیصر کے بیر کے سری نوشیر وان عادل،

کے امل کے ئی تو کلتی کے انوس کے امرانی۔

(15)

وضاحت: قیصر روم جی بادشاہ جو لقب ہے کہ سری ایران جی بادشاہ جو لقب۔ نوشیروان عادل بہ ایران جو مشہور عادل بادشاہی گذریو آہی، فارس جی بادشاہ کے یقباد جو فرزند ہو 531ع ۾ تخت نشین یو۔ روم جی بادشاہ کی شہ کست نائین ۽ بغداد کی دارالحکومت بنایا۔ 569ع ۾ فوت یو۔ کے اوس، جمع کے اوس، ایران جی ہک بادشاہ جو نالو، رستم پہلوان ان جو نوکر ہو۔ کے اوس، جنسن کی گیو، جی کے وہ کے پہلوان ہو قید کے یو۔

پیغام: سنی بادشاہن جی کے امیالی ۽ کے امرانی ۽ پیمان توکل لئی ہک اہی قوت آہی، جی کے ان جو ذریعہ آہی۔

3.2 مبر عبدالحسین سانگی ۽ جی کلام ۾ شخصی تلمیحون

میر عبدالحسین خان سانگی، میر عباس علی خان، میر محمد نصیر خان سن 1851ع/1268ہ ۾ ماو ۽ 1924ع/1342ہ ۾ ہن فانی جہان مان لاٹ وک یو۔ ہن وقت ہو حضرت شاہ عبداللطیف جی روضی جی انو ۾ آرمی آہی۔

پاٹ سہ جی مکیرح کے مران گہراٹی میر شہداد خان جی اولاد ”شہدادٹی مالپیر امیرن“ جوہ کے فرد ہو۔ سندس او میر محمد نصیر خان سہ جو آخری تاجدار ہو۔ میرن جی زوال کان پوءِ انگریزن طرفان کل کے تی ۾ رہٹ جی ینسن ۾ سندس ولادت ی۔ 1859ع اری میرن کی انگریزن جی قیدمان نجات ملی۔ سہ اپچی ۽ ہیو لکیو ۽ آئری مئجری سر کے ار جو حصو بنیو۔ سندس علمی ادبی خدمتون بہ شاہ کے آہن، جن ۾ ہک وک افین جو کہتاب: ”سوز سانگی“، شاہ عبداللطیف مائی جی سوانح تی ”لطائف لطیفی“، ”دیوان سانگی“ ۽ ”قصص راحت افزا“ شامل آہن۔ بہ اسان سندس شاعری ۾ شخصی تلمیحون جا چند مثال پیش کے ریون ما:

ماذا لقصیرین جو ہو شیرین دہنی ۾
 فرہاد کی آیوی مزو، کہ وہ کے نی ۾
 دنیا کان تہ نقصان ہو کہ وک نہن کی کہ ہن ہی
 نقصان جی آہی، تہ آہی، ما و منی ۾

(1)

وضاحت: شیرین، فرہاد، بلوچستان جی علاقہ جی عاشقہ کے ردار، جن جی محبت لازوال ہئی۔ فرہاد مان شیرین جی پی ۽ پھا کے ی پاٹ ی جو چشموگ و طرف موٹ جو شرط رکیو، جنسن اہوہ کے ینسن ۾ پورو کے یو، پر سازش تحت ۽ ہن فرہاد جبل تان کے یر ایو یو، تہ شیرین بہ ان مان کے ی پی ۽ فرہاد سان گوی رب کی پستی۔ اہی روش شیرین جی ماہن طرفان پنہنجی انا خاطر اپنائی وئی ہئی، نتیجی ۾ پنہنجی سٹی نیان ی کان، ویٹ اپچی وین۔

پیغام: ”منہنجو“ ۽ ”تنہنجو“ جی روش نقصان جو اصل سبب آہی، ان کان پنک گہر جی۔

عمرائے جی پاسی جی پنہون چارین پنہوار یون
 س کن ساری سداکین مون کی سی سرتیون ون وار یون
 وطن کی کیمن و ساریان، کیمن و ساریان آء و طن وارا
 نہ و سری وہ، و سرن کے ین یون و، ہیچ یون پنہوار یون

(2)

وضاحت: عمر، سومر و بادشاہ، جنسن ماری اغوا کے کی۔ ان بابت وی کے ی گذری چک و آہی۔
 پیغام: ماری ۽ وانگر پنہنجو اصل وطن ۽ وہ ہیچانہ و سارٹ گہر جن۔

تاری وائین تارچ بیلی نہ ر جلیو
 سٹی ۽ نصیب یونہ سٹ منسن میہار جو

(3)

وضاحت: سدھی میہار، مشہور عاشق معشوق۔ بی انہن بابت گذری چکے و۔
پیغام: ساگیء سدھی میہار کی تلہج کے یو آہی، تہ سدھیء پاٹ کی تارچ کی یو، اکین قربان کی جو میہار جو منہن بہ نصیب نہ میس۔

اگ ووی و ”وتائی“ وارو ”گدا“

توسن طہج کی وایان و

آپو مستن جو امتخان آہی

ہاٹ ساگی کی آء سدھیان و

(4)

وضاحت: وتا یو، سہ جو مشہور درویش، فقیر

پیغام: جیسئن وتا کی وی قبرستان جہلیو، تہ اگ ووی و و بہان، ری گہری ہتی ایندو، تیسئن شاعر بہ چہی و تہ آء بہ اگ جہلی و و بہان۔

صاف سدھیء چپوی سرتین کی

آہی میہار، منہنجو من موہیو

جیسئن چر یوچہ کے یوچ کے ور کی، تیسئن

مہہ لقا یار، منہنجو من موہیو

(5)

وضاحت: سدھی میہار جی معنی گذری چکے ی۔

پیغام: میہار جیسئن سدھیء کی موہی و، جیسئن چہرچ کے ور کی چر یوچ کے یو آہی، تیسئن محبوب شاعر جی دل موہی وی آہی۔

مارئیء چپو عمر کی، مارن سان

ی وٹھی مون کی واری ر واری

(6)

وضاحت: مارئی، عمر، نہی جو ذکری چکے و آہی۔

پیغام: ماروگ، بجن تہن واری بہ مزو بندی آہی، نہ تہ سون ہیرن جو امرن جی بہ کے ا قیمت ناہی۔

3.3 کشن چند بیوس جی کلام ۾ شخصي تلمیحون

سرگ و اسی کے شن چند تیر داس کتری، تخلص ’بیوس‘ سال 1858 ع اری لاک اٹھی ۾ ماؤ۔ سندس و اصل ملتان جاہنا، جتان سندس اواری لاک اٹھی ۾ اچی و سیو۔ بیوس لاک اٹھی ۾ ئی سہی اس کے ول ۾ پہیو، سہی فائینل پاس کے یائین۔ اتی ئی سہیء جو استاد یو، آخر ۾ پہ ماسریء جی عہدی کی پستو۔ مشہور سہی ادیب ۽ شاعر: ہری دلگیر، ہوندر راج دکایل ۽ پروفیسر رام پنچوٹھی سندس شاگرد ہنا۔ 23 سہیہ مہر 1947 ع اری پر لوکے پار یائین۔ بیوس بہترین شاعر ۽ نثر نویس ہو۔ ہتی سندس شاعر یء مان شخصی تلہج جا چند مثال پیش کے جن ا۔

جنہن جی لن کے اسون جی۔ جنہن کے ال پائی سان و

’راوٹ‘ رپولن کے ای۔ ساگر سوا کے چہہ بہ نہ آہی۔

(16)

وضاحت: ’راوٹ‘ لن کے اجو بادشاہ، ہندو کے تاب رما کی ٹ جوہ کے کے درار، جنہن کی راکشس طور پیش کے یو یو آہی۔ ہی ذات جو برہمٹ ہو۔ و و و یادان ہو۔ تپسیا جی ل تی ہیء طاقت حاصل کے یائین تہ کے و بہ دیوتا یا انسان کیس قتل نہ کے ری سگی۔ (17) پیغام:

راوڻ کي شاعر دولت، سک ۽ خوشحاليءَ سان تجبير ڪيو آهي، ڇهين اهو اي لن ڪو اوڀو ته ڪجهه به نه رهيو.

چري جي جيسن چمين ۽ ڀي پڙين هنن ٻار کي هر هر
تيسن ي چاشني جابان چنيسر جي ڇن گهر جي

(18)

وضاحت: چنيسر، ام جو نالو، جنهن جي زال ليلا هئي. (19) ليلا ٻارجي لالچ ۾ پنهنجي س سان ي عورت کي ملڻ جي اجازت ئي پنهنجو سهاڳ واپو.

پيغام: چريو ي دنيا دولت کي پوڻ ڇڏي وٺي، حقيقي سهاڳ، يعني پنهنجي منزل کي ائين چمڻ ۽ پيارو رکڻ گهرجي.

شوق مان و شير دل ي شمس تيريزي مزو،

آهه جوانن لاءِ جڳ ۾ جام جشيد ي مزو.

(20)

وضاحت: شمس تيريز، شمس الدين محمد (1185ع_1248ع) مشهور صوفي ۽ مولانا روميءَ جو استاد، و شاعر، فلسفي، الله لوڪ ۽ الله جو چچو عاشق هو. (21) جشيد ايران جو مشهور افسانوي بادشاهه، قبل مسيح 800 سال ي گذريو آهي. سندس هڪ پيالو مشهور آهي، جنهن کي

جام جم به چوندا آهن، جنهن کي يراي ٿي سان کيس دنيا جا سا حالات معلوم ي ويندا هئا. (22)

پيغام: نوجوانن کي شاعر اتساي و ته شمس تيريزيءَ وانگر پنهنجي پرواز اونچي رکڻ گهرجي، نوجوان همت ڪن ته جام جشيد ي جو مزو به وٺي سگهن.

ٻارجي لال ڪو ارقي ليلا چنيسر کي يو

ڪيئن نه لعلن ساڻ لالن جي لذت رجي وئي

(23)

وضاحت: ليلا، چنيسر جي زال، جنهن ٻارجي جو سوڍو ڪيو.

پيغام: هيرن جو اهرن جي لالچ زندگيءَ جو مزو وٺي يند ي آهي.

3.4 مرزا قليچ بيگ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون

مرزا قليچ بيگ، هو مرزا فريدون بيگ جو، سندس ولادت 1873ع مطابق 1270هه ۾ ٻي وٺي ۾ ي. سندس پيءُ گرجي نسل جو هو،

اصل روس جي علائقي گرجستان جو رهاڪو هو، جتان هجرت ڪري مير مراد علي خان جي دور ۾ سڀ آيو. مرزا خسرو بيگ، جي ڪو پوٽو

گرجي نسل جو هو، کانئس اڳ گرجستان مان سڀ اچي آباد يو هو، تنهن جي يءَ سان شادي ڪيائين، جنهن مان کيس ست پٽ ۽ ٻه نياڻيون

يون. مرزا قليچ سندس يون نمبر فرزند هو. ٻه پوٽو کان ئي کيس لکڻ پڙهڻ جو شوق دامنگير يو، جي ڪو عمر ر سندس دامن سان جيل

رهيو. هتي سندس شاعريءَ مان شخصي تلميحون جا چند مثال پيش ڪجن ٿا:

عشق ۾ آهي گهڻو آسان ”انا الحق“ دم هڻڻ،

سر جو سوريءَ تي نه چاهي، سوڪ هن منصور نا به

(24)

وضاحت: منصور مشهور صوفي، سندس ذڪر ي گذري چڪو و.

پيغام: انا الحق جي گڳ الهه ڪو رڻ سولي آهي، منصور وانگر آهيءَ ڇو هڻڻ کان سواءِ منصور ڪو وٺي سگهي.

ليلي مجنونءَ جو ويو وقت گذري،

هاڻ رڻ جو ۽ منهنجو وارو آهي

(25)

وضاحت: لیلیٰ، مجنو مشہور عرب، جن جو پاٹ ۾ عشق مشہور آہی۔
پیغام: لیلیٰ مجنی جو دور گذری چک و ہاٹی انہن وانگر کے رٹ جو اسان جو وارو آہی۔
صوفی درویش، مست ۽ مجذوب،
کے جہہ چون، تن جی کے اش کے ایت ناہہ
شمس تہریز وانگی چسو تون ”قلچہ“
حق بنا عشق جی کے اغایت ناہہ !

(26)

وضاحت: شمس تہریز، ان جو تعارفی گذری چک و آہی۔
پیغام: پاٹ شمس تہریز وانگر سر مستی پیدا کر ۽ چئی ی تہ بنا عشق جی یو کے جہہ بہ اہم ناہی۔
پٹ ہن ۾، جو اہر آہی ل کل
کوہہ ہن ۾ رہی و یوسف شاہ

(27)

وضاحت: یوسف شاہ، حضرت یوسف علیہ السلام، جنہن کی ائرن کوہہ ۾ المیو۔ قافلہ وارن ان کی کوہہ مان کے یو ۽ کیس عام غلام سمجھو۔
پیغام: کہ نہن عام پر کی معمولی نہ سمجھن گہر جی، ان پیمان جو اہر ل کے ل ی سگن ما۔ جیسُن کوہہ مان ہیرن جو اہر ن کان وی کے قیمتی
حضرت یوسف ن کے ری پو۔

کے یو کے ائوس کی ہو گیو قیدی کے یو
جمشید خود بینی فنا آہی۔

(28)

وضاحت: کے ائوس، جمع کے ائوس۔ ایران جی ہ کے بادشاہ جو نالو، رستم پہلوان ان جو نو کر ہو۔ کے ی کے ائوس۔ گیو، ہ کے پہلوان
جنہن کے ائوس کی قید کے یو، جمشید جو ذکری اپنی چک و آہی۔
پیغام: کے یو بہ کے و و ہجیت کے بر ۽ غرور ماٹ ہوئے کی کے یرائیند و آہی۔ کے ائوس ہ کے نو کے رہان قیدی و یو ۽ جمشید بادشاہ کی
بہ خود بینی برباد کے ری یو۔ تنہن کے ری ت کے بر ۽ پاٹ، ایٹن کا پرہیز کے جی۔
3.5 محمد صدیق مسافر جی کلام ۾ شخصی تلمیحون

محمد صدیق مسافر ولد جمعدار گلاب حبشی 8 محرم 1236 ہہ اری ماٹو۔ بری باگی جو رہا کے و ہو۔ سندس پی اصل ۾ آفری کے ی غلام ہو،
جتان وکامی سہ پہستو۔ انگریزن جی دور ۾ غلامن جی آزادی جو قانون پاس یو، تہ ہیءُ بہ آزاد یو۔ گپ و جی م کے تب مان پرہٹ جی
شروعات کے یائین، پرائمری تعلیم بری باغی جی اس کے ول مان پاس کے یائین۔ 1896 ۾ ورنی کے یولر فائینل امتحان پاس
کے یائین۔ بہترین استاد ۽ شاعری گذریو آہی، سندس کلام مان شخصی تلمیحات جا چند مثال پیش کے جن ما:

س کے لام۔ پاک حق جی پ رہی عمد و مثال
کے یائین کے لیم اللہ جو حضرت حضر مہی من کے یو۔

(29)

وضاحت: ”کے لیم اللہ“ حضرت موسیٰ علیہ السلام جو لقب، حضرت ”خضر“، مشہور روحانی ہستی، جنہن جو نالی کان سوا قرآن ۾ ذکر
آہی۔

پیغام: اللہ جو نی کے مانہو، روحانی ہستی، ہ کے نبی جی دل کی صاف کے ری سگی و۔
 سٹ جی وصل کان یاروندہ جگچ کے ابہ شتی بہتر
 جن جاگیر پٹ ہہ نہ جی وصل وارو گھر
 ین اوصل جاوارا جہن مون محب موچارا
 س کے ندر آء، آء دارا و و خاقان آء قیصر

(30)

وضاحت: س کے ندر مشہور یونانی بادشاہ، سندس پیء فلپ یو پٹ یونان جو بادشاہ ہو۔ دارا کے معزز ایرانی خاندان جو فرزند ہو۔ 522
 ق م یران جو بادشاہ یو۔ خاقان بادشاہ جو لقب۔ (31) قیصر روم جی بادشاہ جو لقب۔
 پیغام: سٹ جو وصل وین بادشاہ تن کان وی بادشاہی آہی۔

فراق ہجر کی ہن جگچ ہا کے نہن آندو؟
 کہ روہ ہجر سہ بادو خانمان فراق
 صدیق حافظ جیسن چسو تہ غم سندی کن چ
 فتادہ کے شتی صبر م بہ بادبان فراق

(32)

وضاحت: حافظ: فارسی جو مشہور شاعر، حافظ شیرازی۔ شاعر ہ کے بند سہی، جو ہ کے بند فارسی جو تضمین کے یو آہی، ان سان گ
 حافظ کی پٹ تلمیح کے یو آہی۔
 پیغام: شاعر و چئی تہ حافظ وانگر چئی تہ غم جی کن چ فراق جی بادبان سان صبر جی کے شتی چ سفر کے رٹ گہر جی۔ معنی صبر کے رٹ
 گہر جی۔

چوی ی مادر وطن تہ جو ملی چ منہنجی جو لیا عجب پا
 سو تہ فیضی، ابوالفضل یا ابوالحسن کے کن کے م اجاریو

(33)

وضاحت: ابوالفضل فیضی ولد شیخ مبارک (1547_1595) شاعر، سفارت کار، خطاط، مترجم، مصنف ہ اک بر جی دربار چ و و
 مقام رکند ہو۔ اک بر پنہنجی نون رتنن چ کیس شامل کے یو۔ (34) اصل سیوہٹن جو رہا ک و ہو۔
 پیغام: سہہ جا عالم، شاعر، سیاستدان ہ زندگی جی مختلف شعبن چ مہارتون پیدا کرے عزت شہرت ہ نالو کے مانیند قبل فخر آہن۔
 3.6 عبدالکریم گدائیء جی کلام چ شخصی تلمیحون
 عبدال کریم پ۔ بجا خان لاشاری پھرین جنوری 1901 ع چ پیدا یو۔ پرائیمری، جانچ در جامل مان پاس کے یائین۔ 1916 ع اری
 مون در جو انگریزی پ ہو۔ پوس آفیس چ کے لر کے رتی یو۔ ان کان پوہ مختلف نوکریون ہ کے اربار کے یائین۔ 1932 چ
 کے انگریس چ شامل یو۔ 28 جنوری 1978 ع چ وفات کے ری یو۔

ہی ماہ آجرم و و،
 ای سچ کان و ماگر رایو؟
 ای سقراطو، ای منصور و!
 سچ چو نغاری گب الہایو!
 ای ہم سفر و کے چہہ گب الہایو

لا رندی رہی، (41)

وضاحت: سقراط، مشہور یونانی فلسفی، جنہن سچ کے ارٹ زہر جو پیالو پیتو۔ منصور، جنہن حق جو کے لمو چپی ماسیء کی گپ لی سان ل گپ ایو۔
پیغام: سقراط ۽ منصور وانگر نغاری جی چوتی سچ لائے ای پئو۔

اسلام تہ آمز دورن جو،

لاچارن جو مجبورن جو،

بیمارن جو معذورن جو،

اسلام نہ آتیورن جو،

اسلام کی خطروک ونہی کے،

اسلام کی خطروا میندو۔

لا رندی رہی، (42)

وضاحت: تیمور لنگ مشہور افغان بادشاہ۔

پیغام: اسلام غریبن جو آہی۔ بادشاہن ۽ تیمورن جو ناہی۔

لاکی ٹی آل ل جی رتی۔ جنہن چ سچل جی سر مستی

بیدل بی کے س جی ہیء لستی۔ رو حل جنہن چ کے ٹی رہاٹ

سہ سہی آہی سرہاٹ۔ (43)

وضاحت: لاکی ٹی لال: لال شہباز قلندر محمد عثمان مرندیء جو لقب۔ سچل: سر مست درازی بہ کے نہن تعارف جو محتاج ناہی۔ بیدل:

مشہور صوفی شاعر، جنہن جو تہ کے روی سچ کے و آہی۔ بی کے س ۽ رو حل پٹ سہ جا مشہور صوفی شاعر آہن۔

پیغام: سہ صوفین جی رتی آہی۔ لاکی ٹی لال، سچل، بیدل، بی کے س ۽ رو حل جی رتی آہی۔

سہ ہو شو ۽ دودا بٹ جو!

۽ ہ کے سی جاد مسازیو۔

(44)

وضاحت: ہو شو: مشہور سور مو، جنہن میاٹ میء جی جنگ چ ”مرسون مرسون سہ نہ لیسون“ جو نعر و ہٹی دشمن سان مقابلو کے یو ۽ شہید

یو۔ دودو: مشہور سومرا گہراٹ می جو بادشاہ، جنہن وطن تان پنہنجو سر گہریو۔

پیغام: شہید ہو شو ۽ شہید دودی جہ ایو، وطن لائے جان جاندرانا ٹی سرخ رویو ۽ وطن بچایو۔

ستم لہ صورت فولاد بٹ جو،

وطن شیرین سند افرہاد پنجو۔

اسان جی سہ دخترای پیٹی،

۽ بٹ جی مارٹی اخترای پیٹی۔

(45)

وضاحت: شیرین، آرمینستان جی شہزادی، جنہن تی ایران جو خسرو بادشاہ بہ عاشق ہو، تہ فرہاد بہ عاشق ہو۔ فرہاد: ہ کے انجینیر ہو، سر

کاری منصب دار ہو۔ (46) سنی جی عشقیہ داستان تی کے تیرائی کے تاب لکلیا ویا آہن۔ ہن داستان فارسی ادب چ ہ کے اہم عشقیہ

داستان جی ج گپ بہ والاری آہی۔

پیغام: شاعر رتیء کی شیرین یعنی محبوبہ قرار تی نوجوانن کی ان جافرہاد جہ عاشق بٹ جٹ جو درس تی و۔

3.7 حیدر بخش جنوئیءَ جي ڪلام ۾ شخصي تلميحون
 حیدر بخش جنوئیءَ 7 آڪٽوبر 1901ع ۾ اری گڊ وکي دیری تعلقی وڪریءَ ضلعي لاڪاڻی ۾ ماڻو. ابتدائی تعلیم سروراری گڊ و پهاڻ جي
 اسڪول ۾ ورتائين. سڀي فائينل ۾ سڀي سب ۾ پوريون نمبر آيو. لاڪاڻی مان پيرڪي جي ڪاليج ڪراچيءَ مان انٽر ۽ بمبئيءَ
 يونيورسٽيءَ مان بي اے ڪيائين. 1928 ۾ نوڪريءَ ۾ گهرو، ترقی ڪري پي ڪليڪريو. 1945ع ۾ استعفا ڏئي سب هاري
 ڪيائين ۽ شامل يو. هارين جي حقن ۽ سب لاءِ آخري دم تائين جدوجهد ڪندو رهيو. 20 سب مبر 1070ع ۾ وفات ڪيائين. (47)

پيش ڪ ته سرن ساڻ وفاي توڪي،
 حسين ايو بن سان صفائي توڪي،
 سر نامه اعمال سنڌ تي آڪليل،
 دنيا ۾ اسان تي جفاي توڪي!.

(48)

وضاحت: حسين: شهزاد اڀاڪ امام حسن ۽ حسين. ايو ب: الله جو نبي ايو ب عليه السلام.
 پيغام: شاعر الله سان شڪ وڪيو آهي، ته تواسان سان جفاون ڪيون آهن. حسين ڪريئين ۽ حضرت ايو ب عليه السلام وانگر.
 عبرت وودنيا کان سو دور تهر
 داراشه جمشيد سنڌي ڪهي خبر؟
 لسي وياسهي نقش سندس محل مان،
 تاراج ۽ تلفي وياسندن شهر ۽ گهر.

(49)

وضاحت: دارا: مشهور ايراني بادشاهه. جمشيد به ايران جو مشهور بادشاهه گذريو آهي، سني جو ذڪر ڪري ٻي چڪو آهي.
 پيغام: دنيا کان عبرت وٺڻ گهرجي، ڪيئن دارا ۽ جمشيد جهڙن بادشاهن جو نالو نشان ئي نه رهيو آهي. سندن نقش ۽ نگا جي ميسارجي، لسي
 ويا آهن.

وڪرم جو ڪي تخت ۽ اڪبر جو جلال،
 ڪ شاه جهان ۽ ڪي دسرت جو نهال!
 اينهن تي تن جي مڪانن تي سو،
 وارو ماون شور سان باندر ۽ شغال.

(50)

وضاحت: وڪرم: قبل مسيح 105 کان 15 عيسويءَ تائين اوجين ۽ ارت جو بادشاهه گذريو آهي. ووشاندار بادشاهه گذريو آهي، سندس
 شان ۽ مرتبي جي ڪري گڏن بادشاهن وڪرمادتي جو لقب اختيار ڪيو. وڪرمي تقويم (سالن جي ڳڻڻپ جو نظام) جو سهرو به
 سندس سرتي سڃايل آهي. (51) اڪبر: مشهور مغل شهنشاھ. شاه جهان: هي پٽ مشهور مغل بادشاهه گذريو آهي. دسر: هندستان جو
 مشهور راجا، جنهن جو تعلق سوريه وٺس خاندان سان هو. ڪٽ هندستان جي رياست ايو يا جو بادشاهه هو. رامائڻ جي مشهور ڪردار رام چند
 جو پيءُ. (52)

پيغام: دنيا نا پائدار آهي، جتان واد بادشاهه ائين ميسارجي ويا، جو اسندن ڪو نالو نشان ئي باقي نه رهيو آهي.

ملايي تنهنجي هي آسمان!
 ڇهين، س حيدر مثل آس مان!

ہی سچ نوح جی کے شقیء جو آسمان (53)

وضاحت: نوح: حضرت نوح علیہ السلام. اللہ جو نبی، مشہور طوفان نوح چہ حضرت نوح علیہ السلام، اللہ جی ح کے م سان یہی ماہی، جنہن کی شاعر تلمیح کے یو آہی.

پیغام: شاعر سہر و دریاہ تہی فخر کے یو آہی ۽ سہر وء جی یرین کی نوح جی یرین مثل قرار نو آہی.

دم عیسیٰ و کین و ہر واہ چہ،

کے سی ر کے اسہ کے ی پئی چاہ چہ،

کٹس آب حیوان اچی گاہ چہ،

قدم خضر جو آہہ ہر راہ چہ،

ہی جہنگ گلشن، ہی باغ روشن،

ی ہر وی ر کے ی! پکی تنہن تہی چہ کے ی!

تاری و اکین کی ہر گاہ گاہ!

لی آئین جی آئین دریاہ شاہ! (54)

وضاحت: دم۔ عیسیٰ: حضرت عیسیٰ مشہور نبی نبی جنہن جی دم سان مراد زندہ ۽ کے و ہیا چہ گامای پونداہنا. خضر، اللہ جوہ کے صالح بندو، جنہن کی دریاہن ۽ پاٹ یء سانہ کے خاص نسبت آہی.

پیغام: دریاہ بادشاہ جی تعریف کے ندی شاعر کیس خضر ۽ عیسیٰ جہن نبین جی معجزان جہر و زندگی بخش قرار نو آہی.

3.8 خلیفو گل محمد گل جی کلام چہ شخصی تلمیحون

آخوند گل محمد گل ہالن جو رہا کے و ہو. بہترین شاعری گذریو آہی. سندس شاعری ۽ کے لام نہایت پختو، ادبی لطفن ۽ باذوق معنائن سان رپور آہی. صنعتن جی استعمال جی پٹ کیس مہارت حاصل رہی. چہ سندس شاعریء مان شخصی تلمیحون چا چند مثال پیش کے جن ما.

ورہ ویراگ وندر منجھ رلائی سستی

کے تیج کی رات کی چاہی جت ویا پھننجوا

(7)

وضاحت: سستی، ہن جی معنی ۽ تعارف جی ضرورت کی کے انہی، ان جو تعارف گہٹ وی چ کے و آہی.

پیغام: شاعر سستیء کی تلمیح کے یو آہی ۽ پیغام اہو نو آہی، تہ ورہ ۽ ویراگ کی اہاشی آہی، جی کے ارولاک یء جو موجب ہی ی. ان کی سستیء کی بہ رلا یو.

ان جون اکیون حوض کے وثر آب زمزم آب خضر

رت ر حیق روح راحت جان جو یو جمن گلاب

(8)

وضاحت: خضر، خواجہ خضر، مشہور ہستی، اللہ جو ولی، نی کے صالح بندو، ان کی نبی بہ بیو ویو آہی. کیس حیاتیء جو استعارو سمجھیو ویندو آہی. اکاٹ تہ خضر لاء چھو وی تہ اہو سداحیات آہی.

پیغام: شاعر محبوب جی اکین کی پھننجی لاء آب خضر یعنی آب حیات و سمجھی. سندس جیا پو محبوب جی اکین ۽ محبوب جی نظر چ آہی.

پنہون یا پاٹ سستی جمن نہ رتن روح چہر گز

منجھئی کے پچی منجھئی آت ٹ منجھئی ویون منجھئی ہب

(9)

وضاحت: سسئی، پنہون، ہی کے نہن تعارف جا محتاج ناہن، جن کی ہن شعر چ شاعر تلمیح کے یو آہی۔
پیغام: سر کے جھ پنہنجی اندر چ آہی، سسئی بہ پنہنجو پاٹ آہی تہ پنہو بہ پاٹ۔

ساٹ ہمت حبیب حیدر جی
مار دشمن کے پی کر کر جوت
(10)

وضاحت: حیدر، حضرت علی کے رم اللہ وجہ جو لقب۔ حضرت علی پاٹ نہ پر سندس محبوب حضور سرور کے انات کی شعر 'حبیب حیدر'
جی لفظن سان تلمیح کے یو آہی۔

پیغام: حیدر کے رارجی محبوب جہی ہمت ارجی، دشمن کی کے پی کر کر جی۔
3.9 کیٹل داس فانی جی کلام چ شخصی تلمیحون

کیٹل داس "فانی" پر وی رام بیگواٹی 4، اپریل 1914 ع ش کے ارپور ضلعی جی "میان جی گپ وچ ماٹو۔ پرائمری گپ و جی اس کے ول مان
۶ پیر کے ش کے ارپور مان پاس کے یائین۔ بی ای تائین سندس تعلیم ہئی۔ پہر یائین ہاء اس کے ول چ استاد یو، پوے سی۔ ایہ، ایس۔
کے الچ ش کے ارپور چ لی کے چرار یو۔ 1947 ع چ مل کے وربانٹ سبب ہندستان ای ویو۔ وپال چ کے الچ جو پروفیسر رہیو،
1973 ع چ رائریو۔ 1995 ع چ وپال چ ٹی فوت یو۔ (35)

سور ریل سسئی جاتوچ مول جو مر جہائیٹ،
سہٹی جی جی س کے، مان جی کے لیلان جو لیلائیٹ
نوری جی نہرتن کے تن سان توریجما یوراء
(36)

وضاحت: سسئی، مول، سہٹی، لیلان، نوری سنی جو تعارف ہی گذری چ کے و آہی۔
پیغام: شاعر سہی ولی جی شاہو کے اری کی بیان کے یو آہی، تہ اسان ماتر ولی ایتری امیر آہی، جو منجس سسئی، سہٹی، مول، لیلان،
نوری جی احساسات موجود آہن۔ ہی ولی انی کے احسان سان رپور آہی۔

طوفان جی ضد چ مون ہت تنہنجی جوت جاگائی،
رام، شام، دلگیر، دکایل تنہنجی مہاگائی،
شاہ سچل سامی جو ملیو ہت شہرت جو شعاء۔

(37)

وضاحت: شاہ، سچل، سامی ۶ دلگیر جو، منٹی ور قن چ ذکر جی کے و آہی۔
پیغام: طوفان ۶ خطرناک باوجود شاعر چچی و تہ، منہنجی ولی جی مون جوت جاگائی آہی۔ رتی جی فرزندن: شاہ، سچل، سامی ۶ دلگیر توکی
وین گپ یو آہی۔

مان قارون ریان قدم چ، ریجی روح نہ ورتن چ،
دوری دنیا داری کان، مان سک ماٹ یان و سپن چ،
رجی پوستان اکٹی مان، جی نہ ہر گز جہور یان،
مان و من کی من سان توریان۔

(38)

وضاحت: قارون بنی اسرائیل جوہ کے مالدار شخص ہو، جنہن قوم سان غداری کے ٹی، سون ۶ ن تی وطن ۶ وی ہیچین جو سودو کے یو۔

پیغام: شاعر قارون یعنی دولت جی پوماریء کی قدمن ۾ رڻ جو درس وٺی ۽ دنیا دورنگیء کان پری ڌڻ جو سبق وٺی.

”فانی“ ہی دنیا آہہ، مسافری رہڻ لاءِ،
مايو هو اللہ بخش انہیء سورسہ ڌڻ لاءِ،
شل پاڪے پیغمبر توکی محفل ۾ ویہاری.

(39)

وضاحت: اللہ بخش، اللہ بخش سومرو، مشہور کے انگریسی لیر، جی کے وسہ وطن جو، وکی ۽ عوام دوست رہنما ہو.

پیغام: دنیا مسافر خانو آہی، اللہ بخش سومری دنیا جو سور پرايو، جہر وکے ہوا ہو سورسہ ڌڻ لاءِ مانو ہو.

گہر تہ گہوری ن کے تی آہیان،
آس امید نہ ہر گز لاہیان،
پہنل پرینء جی پوستان پیئی،
سسئی ونگر وری وری.
لیلان جینن لکئی سان اندس،
چاہ چنیسر جی ۾ سندس،
س کے جی کے ندس کے یمن چپرمان،
چہریل چت سان چوری چوری.

(40)

وضاحت: پنہون، سسئی، لیلان، چنیسر سہنی جو ذکے راگی پیچ کے و آہی، جیسر ورجائی ڌڻ جی ضرورت کے انہی.

پیغام: جینن سسئیء پنہونء جی، لیلان چنیسر جی امید نہ لای، تینن آء ہر گز امید نہ لای، پنہنجی منزل لاءِ گہر تہ گہوری ن کے تو آہیان، تن

سان ہمیشہ چہریل رہندس.

3.10 ھری دلگیر جی کلام ۾ شخصی تلمیحون

ہری دلگیر دریائی سہ ہند جو پهرین صف جو نامیارو شاعر 15 جون 1916 ع اری لاکاڻی ۾ پیدا یو. سندس پیء گرنول دریائی

فرسہ کے لاس ریزہ، منجھری، ہو. گورنمہ ہاء اس کے ول لاکاڻی مان 1934 ع ۾ ہر کے پاس کے یائین. ی جی سہ کے ایچ

کے راچیء مان بی ایس سی کے یائین. 1942 ع ۾ سر کے اری ملازم یو. ہن یارنہن سالن جی عمر کان شاعری شروع کے یائین. رسالی

سہو ۾ سندس ہ کے شعر پیو، تہ نواز علی نیاز سندس خوب حوصلا افزائی کے ئی. کیس علم عروض جی سکیا نائین. ہری دلگیر 1946 ع ۾

ارن جی رسالی ’گل ل‘ ۽ ’گلستان‘ جی شاعریء جی اگئی جوا، ہر پڻ رہیو.

1955 ع ۾ لاکاڻی ۾ پناگیرن فساد کے رایا، تہ کیس دوستن ہندستان ہجرت جی صلاح نی، جا ہن پهریا ئین تہ قبول کے انہ

کے ئی، پر 1955 ع ۾ سندس والد ۽ 1957 ع ۾ سندس والدہ جی وفات کان پوء ہری دلگیر اداس رہڻ لگے و ۽ پاڪستان جون

حالتون بہ سندس لاءِ ناساز رہڻ لگے یون. نہ 1958 ع جی آخر اری سہ کی الوداع چئی 1959 ع ۾ آدیپور (ک) ۾ وی رہائش پذیر یو.

12 اپریل 2004 ع اری گا: ۾ ۽ وفات کے یائین. (55)

پہ سندس شاعریء مان شخصی تمیحات جا چند شعر نمونی طور پیش کے جن ما:

کے ۾ شاہ جی م وائی

سہ مون انہن ڌڻ سری آئی

وضاحت: شاہ، شاہ عبداللطیف مائی. سہیء جو قومی شاعر. سہ جوف کے ر ۽ سہ جی زبان.

پیغام: شاعر شاہ جی وائی کی سہ و قرار ئی کے چ شاہ جی وائی کی محسوس و کے ری تہ، سہ سندس رساں سری اپچی وی آہی۔ شاعر کے چ سہی ولیء جی پلائی کی سہ جی واری ساں تعبیر و کے ری۔ جہر و کہ ولیء جو وٹ ویچٹ سہ جی وٹ ویچٹ برابر آہی۔

ولیء کی کس کے ندوسی سہی گہر ن مان

جنت چ مائی آغمگیں ی پیو۔

وضاحت: مائی، شاہ عبداللطیف۔ سہ جو قومی شاعر۔

پیغام: جنت جی کے الہدی خوشیء جی جاہ آہی، جتی غم جو تصور بہ زو کے ری سگھی۔ اتی بہ مائیء کی پنہنجی ولی گہر ن مان کے رٹ جو غم ہی و۔ مطلب تہ ولی گہر ن مان کے رٹ ساں جنت بہ اداس ی ی پوی۔ پنہنجای گہر ن کی ولیء ساں آباد کے رٹ گہر جی۔

دل چ دیدار دوست جا آہن

کے اندہ سریر جی آہی

روپ پنہنجو منجس و رانجی

ور نہ ہستی ماہیر جی آہی

پاٹ چ قیدیو آہیان

کے ہی حالت اسیر جی آہی

سار و سنسار آسونہن ئی سو نہن

اک کلیل جی ضمیر جی آ۔

وضاحت: بہر رانجیو، مشہور داستان بہر رانجی جا کے ردار۔

پیغام: عاشق محبوب چ پنہنجو پرتو و سندو آہی، ۶ اصل چ ہو پنہنجی ئی حسن تی عاشق ۶ فدائیندو آہی۔ رانجی ہیر چ پنہنجو روپ و، جنہن کیس دیوانو کے یو، نہ تہ ہیر چ تہ کے جھہ بہ ک و نہ ہو۔

حوالہ:

1. ساگی، میر عبدالحسین، کے لیات ساگی، مرتب: اک رنبی بخش خان بلوچ، سہی ادبی بور، 1969 ع، ص: 140
2. ساگپو، ص: 146
3. ساگپو، ص: 152
4. ساگپو، ص: 154
5. ساگپو، ص: 158
6. ساگپو، ص: 166
7. ہالائی، گل محمد، گل: ”دیوان گل“ سہ مسلم ادبی سوسا، حیدرآباد، 1933 ع، ص: 6
8. ساگپو، ص: 7
9. ساگپو، ص: 8
10. ساگپو، ص: 23
11. مسافر، محمد صدیق گلاب خان: ”دیوان فاضل“ سہ مسلم ادبی سوسا، 1937 ع، ص: 3
12. ساگپو، ص: 5

13. ساگپو، ص: 78
14. ساگپو، ص: 79
15. ساگپو، ص: 81
16. بخاری، محمود شاہ، اک:ر: "کلیات بیوس"، آزاد کے میونی کے لیشن کے راجھی، 1991ع، ص: 72
17. (<http://urduinc.com>)
18. بخاری، محمود شاہ، اک:ر: "کلیات بیوس"، آزاد کے میونی کے لیشن کے راجھی، 1991ع، ص: 73
19. بیگ، مرزا قلیچ: "لغات لطیفی" سہی ولیء جو با اختیار ادارہ، حیدرآباد، 1994ع، ص: 273
20. بخاری، محمود شاہ، اک:ر: "کلیات بیوس"، آزاد کے میونی کے لیشن کے راجھی، 1991ع، ص: 74
21. (ur.m.wikipedia.org)
22. wikipedia.org) (ur.m.
23. بخاری، محمود شاہ، اک:ر: "کلیات بیوس"، آزاد کے میونی کے لیشن کے راجھی، 1991ع، ص: 95
24. قلیچ، شمس العلماء، مرزا قلیچ: دیوان قلیچ، شمس العلماء، مرزا قلیچ بیگ، سہی ادبی بور، حیدرآباد، 1989ع، ص: 298
25. ساگپو، ص: 298
26. ساگپو، ص: 305
27. ساگپو، ص: 312
28. ساگپو، ص: 314
29. مسافر، محمد صدیق: "کلیات مسافر"، آریا احمد اہبہ برادر س، 1952ع، ص: 96
30. ساگپو، ص: 102
31. سومرو، محمد بخش: "تاریخ جاوید" سہی کے اکی می، کے راجھی، 2015ع، ص: 42
32. مسافر، محمد صدیق: "کلیات مسافر"، آریا احمد اہبہ برادر س، 1952ع، ص: 114
33. ساگپو، ص: 132
34. ur.m.wikipedia.org
35. "فانی" کینڈاس: "سہمہ سہاویہ بوندھ"، مرتب: انور فگارہ کے و، سہی ادبی بور، مامشور و، سہ 1995ع، ص:
- 14_1
36. ساگپو، ص: 47
37. ساگپو، ص: 47
38. ساگپو، ص: 39
39. ساگپو، ص: 62
40. ساگپو، ص: 68
41. "گدائی" عبدال کے ریم: "لارندی رہی"، مرتب نیاز سر کے ی، روشنی پبلی کے لیشن، کے یار و، 2007ع،

42. ساڳ ڀو، ص: 285
43. ساڳ ڀو، ص: 309
44. ساڳ ڀو، ص: 302
45. ساڳ ڀو، ص: 305_304
46. fa.m.wikipedia.org
47. چوڻي، حيدر بخش: ”جيئي سب، جيئي سب“ سڌي پرزرس، حيدرآباد، 1988ع، ص: ح، خ
48. ساڳ ڀو، ص: 9
49. ساڳ ڀو، ص: 9
50. ساڳ ڀو، ص: 10
51. medbox.iab.me
52. http:// ur.m.wikipedia.org
53. چوڻي، حيدر بخش: ”جيئي سب، جيئي سب“ سڌي پرزرس، حيدرآباد، 1988ع، ص: 12
54. ساڳ ڀو، ص: 13
55. دلگير، هري: ”چولو منهنجو ڇڪ ۾“ آتم ڪما، سبهي ساگت گهر حيدرآباد، 1992ع، ص: 25، 15

باب چوون

شيخ اياز جي شاعري ۾ شخصي تلميح

شاعر پنهنجي سماج سان واڳيل انسان آهي، جيڪو ماضيءَ ۽ حال کي سڌي مستقبل لاءِ سوچي ۽ لوچي ۽ ڪري مواد انهن مان وٺي وٺي. شاعر مستقبل جي تعمير لاءِ ماضيءَ مان سبق سيکاري وٺي. اعليٰ فڪر، اعليٰ مثالن کي نموني طور پيش ڪري وٺي. تاريخ جي عظيم ورثي مان اعليٰ خيال، وي معنيٰ وار تصور ۽ مثالي ڪردار اثر اڻڻي ڪلام لاءِ شاعر جو هيار آهن. اهوئي ڪارج ۽ سبب آهي، جنهن تلميح ۽ تلميح جي شاعرانه فن جو بنياد وڌو آهي. عظيم شاعر شيخ اياز پڻ تلميح جي ذريعي پنهنجي شاعريءَ کي وڻ خيالن، عظيم معنائن ۽ گهري فڪر سان مالامال بنايو آهي.

شيخ اياز قديم توڙي جديد شعري صنفن تي رپور گرفت رکندو هو. پراڻين شعري صنفن کي وڏي توڙي اسلوب جي نواڻ بخشيائين ۽ منجهن ڪيترائي تجربا به ڪيائين. سبهي ڪلاسيڪي بيت ۽ وائيءَ کي جديد رنگ ۽ اڻنگ ڏنائين. عروضي وائيءَ لکڻ جو پهريون ڪامياب تجربو به اياز ڪيو. ان کان علاوه ڪافي نون صنفون به متعارف ڪرايائين. جن ۾ آزاد نظم، نثري نظم، هائيڪو، ۽ ساڳو ساڳو وغيره شامل آهن. اهيءَ طرح پاڻ اندازن وٽس ڪان به شعري صنفن ۾ شاعري ڪئي ان.

تلميح جي صنعت ۾ به شيخ اياز سخي ۾ منفرد آهي. هتي اسان سندس شاعريءَ ۾ شخصي تلميح جو جائزو پيش ڪيون ٿا. شيخ اياز جون شخصي تلميح اسان جو مک مضمون آهن، ان ڪري شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ موجود گهڻي ڪان گهڻي شخصي تلميح کي هتي شامل ڪيو ويو. البته هتي سندس شاعريءَ مان هر شخصي تلميح شامل نه ڪئي وئي آهي، ائين ڪرڻ سان ميسز گهڻي ويو ها. ان ڪري سندس شاعريءَ ۾ جن شخصيتن کي تلميح طور آندو ويو آهي، انهن جو تعارف هر ڪتاب ۾ آيل تلميح جو صنف وار جائزو ۽ صرف انهن سان وابسته هڪ يا ٻه تلميحون پيش ڪيون ويون آهن. هتي شيخ اياز جي تلميح کي ن عنوان ۾ الڳ الڳ پيش ڪيو ويو. هڪ عنوان آهي: هي شخصيتون ۽ ٻيو آهي: پر هي

شخصیتوں.

ذیہی شخصیتوں:

1. آوے کے اوچے او:

آوے کے اوچے او: شیخ ایاز جی ہ کے اسچے رامی: ”رنی کے و جا ایل ” جا کے رداری، جی کی رامی چ ایل آہن. آوے سخی جو آقا آہی. کے او
چے او سندس ساماری آہن.

مان آوہان، مان آوہان،
پرمان ای کان اوہان.
ترترچ جو ’ او آہی،
چے جو کے انتر ’ کے او آہی،

(1)

او پیش کے او آہی،
ہا، پر آقا آو آہی.
یل تہ مننچو او آہی،
ہا، پر آقا آو آہی.

(2)

ہاٹی میندین ماہ مرن جو،
’اا‘ کے انتر! گہ گہ جسن جو.

(3)

ایل گد ہاندرچ،
اتن جو پیو کے رٹ و آ،
ہی آوے کے او مرٹ و آ،

(4)

ہا باک لمیری اچٹی آ،
ننن۔ موہن تی جانچٹی آ.

(5)

پیغام: ہمت چے جانمردی، سان ظلم، اچے جبر جو مقابلو کے ری سگھی و. ہتی آوے، کے اوچے او ظلم چے اچے طور تبلیغ کے یو ویو آہی.

2. پاولی:

پیاریشم جو واپار کے رٹ وارا. ہ کے ذات جو نالو. ہن ذات جا ماٹن ہوا کے شربہ بی الھیار، بی محمد خان، حیدر آباد چے روہی چے رہن ما (6)

تننچا سپنا اچرا، پاولی چا،
مننچا سپنا کیترا کیترا جن جی ر۔

(7)

پیغام: کے وی چے خواب چے سپنو پاولی، جی سند رہن وانگر سندر آہی.

3. فہیما:

انہجی و تہ کی کی نالا خاص حیثیت سان شیخ ایاز فرض کے یا آہن ۽ انہن کی پہنہجی خصوصی پیغام لاء شاعری ۽ ۾ تبلیغ کے یو آہی۔
ان نالن مان ہ کے 'فہیما' بہ آہی۔

تو ۾ تہ کے می کے اناہی۔ تون پیاری آنہہ فہیما!
پر پوہ بہ نہ مون کان اک لہہ، و سری ی ہیر و شہما؛
کے نہن دیس پرانی جو دک، ۾ پہنہجو دک آہی،
کے و روگ لگ و آمن کی، جو پہنہجی و س ۾ ناہی۔
(8)

پیغام: فہیما جی حسن، سندر تا ۽ پیار جی باوجود شاعر کی ہیر و شہما ۽ ناگاسا کی ۽ ۾ یل ظلم جی ک جی روگ پہنہجی و س
نہ یو آہی۔

4. وینگس:

وینگس: شیخ ایاز جی اسچ رامی: "رنی کے و جا ایل" جوہ کے کے ردار۔ ہ کے پہ لای عورت جی کے ردار طور کیس پیش کے یو اس۔
کے و وینگس کی نج سہی عورت جی طور تبلیغ کے یو اس۔

لای وینگس

ی

ان کے ٹین تی اری آیل

کے انوتی ی۔

....

لای وینگس ی

(9)

کے رایون گپچی ۽ ۾ و جہی کے از کی،

سی و، وینگس ری ی پیٹی۔

(10)

روز و کے اٹی، ہا ۽ نماٹی، وینگس وچ بازار

الومیان وینگس وچ بازار

مُنن مُنن آمول جی مای، اُرہہ اُرہہ اسرار؛

الومیان، وینگس وچ بازار

ہر کے نہن کے اٹی کی رانی جو روپ نو کے لدار؛

الومیان وینگس وچ بازار

(11)

پیغام: سہ جون نیٹ یون وچ بازار رسوا آہن۔ کے اٹ اٹ اٹ جی پیا آہن۔ مول ۽ وینگس اداس آہن۔

5. ہیر رانجھو:

ہیر ۽ رانجھو مشہور پنجابی لوک داستان جا کہ ردار آہن۔ کو مصنفن ۽ شاعران اہا کہ ہاٹھی لکی آہی، پر وارث شاہ جی لکھیل کے ہاٹھی: 'ہیر وارث شاہ' سرکان وی کے مشہور آہی، جی کے 1776ع ۾ پنجاب ۾ لکی وئی۔ (12) رانجھو پنجاب جی سرگوا ضلعی جی نہری شہر تخت ہزاری جی کے زمیندار گہراٹھی جو شخص ہو۔ ان مائرن مان سہنی کان نہ ہو، پر پنہنجی محنتی مائرن جی بل کل ابہ کم کے ار سان سندس کے اندل گہندی ہئی۔ کے لہن تی وار چوی، مینسری ۾ کٹی سیلانین وانگر پیو گمنندو ہو۔ ماہ کانٹس بیزاریا تہ گہر چہ ی اٹھی منزل جو راہی یو۔ چناب دریا جی ہن پارہ کے آبادی ۾ پستو، مینسری وایا مین، تہ سندس پرسوز آواز ماٹھ ہو پرائی چہ یا۔ تنہن مل ہجوم مان سندس نظرہ کے سہٹی ناری تی پئی، جا پٹ سندس مینسری ۾ جی سوز ۽ آواز تی موہت ی اپی، س ی ہئی۔ اک سان اک ملی ۽ محبت جی آگ نہی جی دلین ۾ کے ی پئی۔

ہیری ۽ چوچ کے سیال بہ زمیندار گہراٹھی جی وکری ہئی، رانجھو سندس پی ۽ و نوکری رہی یو۔ ہیر رانجھی جی محبت ان طرح وی وٹی، جتان ہن جی محبت جی عظیم داستان جنم ورتو۔ (13)

ہو رانجھو سانس رتینون راتینون، ہو ساجن جو سنگ،

ہیر سہ وئی جنہن جی کے ارٹ سک جی تیج پلنگ؛

(فرید جی ملتانی کے انی ۽ جو آزاد ترجمو)

(14)

ہیر مئی او ہیر مئی! _ کے یر چوی و ہیر مئی!
رانجھو ۽ ونجھلی ۽ انہن نہاریو؛

کے یر چوی و ہیر مئی

(15)

کاٹھی ہیر وساٹھ و رانجھو، سارو 'جہنگ' تباہ،

رک ۾ پنہنجون کے انیون گولی، ویر وارث شاہ۔

(16)

نظم

کے مان آئی آہین کے وراکٹھی،

قریب اچ تہ تنہنجی اکین کی چھی،

پیدیان گیت سان زندگی ۽ جی چ کے ی،

ہلی آئی ہی ہیر پنجاب جی!

(17)

منہنجی من مان رانجھو بٹھی، ان کے تاکہ بی راگ،

کے ۾ مندا، مک تی ملیون، اک یون رند آگ۔

(18)

پیغام: سک، آزادی ۽ مقصد کی شاعر ہیر سمجھی سینی ولانی۔

6. وارث شاہ:

وارث شاہ مشہور پنجابی شاعر ۽ مشہور داستان 'ہیر' جو مصنف۔ 1722ع ۾ جہاں شیر خان لگ شینوپورہ ۾ مالو ۽ ساگنی شہر ۾

کاٹی ہیر و ساٹ و رانجھو، سارو جھنگ تباہ،
رک چ پھنجنون کے ایون گپ ولی، وی و وارث شاہ۔

(20)

پیغام: ہیر رانجھو و جسری چ آہن، وطن بربادی چ کے آہی۔ شاعر ہان پھنجنی کے افین جامو ضوع و مانجی ویا آہن۔

7. ک وہیاری:

ک وہیار۔ ک وہیارو۔ ک وہیاری، جمع کے وہیاریون۔ ک وہ وارو، جبل وارو یا واری۔ جبل جورہاک و۔ محبوب، عاشق، پنہون۔ یا سستی۔ (21) ہتی سستی لاء کے وہیاری کے تب آند و یو آہی۔ مائی جی ہ کے سر جو نالو پٹ آہی۔ شاہ سائین۔ سر کے وہیاری۔ چ سستی۔ جاسور بیان کے یا آہن۔ شیخ ایازہ کے وہیاری کی تلمیح کے یو آہی۔

جن چ آگ اُلاوہا، تن جاگ و ہاگگ،
سوچی سوچی سن گ، ک وہیاری سان کے و ک ری

(22)

پیغام: وطن جی رہو اسین و باہ۔ بربادی پنچی آہی۔ انہن سان ناطو نایٹن جو کی جو کے م آہی۔

8. ولان ماماٹی:

ولان، شاعر جو فرض کے یلہ کے نالو۔ ماماٹی۔ مہاٹی ہی۔ مان ورتل آہی۔ ہی۔ واری، مہاٹی۔

ولان ہ کے ماماٹی ہتی

گپا ہی۔ ای۔ لمی۔ سان

گر بی۔ تی پائیندی ہتی،

سچ کے نی۔ سان ایندی ہتی جھن،

میاٹی مہ کے ی ویندی ہتی۔

نرمان ہو۔ ویر و ماہی،

یہ وی نہ کے بیدی ہتی

رمو، ممو، خانو، خیرو،

ک نہن کی وجہ نہ بیدی ہتی

ہر ہر جو ہن گپا الہہ ی ہتی،

نوری۔ مام تماچی۔ جی،

سوچیندی ہتی، اچٹ و آہی

جہونجہ کے ی جو جہومری۔۔۔

ولان کے نہن جی رانی ہتی؟

ولان جاماٹی ہتی!

(23)

پیغام: نیٹ یون، رانٹ یون امام تماچی۔ جا خوب یون سن۔ جن کی اسایان ملٹن مش کے ل آہی۔

لفظی معنی: لیلا: چنیسرجی زال، جنهن هيرن تي هرکڻي، مڙين کي ڪيو، س جو وصل واپو. چنیسر، ام جو نالو، جنهن جي زال ليلا هئي. (24) ليلا هارجي لالچ ۾ پنهنجي س سان ي عورت کي ملڻ جي اجازت کي پنهنجو سهاڳ واپو. ليلا هيرن تي هرکڻي، پنهنجو وتار واپو. هيرن جي بدلي هڪ رات لاءِ پنهنجو س وزير جي زال جي حوالي ڪيو. نتيجي ۾ چنیسر کانئس منهن موي ٿيو. (25)

مون س چاڳ چنیسر جا

لا تون اي ليلا!

(26)

پریت ليلا به آ، پریت ڪو نرو به آ،
پریت پرکي ته ڪا مون جيان دل جلي!

(27)

ساري ليلا نيار آهي،

جر پوار وماري آهي.

(28)

(29)

امر کي آوري، سگي و انسان؛

آهي ماڻ هوءِ وس ۾، ازل کان ام ڪان؛

ليلا! سونادان، جي ڪو لکنو لوي.

139

ليلا! ڪا به ڪريت، پاڻي ميسارجي؛

هاڻي گهري جندي، چنیسر کي جيت،

پل جي جوي پریت، ڪي و جنجل جيءِ جو!

140

پيغام: پریت مون جهر ي دل جلي پرکي سگي. معنی جيستائين دل نه جلائي پریت جي پرک به ڪانه مندي. پيار ۽ پریت جي منزل پاڻي ڪانه ملي، جندي گهرو بي، تنهن منزل ملندي. تقدیر جي آ و انسان مجبور ناهي، لکنو لوڻ وارو نادان آهي. ازل کان مم ڪن کي حاصل ڪرڻ ماڻ هوءِ جي وس آهي.

10. سهڻي:

سهڻي ج سهڻيون: ش. صفت. خوبصورت - سُندر - ماهو ڪي - سو هڻي - دل پسند - وڻند - دلفريب. (اسم خاص) نالو عورت جو، سهڻي ميسارجي داستان جي مانجهيڻي. (30) سهڻي، زال جو نالو، جنهن جي ميسار سان محبت ي. (31) سهڻي ميسارجي مشهور داستان جو ڪردار، جي ڪو سبب پنجاب ۾ مشهور آهي. پنجاب جي روايت مطابق سهڻي گجرات شهر جي هئي. سندس پيءُ، جنهن جو نالو 'نلا' هو، سو ڪنار ذات جو هو. سبب جي روايت مطابق سهڻي ذات جي 'واهوچي' هئي. درياءَ جي الهندي ڪناري رهندي هئي. سندس شادي م سان ي، ج ڪو ذات جو ساڻو هو. ميسار جو اصل نالو ساڻو هو، جنهن سان سندس محبت هئي. اڪر بلوچ جو چوڻ آهي، ته سهڻي جرڪت 'ياجرڪس' ذات جي هڪ ساڻي جي هئي (32)

ڪا ئي مل ته ڪا ئي اک

سهڻيءَ سهڻيءَ پنهنجي ساڪ،

(33)

توکی سہٹی سہ نہ آ!
کے وہ گہو، کے وہ نہ آ!

(34)

سہبی سہ کی سر کے یر نہ یندو!
گہا کٹی گہ ندیون سوسہٹی یون،
مرنداسو میمار، او یار!
سہبی سہ کی سر کے یر نہ یندو!

(35)

میہر سی و، تارارن ما،
سہٹی س کے ائی واز آلا.

(36)

سیر سہٹی، تیز طوفانی ہوا،
سار ساہ جی، ساون سر مئی!

(37)

منہنجی سہٹی، منہنجی سہٹی، منہنجی مول آء!
روئی روئی آء سہان اتہنجو گہو گہاء
توتان واریان چند،
منہنجی سہبی
(38)

ساہ۔ سہٹی:

آئی انگن ما، گہہ ایر ایتی:

چہ چری آکے اس چ، اٹی وسپنا:

موہی ویاہ کی، کے نن جا کے ک:

ساہہ ریا، سہٹی گہی سیر چ. (121)

م۔ سہٹی:

متان مہٹون ین، ینن گہار یہ م سان،

اندی و ہندی مون ہی، تنہنجی تات پرین:

شال اہو سمجھین، سہٹی سہا سیر چ.

پیغام: سہٹی و انگر مقصد ۶ منزل تی سر نہ گہور بوتہ سو حاصل کے انہ یندی.

11. میار:

میار، سہٹی جو محبوب، جنن سان سہٹی کی عشق آہی. ان سان مل لٹ لاء ہوئے رات جو دریا بہہ اکری پار ویندی ہی. سندس تالو ہو عزت بیگ، جی کے وہ کے واپاری ہو، سہٹی سان لون ل گہا اٹی کان پوہہ کے جھہ وائی سہٹی جی پیء و مینون چارٹ

مان ڪه ميسار الا!

پهروان جي پار الا!

“““

(40)

مرنداسو ميسار، اويار!

سهيءَ کي سرڪير نه ٿيندو!

سرجي سين هڻي س مارڻ!

ٽيڙي هيوار، اويار!

سهيءَ کي سرڪير نه ٿيندو!

(41)

آگروڪ اگري، سين يي کي

پریت ميسار سان نائين الا!

(42)

چو ووي پيو چاڙوڪيءَ، پري پرينءَ جو پار،

سري نه جن جي سير بنا، تن ملي نه شل ميسار!

(43)

واري شال وا، پنهنجي محب ميسار تان،

گهوريان جيئي ٿيندا، سرتيون! ساجن تان؛

مورنه مان موان، سي دم درياھ جا.

(121)

گهوڻه آهي گهو، جي لونءَ نه ي لائون،

مون سان توکي بڻين، ميهه اون؛

م سي آء، اندر مان اڀرو.

(122)

پيغام: وطن تان سوين فرزند سرگهوريندا. وطن سان پریت نائيندا.

12. ساڻ:

ساڻ ميسار جو نالو، جنهن سان سڏي جي محبت هئي (44) ساڻ سمن ۽ ملاحن جي هڪ ذات به آهي، اڀه هن ذات جا ماڻهو سڀڻ آباد آهن.

م روڪي درياھ ۽ سير وڻي وڻي

آئي ساڻ، ساڻ، چوندي ڪائي جي جلي،

آءُ ڪلا جي ڪاڻي توکي پنهنجي يان!

ساري رڳو جا پاپ مان مان پنهنجو رت ٿي.

(45)

آئی اُنگن ماہگہ ایرایتی؛
 چہ چری آکے اس چ، اٹی وسپنا؛
 موہی ویابہ کی، کُن جا کے ک؛
 ساہ س ریا، سہٹی گہری سیر چ۔ (121)
 جن کی ساہ ساہ چ، سی کُن نہ ون کن؟
 گہ اکٹی گہیرتی، آئی رات اچن؛
 جُہ ک انہ سن، ترندیون ون تار چ۔

13. م:

لفظی معنی: 'م' سہٹی جو مگ یندو، جنہن سان ماہن پڑی اٹی گہریس۔ 'سنگمار' سہٹی جو محبوب۔ (46) م ذات جو ساہیو
 سہٹی جی گپ وکان دریاہ جی ارنندی پاسی ہک گپ و جو رہا کے و ہو، جنہن جو ہاٹ وک و نالو شہداد پور آہی۔ سہٹی میسار جی
 قصی جی سہ جی روایت مطابق م نہی ہوندی کان سہٹی جو مگ یندو ۽ سندس سو ہو۔ اگتی ہلی سہٹی سان سندس شادی۔
 متان مہٹ ون ین، بینہن گزار یہ م سان،
 اندی و ہندی مون ہئی، تنہنجی تات پرین؛
 شال اہو سمجھین، سہٹی سدا سیر چ۔

ساہ سارو بینہن مون، تنہنجا ساہارا؛
 سر تا! منہنجی ساہ کی، م ک ری ارا؛
 پیار بنا پیارا، وھ کان وتری جندی۔ (122)
 پیغام: اہی عورت میا لائق آہی، جی کے اسہاتی سر گہوری۔

توکی سہٹی سہ نہ آ!
 ک وہ گہو، ک وہ نہ آ!
 م جو اہو اسی،
 ما یندین رات ان!
 (47)

پیغام: اکے وہ بہی، پرسہٹی و انگر گہ اکٹی گہری پون گہری

14. مول:

مول سمن جی شاہی خاندان جی ہئی، جنہن کے اکے جی پنہنجی طلسمی رنگ سان راٹی کی پاٹ انہن متوجھ کے یو (48) گجر ذات جی راجا
 نند، جنہن جی پھرین صدی جی شروع اری میر پور ماہلی مان ح کے ومت ہئی، تنہن جی ی ہئی، کیس نو یڑ ہیون، جن مان مول چ
 سول داستان مول راٹی جی کے ری مشہور آہن۔ (49)
 لیکن نہ ان سان اور مول ای گہٹی
 اُ، ک کے ور، راٹا! پنہنجی رت سان

کے بیٹی اہوں، جاگل آندم کے اکے کے وری، تان،
سہی، منہنجی مول! مون کی توئی ات نی.
(51)

خاک اٹھی، کے اکے کے ری پٹی، پوئین پھر 'ایاز'!
کے ہی مول منہنجا راٹ! کے نہن کی گپ ولین و؟
(52)

منہنجی مول! مای، تان
تو نہ وک نہن وقت مان
کے اکے کے ہی، تی پستو کے یر،
کے و دو لہہ آ ہی دلیر!
(53)

مول، ارانبا،
مرندا سواسا نورا۔
(54)

کے ہی کے اکے، ای کے اٹ!
ہی آ مول جو کے وو.
(55)

جنہن جیون چ مول ناھ،
تنہن جو کے وک اکے محل!
(56)

پیالی، پیالی، مان رس پیتی، منہنجی پریت پیاکے،
کے ہی کے ہی "مول" ساریان، کے ہی کے ہی کے اکے!
(57)

گیت

سہ کے ا مول، سہ کے وراٹ و

پہنہنجی پہنہنجی کے اکے سہن کی!

(58)

پیارا پیارا پل، و سری و سرن کے ین کی،
سو گہی جہلیم ساہ سان کے ا، ہی "مول"،
چہیم جنہن جا چاہ مان، گپ و ہن ریا گپل،
الا! وقت اجہل، لتا، لک عاشقیون.
(59)

"راٹ و" منہنجی روح جو ماٹی و "مول"

لینا پائین ول کے ی، ای یار اجل!
 ترس تہ ی پل، سرٹ آہی ساہ سان!
 (60)

15. سول:

سول، میرپور ماہیلی جی راجا نند جی یء پیء مول جی ٹ ہئی۔ مول رٹ ی جی لوک داستان چ سول جو کہ ردارہ کے ذہین چ ہوشیار عورت جو آہی، جنہن پنہنجی پنہنجی پیء جی وایل خزانہ جی پورائی کے رٹ لاء مول کی ساٹ کے ری کے اندیء تئی طلسماتی محل ایو، انہیء لحاظ کان کیس جادوئے جی ماہر جی طور پٹ سہاتووی و۔ ہن حرفت چ ہوشیاریء سان شہزادن چ رٹن کی مات کے ری پیء جی وایل خزانہ کان وی کے کے امیابی ماٹ ی۔ مول مل ٹ کان پوء رٹ وجہ ہن کے جھہ وقت لاء پنہنجی مل کے موی ویو، مول جی اداسی مائی ٹ لاء سول مرداٹ و ویس پائی مول سان کاتی سمندی ہئی۔ ان سلسلی چ مشہور آہی، تہ ہ کے رات چ ہن رٹ ی اوچتو اچی اہا واردات ی، تہ ش کے جوش کے اری رسی واپس موی ویو۔ ان طرح سول داستان کی ہ کے نون موٹ نو۔ (61)

مول جی ٹ، جی کے اتمام سیاٹ ی ہئی۔
 سُ ہو موی تئی کلی، لویو اٹ و
 سول! سچ سچ کے اک تئی ایند ونہ رٹ و
 ہی جو کے ماٹ و، کے نول ندو کے یں کی؟

147

پیغام: وقت بی وفا آہی، مول سان محبت جون گدیون گہارٹ جی مہلت بہ زوئی۔

16. رٹ و:

لغوی معنی رٹ و: ج: رٹ ا: ذ (پر رٹ؛ بہ رٹ ا) نہ و راجا۔ نہی علائقی جو والی، جاگیر دار (اسم خاص) سومرا گہراٹ ی جی پونین خاک م ہمیر سومری جی وزیر جو نالو (’سو و‘، ’کے ر‘، ’مول- رٹ ی‘ جی مشہور عشقیہ قصی جو ہیرو) (62) سو و: رٹ و، رٹ ی جی ذات (63) ہ کے سر جو نالو، جنہن چ مول رٹ ی جو داستان گہا یو ویندو آہی۔

لیسن نہ ان سان اور مول ای گہاٹ ی
 ا، کے کے ور، رٹ ا! پنہنجی رت سان

(64)

جی چ نہن جنجاڑ، بان تہ ہن ہی کے اند،
 رٹ ا! ہی نہ رائد، نہ نہ سولی بیہ را۔

(65)

خاک اٹ ی، کے کے ری پئی، پونین پھر ’ایاز‘!
 کے ہی مول منہنجا رٹ ا! کے نہن کی گہ ولین و؟

(66)

چانگا۔ چندن واس ہوا،
 کے کے زیء تئی رٹ اہا،

(67)

تون آء تہ اور یون اور اٹ، و جیء سہی ہی جو رٹ ا؟

تون ماکان رکین وراٹا! اکے اکے کے ناری وینداسین۔

(68)

تولہ ت کے بندے ینا اُجھاٹا،

و کے ونہ آئین تون رات رات رات رات؟

(69)

مایوس آہن ای بیہ راو؟

مول کے ندی آ کے نہن وقت ماٹا

(70)

گیت

بیہ را:

رات امون کی چین، موائی بیہ را!

روٹی تولہ رین، کے یسین کے ایمان کے اکے!

پیغام: آزادی، مقصد ہ منزل ضرور ملندی، ان لاء مایوس نہی گہر جی۔ منزل مول وانگر ماٹا کے ندی آہی، پر ملندی ضرور آہی۔

17. بیہ را/ سوو:

لغوی معنی: رات ہی جی ذات۔ ہن مان مطلب بہ رات و آہی۔ (71)

رات آئی وئی، تون نہ آئین کے ہی!

ماکے بیہ را! کاکے رو بندے رہی۔

(72)

تنہن پاٹا ان کے اکے کی مان ماکے یان؟

بیہ رومون کی ویو کے ونے ئی۔

(73)

ایاز کے لہہ بیہ ری چیوی، جے نہن پچہ ہی کے امٹی چکیاتی،

نہ کے اکے ساگپی، نہ آئے ساگپیو، م تہ مول نئی آ!

(74)

کے رہا کے اے، کاکے پری ناہ بیہ را!

ماجی یہہ چارجہ اجی۔ جموکے!

(75)

پیغام: ایاز و چچی تہ اکے جہہ بہ اگچہ ونہ رہیو۔ وطن وی گپاٹ و آہی۔

18. ماو:

ماو: سنت ماو داس ولد ماو داس ماٹا 1890 ارے ہالاٹا۔ تعلق محراب پورچہ ماو۔ اصل نالونوتن ہیس، سنتن سندس نالوماو داس رکیو۔

1935 ع جمے بمبئی جمے سندس وفات ی۔ (76)

مان ماوہ کئہ آئین وان، جسٹن وی کے ان کے مان۔

سکی ی! وری اہائی تان!

وری اہائی تان اچی ی۔ وری اہائی تان!

(ودیا پتی)

(77)

پیغام: سہ جو ہندو جی کے وسہ جو فرزند ہو، سوسہ چ نہ رہیو آہی۔ شاعر انہن لاء وی و، پراہی نادن۔

19. **نوری:**

ام تماچی جی مینن چ کے پنچسہر: جی کے ناری تی مہاٹی ارہندا ہئا۔ تن چہ کے مہاٹی، جنہن کی نوری سریندا ہئی، ما کٹ نہ حسن، سونہن ۶ سویان چ ہوئے سراسر نور ہئی۔ ان کے ری سندس نالو رکیا نون: نوری۔ ذات جی مہاٹی آہی۔ ام تماچی کی قسمت کے یو، ہ کے مینن یہی تی کے پنچسہر جی سیرتی ن کے تو سندس نظر نوری تی پوندی شرط س ویومہٹی جوش کے اری۔ نوری جی نیازنوت، سہٹی سماء ام کی سنوی وو۔ ہن داستان کی شیخ ایاز تلیج کے یو آہی۔

ہر ہر جو ہن گب الہہ می ہئی،

نوری ام تماچی جی،

سو چندی ہئی، اچٹ و آہی

جہونجہ کے ی جو جہومری...

(78)

کے مینن چوان کے پنچسہر نوری کی نوری کے یو!

گذریون کے یہی گندریوٹ، ام نہ آئی ر؛

نوری پری کی پر، کے پنچسہر کی کے پنچسہر کے یو۔

(79)

آیو، آیو اوچتو، ساجن سچ سماں؛

ماہ آہ مہان، نوری جنہن نپائی۔

(80)

پیغام: نوری کے ہن مایوس نہی ہی پر امید آہی، تہ ام تماچی (سندس منزل) ضرور ملٹی آہی۔ کے پنچسہر کی کے پنچسہر کے رٹ واری نوری آہی۔

20. **تماچی:**

رکن الدین ام تماچی، خود مختار سہ جو سمون حاکم م۔ جہ ہن ام جوٹی ۶ ام بابنی کی فیروز تعلق قید کے ری دہلی وی ویو، تہ پویان سندس ماہی ام تماچی جی کے و مت جون واگن سہالیون ۶ پوئے تعلق حاکم من خلاف بغاوت کے ری خود مختار حاکم می ویو۔ سما گہراٹی جی سہ چ آزاد ۶ خود مختار ح کے و مت جو بنیاد وجٹ وارو بہادر اگن واٹ ہو۔ (81) 1392 ع چ فوت یو

نہ تہ تی تماچی، نہ گندری گدارا،

اسارا اسارا کے پنچسہر جا کے نارا۔

(82)

ہر ہر جو ہن گپ الہہ می ہئی،
 نوری مام تماچی ۽ جی،
 سوچیندی ہئی، اچھ و آہی
 جہونجہ کے می جو جہو مری....
 (83)

تماچی! آء، تہ می ۽ مہا: می وی؛
 توکان سوا ۽ سپرین، سہ کئی ۽ ساء
 الامون کی ماء، ٹی ماری المیو!

...
 آء اوہی آہیان، سرٹ تنہنجی سام؛
 تماچی تام، موہی متان کین!
 (84)

سدالو کے سٹی، کے پنجر کے بی ۽ کی
 تاگھ تماچی ۽ مام جی۔

...
 جیسین تہی تہی، سہری سچ چہی۔
 تاگھ تماچی ۽ مام جی،
 تاگھ تماچی ۽ مام جی،
 (85)

کے، ا کے پنجر کے بین، آہن اوہی۔
 تماچی ۽ جی تاگھ جی۔

...
 تماچی ۽ جی تاگھ جی۔

...
 تماچی ۽ جی تاگھ جی۔

...
 تماچی ۽ جی تاگھ جی۔

...
 تماچی ۽ جی تاگھ جی۔

(86)

پیغام: اسہ جو کے وٹی سائین کے ونہی، مام تماچی ۽ کان سوا کے پنجر جا کے نار (وطن، رتی) اٹھ کے آہن۔

21. مام:

مام، مام تماچی از۔ ہن مام لفظ مان بہ مام تماچی مراد آہی۔

گذریوں کے یہی گندریوں، مام نہ آئی ر؛

...

ماروسی مام، متان ماگرمین!

...

پاؤنی پرو، ایء اگبیان مام جو؛

(87)

وو، مام میان، گھوریو تننجو پریت ٹ!

(88)

...

تولہ مون واجہائیو، مام! وجہی ارا؛

کے نہن ماتویار، تون ہن ایندین اوچتو!

(89)

ہی چہ اہء، آئی رات ہورتی!

توسان وٹ ٹ واسیا، سہم تننجو ساء،

مون کی ٹ مون ماء، تولہ مام ٹی وئی. (111)

پیغام: امام کی وطن لاء اگبتی اچھ جی ضرورت آہی.

22. سما:

سما، اصل جادو گہرائی جا راپوت. مام تماچی بہ ذات جو سمون آہی. شیخ ایاز ہن لفظ 'سما' جی ذریعہ مام تماچی کی تی تبلیغ کے یو آہی.

اگبتی مون چہ ہیو، سما تننجو ساء؛

توسان بہ ملاء، لہن نہ آہی اوچتو.

(90)

آیو، آیو، گندریوں، متان نہ وسہو!

کے لہ جو مننجی ساہ چ، کسی جو سپنو؛

(91)

پیغام: وطن جی حب ازل کان اندر چہی، اہاک الین اوچتو نہ آئی آہی.

23. امام نندو:

امام نندو، امام نظام الدین، سما گہرائی جو مشہور حا کے مام گذریو آہی. سہہ جاماٹ ہو محبت ۽ قرب مان کیس مام نندو سہہ پیدا آہن. 25 ربیع الاول 866ھ / 29 سمبر 1461ع کان 914ھ / 1508ع پنہنچی وفات تا کین سہہ ۽ سہہ رین جی دلین تی ح کے مرانی کے یائین. م کے لی تی سندس مزار ا بہ ماٹ ہن جی محبت جو مر کے ز آہی. (92) شیخ ایازہ کے نثری نظم چہ کیس ہن طرح تبلیغ کے یو آہی.

امام نندی کی پیل جی یء مانوچ اک لگپی وئی ہئی،

دولہہ دریاخان ہن کی غافل سی، میاٹ مان پنہنچی تلوار کے ی ہن جی رسان رکی پاٹ پیل جی بیان ل کے ی ہیو. کے چہہ وقت

کان پوءِ مام نندی جی اک کھی ۽ ۽ هن پنهنجي رساڻ رکيل تلوار انهن سي، سهڪ ۽ يو: ”دولہہ دریا خان!“
 دولہہ دریا خان ڇپل جی ڀیڻان ڪری آيو ۽ مام نندی کی چيائين، ”ادبان کی ڪيئن خبر پئی ته مان ڇپل جی ڀیڻان لڪل
 آهيان؟“

”دولہہ دریا خان!“ مام نندی چيو، ”مان توکی تلوار جی تکی ارمان ساڻی سگهندو آهيان.“

24. سومرو، عمر:

لغوی معنی: عمر سومرو، سومرا گهرڻی جو حاڪم، قلعو لکيو آهي، ”عمر سومرو جنهن مارئي نی هئي“ (93) داستان عمر مارویءَ جو ڪردار.
 عمر مارئيءَ سان پيار ڪند هڪ معزز سردار، جنهن کيس قيد ڪيو، پيار حاصل ڪرڻ لاءِ مهران شيءَ جی آڪئي، جنهن کی حاصل
 ڪرڻ انسان جی خواهش هوندي آهي. ااعداڪ پاتوی مرنشيءَ مارئي رد ڪری، ته منهنجو وڙرچ وڙي وڙي وڙي، هيءَ ڪاري ڀڙي لا
 ڪا ڪيئن پهريدي؟“ (94)

س هي گدی ڇي، جي جو ورايو!
 ڪالهه هئي هت مارئي، مارو جنهن جا;
 توتي پائڙي، شڪ نه سمندين سومرا!

سهيڙي تنهنجي سومرا، ڪهن ميندليس ڪانه;
 قيد ڪري نادان! ڪنهن به نه پاتو پيار کی.

تو جنهن ڪيو سومرا، اڪوئيءَ سينءَ،
 ڪو به نه ڪري لئين، مردنءَ اچي وئي!

169

25. مارئي:

وئي ۽ پهوار ڪي سماج جو هڪ ڪردار مارئي به آهي، جي ڪا پر به جو پاڻي رڻ مل ڪوبه تان بچي عمر ڪو ڇا امر سومري جی باندی
 ۽ قيدي بڻجي وئي. (95) شاهه جی سومري، جنهن کی شاهه عورت جی عظمت، وطن جی حب ۽ قومپرستيءَ لاءِ تمثيلي طور بيان ڪيو آهي.
 شيخ اياز مارئيءَ کی حب الوطنيءَ جی علامت طور تلميح ڪيو آهي.

اُئي جی هو آ، اساه آ،
 الاجره يو مارئيءَ جو ڪفن!
 (96)

توکی ساری سہی، ساری ڻی،
 مور نه ميندي مارئي، بي ڪا ماڻ ڻی،
 تنهنجي پير پڻی، ات سومري يهه جی.
 (97)

س هي گدی ڇي، جي جو ورايو!
 ڪالهه هئي هت مارئي، مارو جنهن جا;

توتی پائپر، سِک نہ سمنندین سوما!

169

پیغام: ماریء جہی ساٹھیہ سان محبتی ہی سگھی.

26. **یاچ:**

لفظی معنی، 'یاچ' بند، نالوہ کی سخی راجا جو (98) راءِ یاچ، و سخی راجا گذریو آہی، جنہن ہک راگپیء کی سُرہ ساز جی عیوض پنہنجو سُر کی یو. راءِ یاچ 1003 ع اری گہوناگہ تی ح کے ومت کے ندو ہو. سندس سٹ، جا اولاد لاءِ س کے ایل ہی، تنہن کی فقیرن دعائی، تہ توکی پیندو، پر تنہنجی ماء راءِ یاچ جی سسی ویندو. راک ماریء کی پالو، تہ کیس صندوق چ و جہی لوہی یائین. ہک چارٹ چ سندس زال کی اہائیتی، آئی، جن مارکی ہنج ورتو چہ جیل نالو رکیو. جیل وویو، تہ ہک یینہن راءِ یاچ جی محل ماہران اچی سرندو واپو، راءِ یاچ کیس انعام یٹ چاہیو، تہ کیس چیا ئین: گہر جی کے و گہرٹ واسی. جیل سر گہریو چہ یاچ کی یو. (99)

بیت

کے نہن جی لاءِ ک ماچ، صدیون رہیو سانت چ؟

سارو یہہ یاچ، مگٹ وگ و لیو ماٹ ہسو!

(100)

پیغام: سو یہہ یاچ آہی، مگٹ ی جی ضرورت آہی.

ماٹ ہوئے منجہ مروں، اگپی کان اگپرو،

ماتی پ آہہ، یو پیار پون،

چارٹ اما تون، چورین پیو چنگ کی.

(101)

پیغام: سچ اچنگ چوری و، آواز لگائی و. پر ماٹ ہو مروں ی پیا آہن.

کے وی کے چ تی سہی، ہیون نہ ہر کاہ!

مٹ کی موہی ماٹکے ی! ہاٹ ی بہ پتاء،

لیلان ی لیلان، تہ سگھو پائین پیار کی.

(102)

مان کی جیل آہیان، مان کی راءِ یاچ؛

منہنجو کے، ک ماچ، طلبی پیو تند چ

(103)

سور تنہنجو پیار،

مارگپ آہی موک جو.

آہن راءِ یاچ لئہ، تون سارو سنسار...

(104)

پیغام: راءِ یاچ لاءِ سور کی سہ کے جہ آہی.

27. **سور:**

سور: مائی جی راجکٹی جی راجکٹی جی سرن مان ہ کے سر۔ اہوئی سبب آہی جو سور یا سور گپ ای ٹی واری کی سریندا آہن۔ ان کان علاوہ راجہ یا جی راجی راجی جو نالو پٹ سور ہو۔ (105) سور اصل چ راجا نیرا جی ی، ہئی، جنسن کی ہن صندوق چ وجہی لو ہی یو ہو۔ رتی کے نار، جی کے دراء یا جی مل کے جو رہا کے وہو، تنن کی صندوق، آئی، تہ ان صندوق چ پیل مار کی ہنج ورتو۔ چ نالور کیا تنن: سور۔ سامائی تہ سندس حسن جی ہا کے ی تہ راجا نیرا سندس سن گ گہریو، پر سور کی راء یا جی پنہنجی محل چ کٹائی آ یوساٹس پرٹ وکری یائین۔ راجا نیرا یا جی جو فوج وں گہیرا بہ کے یو، پر کے جھہ حاصل نہی ٹ تان پہو گہمایائین، تہ جی کے ویا جی جو سر آئی ییندو، تنن کی رتن کن جو الھ انعام چ نو ویندو۔ جو پوہ پیل سر ساز ذریعی حاصل کری انعام ورتو۔ (106)

چو چندن واسنا، ویر و تار ورو نہن؛
 سور ساری سو نہن، اا جہی تی کے یں ی۔
 ی چنی چا، ویر و تار ورو نہن؛
 سور ساری سو نہن، اپی اپان کے یں کی
 گہا و گہریو کے ونہ، گپ ہٹ و تنہنجی گل جن
 سور توتی ونہ، ورو مان وار یو وان!
 سور سونارن، پیالیون، ہسن نہ پالیون۔
 آئی رات لار، ما تنہنجی تن!
 وئی! تنہنجی ون، کندن کے ٹ یار ول گپی۔
 (107)

سور روپ انوپ، سسین سانگ سہا گپ جا،
 سور! تنہنجی روپ، مایا ر پرائیو۔
 سور تنہنجو روپ، جن مندرم پرا۔
 مون من، ہی وپ، سدا تنہنجی سنگ چ
 (108)

پنا تیل چنیلیتا، ای چندن واس؛
 ملیو تنہنجی سواس سان، سور منہنجو سواس؛
 من بہ ہاٹی ماس، سر کے چہ تو سان واسیو۔
 (109)

سور تنہنجو پیار،
 مار گپ آہی موک جو۔

آہن راء یا جی لہ، تون سار و سنسار...
 (110)

سور! تنہنجو ساہ، او آہی او پرو؟
 کی وک و وھ سان، مون کی انت لہ،
 کی پیہ پساہ، آت کے وہ بہ آہی!
 ہو جا سین و گپی، سور تو بہ سئی اہا؟

ٹکے اک وکے کے مار جٹن، منہنجی جی آء ل گپی!
 ٹکے نہن ت گپی، آء رات رتول جی!
 کیر ہیو سور اہو، ک نہن ہن اہو؟
 اری منہنجو، جاگ کے ویو جوڈھ.
 (111)

مور نہ میندی رابیا، سور سرندی؛
 نہ ہن آواز جی، ک وہ پپہسرپ؛
 مائی آہی، آء امرتا آہیان.
 (112)

گپ ای ٹا!
 ماہوناگ بہ ان لاء جلیو ہوتہ
 سور، مائی آء جاہیت وی؟
 جگ پپہ اہی وی، روئی وی، کلی وی،
 جنگیون مین یون، جو امرن ما،
 ما ان لاء تہ کے وئی انہن کی گیت چ امر کے ری سگی؟
 ماتون گیت کی ایتر وانہم سمجھین وی؟
 انہن تہ نہ آہی تہ گیت کے نہن بہ سچی اک یا
 سچی کے اگپ یان تہ آہی!
 پیغام: سور یعنی پیارئی امرتا آہی. سور یعنی وطن جی حبئی سہ کے جہ آہی.

28. سمرا:

سبہ جی مشہور ذاتین مان ہ کے ذات آہی. مشہور مورخ، محقق ۽ ادیب گنگارام سمرا بہ سمرا ذات جو آہی. شیخ ایاز لفظ سمرا سان سور جی لفظن چ یاچ کی مخاطب یو آہی ۽ ان لفظ کی تلمیح کے یو آہی.

سور کی سمرا تون پپہ سرنین کے مین؛
 جی توکے زل کے ایو، ہور پرائی، مینن!
 آء نہ وان لیٹن، ہی کے رتاٹھی تند کی.
 (113)

پیغام: پرین، منزل ۽ سو حاصل کے رٹی ہیج تہ کے: نزل کے ابو. کے: کے پای ٹل لاء پیش کے بو، ان چئی سو آہی.

29. جاگ کے:

جاگ کے جی معنی آہی: مگتو، مگٹو، پینو فقیر. ہندی آء ان کی جاگ کے ماچون. ہندن چ جاگ کے ہ کے ذات پٹ آہی. جی خوشی جی موقعن تی گپائی وائی، سا سوٹ کے ری لاگ وندا آہن. (114) شیخ ایاز پپہ مین آء ریت ان کی تلمیح کے یو آہی.
 کیر ہیو سور اہو، ک نہن ہن اہو؟
 اری منہنجو، جاگ کے ویو جوڈھ.

(115)

اچ اچ آجوں نائی کے : کے ماچ کی ؛
جادوئے منجھہ جی ویو، جان کے تنہنجو جی ء،

(116)

30. بیجل :

ہ کے می مگٹ ہار جو نالو۔ (117) جنہن راءِ یاج کان سُر ۽ ساز ذریعی سُر گہریو۔ شاہ سائین بہ بیجل کی تضمین طور کے م آندو آہی۔ بیجل راءِ یاج جو ماٹ بیجو ہو۔ راءِ یاج جی یٹ، جا اولاد لاءِ س کے ایل ہی، تنہن کی فقیرن دعائی، تہ توکی پیندو، پر تنہنجی ماء راءِ یاج جی سسی ویندو۔ ان وکان راک ماریء ماک یو، جو پ ماکس، تہ کیس صندوق چ و جہی لوہی یائین۔ اہا صندوق ہ کے چارٹ ۽ سندس زال کی آئی، جن مار کی ہنج ورتو ۽ ان جو بیجل نالو رکیو۔ بیجل و ویو، تہ راجا نیرا ج ہن پ ہو گہمایو، تہ جی کے و یاج جو سر آٹھی یندو، تنہن کی رتن کن جو المہ انعام چ نو ویندو، تہ بیجل سر ۽ ساز ذریعی اہو انعام حاصل کے رٹ جو ارادو کے یو۔ (118) ہ کے ینہن راءِ یاج جی محل ماہران اچی سرندو وایائین، راءِ یاج کیس انعام یٹ چاہیو، تہ کیس چیا نین: گہرجی کے و گہرن واسی۔ بیجل سر گہریو ۽ یاج کی یو۔

سر جی سین ہٹی س چارٹ!

بیجل ی بیسار، اویار!

سہریء کی سر کے یر نہ یندو!

(119)

انت آہی ء روپ۔ مایا، اما تہ کے یر نہ گیت گپ یا
ای سٹی لوک گپ اچارٹ! صدا ااتو کی کے ئی آ!

(120)

بیجل سواہی تہ لکاناھ لوک چ،

ہ کے گپ الہہ آ تہ جہان نہ آہی جہر وک چ!

(121)

چنگ کٹی چوک، رنگی کے یر رتول جی،

سہری اوسور! بیجل سر سحی ویا۔

(122)

مان ئی بیجل آہیان، مان ئی راءِ یاج؛

منہنجو کے : کے ماچ، طلبی پیو تند چ

(123)

پیغام: اجو بیجل بنجی شاعر سداوہ ٹی، وطن تان سُر گہورٹ جی سدا۔

31. چارٹ:

لغوی معنی: گپ ایٹ و فقیر، میراسی، لنگمو، مگٹ ہار۔ (124) بیجل کی جنہن ہنج ورتو۔

گوند رگری رت جی، تو و امرت۔ کے

تنہنجی ولی مانورو، لوئے نسوری ل کے؛

چارٹ ای، یچ کے! گپا، تہ اُری سہی

(125)

واو کے یا، ملی آئین چارٹ!

جہا، جی، جاگے پی او جیارا

(126)

چارٹ سو جو چنگ سوا،

لاہی سہ لاگ پال گپا

(127)

کے رجان بہ قربان،، ری مونہ چارٹ!

انسان تی ایمان رکی، چنگ کٹی آءُ.

(128)

اہو چنگ چارٹ! امانت امی،

متان سہ سوا یون کے رین کے کی صدائون

(129)

تون مون کی ماہی، چا ہندین،

مان توکان مورنہ مرٹ وپا۔

گنجا کے ندی جامون کان پوء،

تنن جندی، جو مان جسرٹ وہان۔

یو چارٹ بٹ جی چنگ کٹی

مان ورٹ وہان، مان ورٹ وہان.

(130)

دوہا

پیر کے ین، چنگ چپن تی، چو آلو ویس،

چاپین او، چارٹ؟ توکی چریو چوی و دیس

(131)

پیغام: سُر، معنی، مٹ یا جی کے ا قیمت نی کے انہی، ماٹ ہو ہوندا ان تی پنہنجو سہر گہوری ی، تہ اہو بہ ورو آہی. سُر زندگی آہی، چارٹ جی چنگ چورٹ سان زندگی موی، مسئلن چ روح پوی و. ستل جاگن ا. جی سہر کان گہورٹ لاء تیار کی ناہن.

32. گہاتو:

گہاتو، معنی "بی مار، تاکہ چ ویل ش کے اری. سہر چ ہیء جوش کے ار کے ند و و. (132) ہی سنس کے رت ولیء جو لفظ آہی. جنن جی معنی آہی، مار بند، ش کے ار کے ند، بی جی گہور کے ند. شاہ سائینء جی سرن مان ہ کے سر. ہی خالص مقامی سہی راگپ آہی. ہی صرف شاہ جی راگپ گپ ایو و و. ہند ستانی راگپ چ سر گہاتوء نالی کے وہ سر کے ونہی. ہن سر چ موری میر بجر جو داستان گپ ایو و بند و

آہی. (133)

سدا پیا سامانبا، ماٹ ہوئے ک ارٹ،

سہا گہا تور، آٹ پندرا واہ چ۔

پیغام: انسان دشمن ہر دور چ پیا سامانبا، پر گہا تو بہ بس ک ری ک ونہ و ہندا۔ اہی بہ سدا نین انہن لاء ویر ہاند جو بند و بست ک ندا رہندا۔

33. مور و:

مور و میر بحر، جنہن جی بہادریء جو داستان شاہ لطیف سر گہا توہ چ بیان ک یو آہی۔ موری جی ست ماٹر ہنا، جی ک لاپچی، ہاٹ و کی ک راپچیء جی سہبہ جانیء جا ماہرش ک اری ہنا۔ ک لاپچیء جی ک ن تی جہ نہن مانگر۔ اپچی قبضو مایو، تہ ساٹس مقابلی چ موری جاہ ماٹر مار جی ویا۔ موری ماٹرن جی انتقام لاء رابندی کئی ۶ مانگر، کی ماری مات ک یائین۔⁽¹³⁴⁾

مانگر سامہون موری، ازل کان آہی؛

اتائین انسان جی، ویرہ کھی ناہی؛

چنگ و جو چاہی، اونی بناؤ کی۔ 187

پیغام: سچ آ و ہمیشہ ک و، ک پت، ا ۶ ظلم مانگر، وانگر پوری زور سان ایند و رہندو۔ انسان جی بدیء خلاف ویرہ امانہ کھی آہی، نہ ئی ک ہن کندی۔

34. بیدل:

قادر بخش بیدل (1814_1872 ع) روہیء ۶ سہبہ جو پر بہار شاعر آہی۔ ہاٹ شاعر ہیٹ سان گا و عالم بہ ہو۔ سہبی سرائی ک کی ک افین جو سرواٹ ہو۔ ک افین جا سر بہ پنہنجا مقرر ک یا اس۔ ہاٹ شاہ عبدال ک ریم بدیء واری، شاہ عنایت رضوی، شاہ عبد اللطیف ماٹری جی سونہری سلسلی جی ک کی ہو۔

ک نہن وقت مان پنہنجو وجود

توچائین وائی بندس

جو روہیء واری بیدل کی بہ اہا

رمز مون کان سکٹی پوندی

35. دولہ:

دولہ دریا خان، سمن جی دور جوہ ک امیر ک بیر، سہبی شہیدان مان ہ ک نامور ماٹ ہو، جنہن وطن تان سر گہو ریو۔ ساموئیء جی میدان تی 22 سمبر 1520 ع تی ارغون سان و ہندی شہید یو۔⁽¹³⁵⁾ ان واقعی بابت بیگلار نامی چ آہی، تہ تمام فیروز تیر نہن ورہی گچ ک و مت کئی ہی، تہ اوچتو نواب شاہ بیگ ارغون زردست لش ک رساٹ ک ری سہتی ک اہی آ یو۔ جبل لتای سہ وندی اک ری ساموئی شہر چ دریا خان سان اپچی جنگ ک یائین۔ جوام نظام الدین جی وقت جوہ ک وہ ک و بہادر ۶ سخی انسان ہو۔ آخر دریا خان مغلن جی لش ک رو قیدی بیو ۶ قتل ی و یو۔⁽¹³⁶⁾

ک اک ک: یء تی پستو کیر،

ک و دولہ آہی دلیر!

(137)

ابہ دودو وچ، بی یادریا خان
ابہ ک نہن ک نہن ہانوچ، ہو شوء جو بیجان،
ابہ بلاول و وجہی، گہاٹ ی چ گمسان؛

ابہ سامہون سین گجی، ک وس مہان؛
میندی سہ سُبجان، ویند اینہن یہ جا۔

(138)

گپا ہاگ سرو آئیہ،
دولہہ منہنجی دیس جا! (5 میرا)

(139)

36. دلوراء:

دلوراء دلور شہر جو رہاک و ہو، جی ک وشہر سندس نالی پیمان سہیوی ویو۔ سندس اولاد مان یو دلوراء سومرن جی دورچ بہ ملی و۔ دلوراء یو ووظالم بد ک رداری ۽ بن افعالن وارو ہو۔ ارو ۽ برہمٹ آباد سندس ظلمن جی کری بر باد یا۔ پنہنجی ماء ی عمر اٹیء سان بری ہلت پلیو، سندس زال ۽ بری نظر وائین، جنہن جی بد دعاسان برہمٹ آباد غرق یو، اچی ماء کان معافی ورتائین ۽ مسلمان یو۔ (140)

مادلوراء ۽ دولہہ دریاخان جی ہن ۽ ک وئی فرق آئی؟

بُرائی ۽ ملائی ہ ک سئی ۽ ملیا یی ون یون۔

پیغام: ابہ سہ جا جو امیدان ۽ آہن۔ و، ہاند جاری آئی۔

37. دودو:

دودو سومرو، پ ونگر سومرو سومرن جی ح ک مران گہراٹی جو بہادر فرزند ہو۔ سندس ولادت روپاھ، موجودہ ضلعی بدین واری علاقہ تھی ۽ ی۔ سہ بان چوویھ ورہیہ ح ک ومت ک یائین۔ 1092 ع ۽ سندس وفات ی۔ کیس اولادہ ک ی تارائی ۽ ہ ک پ سنگمار ہو، پ نہ و ہیٹ کری سندس جائ نشین سندس ی۔ (141)

ابہ دودو ۽ بی یادریاخان

ابہ ک نہن ک نہن ہانوچ، ہو شوہ جو ہیجان،

ابہ بلاول ووجی، گہاٹی ۽ گمسان؛

ابہ سامہون سین گجی، ک وس مہان؛

میندی سہ سُبجان، ویند اینہن یہ جا۔

(142)

جی تون و ہندی ماریو ویندین،

ہن وستی تئی وارپو ویندین،

دودو تنہنجو ساھ تہ ویندو،

ماٹ ہوہ جو ویساھ نہ ویندو

(143)

جیئین شال سدائین دودو!

اوسو نہار اسائین دودو!

(144)

دودو اسائین! ا ہو ک ابی،

راتا ہی لہ اچ اٹ آہن۔

ا ا ماھ پیا ہوا ہن!

(145)

”دودا!“ ماگہی چپو، ”مینہن رو میدان جنگ چ
گہوی جی نعل وانگرل گپی رہیو آہی،
گپ وروک اک یدار!
ما، اسان جی کے ائی جاہ پناہہ آہی؟
کے وپر آہی، جتی اسان وپا یون؟“
دودی زور سان تلوار ہوا چہ ٹی چپو:
”ماگہی! مان ماوکے ری سکمان؟
مان وکی تلوار سان وچی تہ نہ و سکمان!“

وگپہہ

دودی لوہہ اُن،

ویا وگپہہ کے وچ!

نہ کے او، نہ یہ و

کے اری رات کے ن؛

ویا وگپہہ کے وچ

پیغام: سوی دودا میدان تی اچو۔ میزون مائرن جون دلیون وائن، تہ اہی میدان تی اچن۔ دشمن وطن مان ابہ حملی آور آہی۔ دودن جون کی سنبری بیٹ گہر جی۔

38. چنیسر:

ونگر سومری کی پہنا۔ ہ کے دودو چنیسر۔ دودو نہ و ہو، پرای پوی مان ہو۔ جہن تہ چنیسر و ہو پرای زال مان ہو۔ پوہ بہ چنگان
سن چنیسر کی پگ ایٹ جو فیصلو کے پو، پرامیرن وزیرن دودی کی بادشاہ قبول کے ری ورتو۔ چنیسر ان صورتحال چ علاء والدین خلجی
پہنچی یٹ ماگہی جی سگ جی لالچ نی سہمان 1298 ع چ حملی لائ تیار کے یو۔ جنگ چ دودو شہیدی و پو چ چنیسر تحت حاصل کے یو۔

(146)

سائین آء کے نارٹن آہیان،

ہون تہ کے ائی اہی ناہیان،

پر مونہ کے ی گپ الہہ ی آ،

(147)

خلجی تنہنجوس گ گہری و!

تحت چنیسر لہ چاہی و!

(148)

پر مون پہنہنجو قدر نہ ماو،

ہاہ چنیسر کی نہ ساتو؛

(149)

و چنیسر، سارووک و،

سونہری چ سپ ہیوک و!

(150)

ماہ چنیسر سمجھی ہاٹی،
مومن جیسُن ہن کی کوندہ ساٹی،
جنهن جی ورپرائی وس آ،
ناچ کندی کی ویوس آ!

(151)

ماہ چوین، مان مرٹ وناہیان،
ولیس مائی ورٹ و آہیان؛
تون بہ چنیسر جو کچہ چاہین،
مومن کان اگ ورٹ و آہین۔
نائوتنن سان، ولیس بدل سان،
تننجی مننجی جنگ ازل کان،
جاری آہی جاری رہندی،
جاری آہی، جاری... رہندی...

(152)

پیغام: دودو سچ جو ہاٹ ۽ چنیسر ک و ۽ غداری ۽ جو ہاٹ آہی، دودون جی ازل کان چنیسر سان جنگ جاری آہی ۽ جاری رہٹی آہی.

39. ولی:

ای ولی مارچ ماہی؟
اتون گدلی میری آہین

(153)

40. ماگھی:

ماگل مائی، دودی جی وی وٹ، جنهن کی، ونگر جی مرٹ کان پو ۽ وی یٹ ناٹی ران پگ ایٹ جو فیصلو کے یو. ماگھی ۽ ان کے ار کے یو.
تہ ائرن جی ہوندی وٹ کے یٹن پگ ندی. چنیسر سہرتی کے ای اچ وٹ لاء کیس ماگھی ۽ جی سن گ یٹ جی لالچ نی ہر کا یو.

ماگھی! جی اجان یان مان،
ہن رتی ۽ تی گہور یان مان،
سچ چوین ساہ تہ ویندو،
ماٹ ہو ۽ جو ویساہ نہ ویندو.

(154)

”دودا!“ ماگھی ۽ چو، ”مینن رو میدان ۽ جنگ چ
گہوی جی نعل و انگرل گپی رہیو آہی،
گپ و روک اک یدار!
ما، اسان جی کے انی جا ۽ پناہہ آہی؟“

کے وپر آہی، جتی اسان، وُپایون؟”
 دودی زور سان تلوار ہواچھٹی چپو:
 ”اگہی! مان ماو کری سگمان؟
 مان وُکی تلوار سان وچتی تہ نہ و سگمان!”

پیغام: دودی جی ٹی، کیس چچی ی ماٹ ہن جو ویساہ نہ وائی ٹی و آہی، ان لاءِ سر رتی، تان گہوری بو، ویساہ بچا ہنو۔

41. ابو:

ام ابو، سما قوم جی دل شاخ مان اگہام نک جو ہو۔ سندس شہرت جو سبب سندس سخاوت ہئی۔ مل کے جی کے یترن سخین ۽ اتارن مان
 ہک ام ابو، وبہ گٹن پو یو و۔ دودی چنیسر جی رائی، دودی سومریون ابری و سام کری موک لیون۔ ہی کے جی و سر واری علائقی جو
 حاکم ہو۔ (155)

تیار یو ای سومریون!
 ۽ رات وائی، سام وو،
 تننن ابری جی جننن جہر وک و
 ادلیس سی چ ویر نہ آ،
 آسام اوہان لہ ارن جی،
 جیسٹن چانو جی ی کون جی۔
 (156)

پیغام: ابہ اراک ردار پیدا ٲن گہر جن جی کی سہ جی نیان ین لاءِ کون جی مانو وانگر، بحن۔

42. ہو شو:

ہوش محمد شیدی، 1801 چ ماو ۽ 1843 ع چ شہید یو۔ ہی سہ جو بہادر جرنیل 24 مارچ 1843 ع چ دی جی میدان تی انگریزن خلاف
 و ہندی شہید یو۔ کیس بہادری، جی استعاری طور یاد کے یو ویندو آہی۔ (157)

ابہ دودو وچ، بی یادریا خان
 ابہ کے نہن کے نہن ہانوچ، ہو شو، جو بیجان،
 ابہ بلاول و وجہی، گہاٹی چ گمسان؛
 ابہ سامہون سین گجی، ک و س مہان؛
 میندی سہ سجان، ویندو ایننن یہ جا۔

(158)

43. بلاول:

شہید مخدوم بلاول، 856ھ مطابق 1451 ع چ ماو، سندس شمار سہ جی وطن دوست صوفین، درویشین ۽ عالمن چ ہی و۔ سندس ولادت
 میان حسن سمون جی گہر چ ملی شہر چ ی۔ سہ جی سمن سلطان جی گہراٹی سان سندن تعلق ہو۔ سندس ابا اسومرن جی دورح کے ومت چ
 لس میلی تی ح کے مرانی کے نداہنا۔ جتان ای اپچی ملی ۽ ویا۔ مخدوم بلال و وفقیہ ۽ محدثی گذریو آہی۔ 1521 ع چ شاہ بیگ ارغون
 سہ تی کے ای آو، مخدوم بلاول پنہنجی شاگردن ۽ مریدن سمیت ان جی خلاف مزاحمت کے تی، جننن کری ہک سازش پہ کیس
 1451 ع مطابق 929ھ چ شہید کے یو و یو۔ (159)

ابہ دودو وچ، بی یادریا خان

پیغام: ہرور برویو آہی، ان چھ کے و آری کے ونہی رہیو۔ شاعر آریء چھ آریاٹئیء کی سوئی تہ، اچوتہ ہن رات کی روکے یون۔

46. پنہون:

لفظی معنی: پنہون، سستی ہی سستی پنہونء جی مشہور داستان جا اہم کے ردار، ہ کے ہی جا عاشق معشوق۔ 'کے: س،

تار، (168)

گپ الیون گپ، ہلی لوکے چھ، مون چھ تون کی تون؛
پپر پوئی۔ ترکٹا، ساری واوون؛
تہسجی پنہون! سٹی وائی سم

(169)

وسی مینگ ہرور چھ سال سارا،

'ایاز' اک یون کے نہن پنہونء جون پچارون؟

(170)

ونگر ایاء، میان!

مان تہ پنہونء جی پا: پیری ی! (3یرا)

(171)

ہو پنہون، جو پرائنون یواوچتو،

سورتنن لاء کے یسین سہان ای ادیون۔

(172)

ای 'ایاز' اتہ س پیر پنہنچا پون،

کے اگہری ساٹھ، آپری، ہو پھنل!

(173)

پنہون تون بہ نہ پہ، کے ہاپہ پان پیرن

ناہی کے وبہ گز، مون لئہ تننجی منن جیا۔ (112)

مام۔ پنہون:

تولہ مام ٹی وئی، مون کی ٹ آیل!

جنن چھ کے وگل ہای، مننجو من ساؤل

مام تون لمون ل، پنہونء نہ پریٹ و! (111)

سستی تل کے نراتی، چندن جو چورو،

تو بن آہہ برہم ٹی! پنہون اٹ پورو،

سپنواورو، وری ہن ہرور جو! (111)

پیغام: پنہونء جانسان بہ کے جی ج کے آہن، منزل پری ی پئی آہی۔ کے بچ جو وا وانجی وئی آہی۔ پر شاعر وری بہ سری و تہ اوری

پنہونء جو پچارون کے یون۔ وایل منزل ماٹٹن جو سوچیون، منزل چھ مقصد گز، وانگر مقدس آہی۔

47. سستی:

لغوی معنی سستی: ش، اسم خاص (س: چگگی، سئی۔ سئل۔ ل۔ نی کے نام۔ سہ ٹی) ہ کے عورت جو نالو، جا پنہون جی معشوقہ

ہی، ”سسئی پنہون“ بری باگی چہ ک دیہہ جو نالو. (174) میر علی شیر قانع ویء تحفہ ال کے رام چ کیو آہی، تہ سسئیء جی اصلی پیء جو نالو نائون برہمٹ ہو. ماء جو نالو بیس بر. جی برہمٹ آباد جا رہا ک وہنا. کین ستارن جی علم ذریعی معلوم یو، تہ سندن یء کے نہن مسلمان جو مقدری ٹی آہی، سوانہن کیس برہمٹ کے ی انا جی کے ری صندوق چ و جہی دریاھ چ لوہی یو. محمد ۶ سندس زال، جی بی اولاد ہنا، تن جااگک ملایا، برور جی گہاتی اہندی صندوق اچی کین ہل گپی. سہٹی ی ۶ ملو کے و کے ری سی ان کی پنہنجی ہنج ورتاؤن. ۶ نالو رکیاؤنس: سسئی. معنی: چہ جہی.

کے پیچم کے ران جوہ کے قافلہ برور چ آہی، جنہن جو سردار کے پیچ جو بادشاہہ پنہون سسئیء مان موہتی پیو. سسئیء کی بہ ہن سان پیار یو، نہی جی شادیء کان پوء پنہون وین سان رہٹ ل گپو. پر سندس امر کیس گولی اچی پھتا ۶ دعا سان سسئیء جی ستی یرمٹ سنس کی ویو ہلایا ویو. جہن جاگکی تہ ہاء گہوا کے یائین. (175) پھمیں ریت شیخ ایاز سسئیء کی تلخ کے یو آہی.

پٹ جٹ یو برور، سسئی وی سہ چ

کے نہن ی اتو، کے پیچم، آکے ہی چت۔ چور!

سہ کے نہن، میسن ہور، مرندی بر اٹا مری،

(176)

لوک کے یای وک، ’سسئی و نہ سہ!‘

ہا پرگ، ہلی لوک، کھو آریء آسرو!

(177)

شال و سیمی کے وء کے لال!

رات گذاری ویندارول،

کے نہن کی سسئیء سار ایاز!

اگہا ور، ہنٹین چ ہول!

(178)

کے نہن کی سسئیء سار ایاز،

ہہ و ہا ہو! کیر چوی!

(179)

منہنجی سہٹی، منہنجی سسئی، منہنجی مول آء!

روئی روئی آء سہان اتہنجو گہر و گہاء

توتان واریان چند،

منہنجی، ی سہ

(180)

سسئی تل کے زاتی، چندن جو چور،

تو بن آہ برہمٹ ی! پنہون اٹ پور،

سپنواور، وری ہن برور جو! (111)

پیغام: سسئیء جی سو نہن، سندس جو سبب آہی. سسئی گہٹین سہٹین چ سرس آہی.

48. سچل سرمست:

سچل سرمست (1739-1829ع) جو اصل نالو آهي: عبدالوہاب، جي ڪڪ و سنڌس وي اي عبدالوہاب جي نالي پٺيان رکيو ويو، وي اي جي ادب جي ڪري کيس عبدالوہاب سڏجاءِ ”سچي نو“ سڏيو ويو. سنڌس چاچي ۽ مرشد عبدالحق يا بعد ۾ سخي قبول محمد کيس ”خليفو سچل“ ڪري سڏيو ۽ پاڻ پنهنجي ڪلام ۾ تخلص ”سچي نو“، ”سچل“، يا ”سچو“ آندو اس. سنڌس والد جو نالو صلاح الدين هو ۽ اي جو نالو صاحبه نوافروتي هو.

سچل حافظ قرآن به هو. (181) اڪر بلوچ لکيو آهي، ته اسان پاڻ ڪن اڳين تحريرن ۾ توي علمي حقلن ۾ سنڌس نالو حافظ ميان عبدالوہاب فاروقي سچي نو. ”ميان سچل“، ”سچل فقير“ ويا و. (182)

مان جاڳ به مان، آڳ به مان، راڳ به آهيان،
سچو به سنڌم سنگ، مائي به سنڌم ماءُ.
(183)

نه معلوم سرمست ڪنهن حال ۾ ها!
لتاي ويا هو خدايون، خداون.
(184)

جنم جنم جي جيت اياز،
شاه، سچل، سامي ڪجهه نام.
(185)

ڪافر مومن ناهيان، وو! ڪافر مومن ناهيان!
آءُ مائي، آءُ درازي، ساڳيو نينهن نايان وو!

ڪافر مومن ناهيان!
(186)

شاعر سرمست آهيان، گرچه مان،
سرمد و منصور عرف عام ۾.
(187)

ڪافر ناهي، مومن ناهي، ”سچو“ پوءِ به سچ،
سچ چوي و، ’انچ، اچي سوريءَ تي رڪي سچ؟
(188)

پيغام: شاعر مائيءَ، سچل ۽ ساميءَ جو تسلسل آهي، سچ لاءِ سوريءَ ڇو ڇو روادار آهي. سڀني واراڻ سان تقدير جي راهه جو ساي آهي. سرمستيءَ ۾ وطن جي دشمنن خلاف شمشير ۾ ڪٽي مرڻ مارڻ جو سبق وٺي.

49. شاهه عبداللطيف:

شاهه عبداللطيف (1690-1752ع) پي شاهه حبيب جي ولادت 1102 هه ۾ سڄي پورچي، جي ڪڪ و بھياڻ جي ريسان ه ڪڪ و آهي. شاهه صاحب جي مڻ جي جاءِ تي مسجد تعميريل آهي. هاڻي تائين اها نصير واهه جي ڪپ تي آباد آهي. (ساڳي، 1989ع) هن روايت جي ابت ڪر نبي بخش بلوچ لکيو آهي، ته شاهه عبداللطيف ’سئي قدر‘ واري مقام کان نمبر جي لام تي اتراولهه طرف شاهه

حبیب جی حویلی، مائو نپسو، ہیءُ پُہ شہزاد پور تعلقہ جی آہی۔ شاہ صاحب جی ولادت جو سال سید غلام محمد گداہن قطعہ جی نو آہی۔
گدا سال تولید ”

شنیدم زہاتف ” عنایت شعار ” (1102) (189)

شاہ صاحب کے نہن م کے تب جی دستوری طور کے جہہ کے ونہ پ، ہیو، پر اللہ پاک کیس پوءِ بہ علم سان مالا مال کے ری یو، عالمن جی
عارفن جی صحبتن کیس رچائی ریو کے ری یو۔ شاہہ صاحب پاٹ مراد و شاہ عبدال کے ریم جی درگاہ تی میرا کے ری ذکر ۽ سماع جی
شری کے ی شاہ کے ریم جی سلسلی کان واقفیت حاصل کے ئی، تہ ان سان گامین شاہہ عنایت و شاہ پور جی بہ وٹ لگب و ہو ۽ سندس
صحبت مان بہ خوب پراپوہنائین۔ (قانع، 475)
سہ ی شاہہ لطیف جی، لہرنہ کے ولوو؛
اکین کان اوو، مون کی منہنجو ٹی۔

(190)

دیر و حرم کان کے یو دور،
کے الہہ مائی ماٹا ہا!
چانگا۔ چندن واس ہوا،
کے اک کے زی تی راٹا ہا،

(191)

مان جاگ بہ ہان، آگ بہ ہان، راگ بہ آہیان،
سچو بہ سندم سنگ، مائی بہ سندم ماء۔

(192)

آء مائی، آء میان! مان تو بن جینان کے یمن!
یار! اسان سان کے اک کے زی تی کے ائی گہار گری!

(193)

دیر و حرم کان کے یو دور،
کے الہہ مائی ماٹا ہا!
چانگا۔ چندن واس ہوا،
کے اک کے زی تی راٹا ہا،

(194)

رسان تنہنجی ٹی! جلی بیس جہول،

نئی ری ول، سخی منہنجی ساہ کی۔

(شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 38)

وری چوریان چنگ، سدا کے ریان سہ جی،
کے ونہی اک لام جی، سُر جو سِر سان سنگ،
ریان آء امنگ، کے ریان لات لطیف جی۔

(شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 38)

آءِ مائیءِ باءِ، کے اریون راتوں قیدِ جون،
 چین چھ سُننا سبہ جا، وایون میگہ ملاڑ
 کے یان کے وہہ شمار، مون کی ملہ ملی چُک و!

پیغام: شاہ شاعر لاءِ اتساہ جو ذریعہ آئی۔ لطیف جو پیغام سب لاءِ امرت ار آئی۔ سب جی ستل جون لاءِ سہ پ کے ار آئی۔ شاہ جو سرہ ساز
 آگ و سائیٹ جو ذریعہ آئی۔ ان کی اری وجہ جی سکھ رکی و۔

50. سامی:

مائی چنڑا پچو مل بہ (1743-1850 ع) سامی کے لاسی کی سبھی شاعریء جی چن جو اہو گل آئی۔ جنن جو نہ رگ و ف کے ری
 رنگ ۽ روپ مختلف ۽ پنن جو آئی، پر ہن جو انداز بیان ۽ اظہار بہ انفرادی نوعیت جو آئی۔ ہن جانہ رگ و موضوع ۽ مقصد پنن جو آہن،
 بل کہ ہ اسلوب، استعار، تر کے یون، ولی، تشبیہون، تلمیحون، اہاٹ ۽ علامتون بہ ار آہن۔
 بنیادی طور تی سامی ویدانتی فلسفی ۽ ف کے ر جو و و پر چار کے آئی ۽ ان حوالی سان ٹی سندس شاعریء جی شناخت ۽ وقعت آئی۔

ساگ یو سامی کے اپ پو،
 جنن جاگہ و گیت سٹ یام؛
 شو جو سس، نہ مند ناگ،
 توچ آ یا کے یسن کے لام!
 جنم جنم جی جیت ایاز،
 شاہ، سچل، سامی کے چہ نام۔
 (شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 335)

ساگ یو معنی جو، پیمان، سامی نام سہ ایان، وو!

کافر مومن ناہیان!
 (شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 310)
 ویو سامی 'سامی'، ہن جی رلی پچی ارک،
 کے نہن چ ناہی پیار پرہ یسن جو، کے نہن چ ناہہ پرک۔

(شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 54)
 سامی! تو بہ نہ سمجھی، آہی سنسار!
 مایا وتی ناہی، مایا ناہی اڑ!
 مایا پر م پار سدا سر جی سو نہن چ۔

205

پیغام: شاعر پیغام ٹی و تہ آءِ بہ سچ جو پر چار کے آہیان، جیسٹ سامی ہو۔ کافر مومن کان آءِ آگ تی آہیان۔

51. ک لونت:

ک لونت سنگھ ورک ہ کے پنجابی سک لیک کے ۽ مصنف ی گذر پو آئی۔ سندس ہ کے کتاب "میریاں سرس کے ہاٹ یان" آئی،
 جنن مان ہ کے پنجابی کے ہاٹ ی: "ماسٹر ولارام" جو سبھی ۽ چتر جو ننگر چنی کے یو۔ شیخ ایاز کیس ہن طرح تلمیح کے پو آئی۔
 ک الہ م کے لونت جو، ہاریل ریورٹ،

اھو امرت، سہ کی چس چریو کے یو۔

(شیخ ایاز، 2008ع، ص: 634)

ک الہم م کے لونت جو، ک لئ مان ک؛
ک وکن ساٹھ کے کورجی ساٹھ و مہرہ کے سہ،
اھو سوگپ: مان مٹیء جو ایترو!

(شیخ ایاز، 2008ع، ص: 634)

52. کیرت:

کیرت پاٹھی جو پورو نالو کیر چو ہرام پاٹھی ہو۔ گپ و مور یولا کو تعلقو س کر: ضلعو نواب شاھ ہاٹی شہید بینظیر آباد چ 3 جنوری 1922ع سندس ولادت ی۔ پیر کے تائین ولس اس کے ول نواب شاھ چ پ ہو۔ بی ای ایل ایل بی پاس ہو۔ 7 مئی 2015ع چ ارت چ وفات کے یائین۔ (195)
جو گپٹ سہ کے اجیء چ میران نہ ک،
مندی گپو گیت سان، ک ہی ہما!
کیرت کے اٹ یاریون گہ ٹ یون، ک نہن منجمہ کے ل،
جنسن چ جیء جلا، کے انکی تنسن جو کے یزو۔

(شیخ ایاز، 2008ع، ص: 631)

53. شیا م:

نارائی ٹ شیا م ولد گو کے لد اس ناگو اٹی، 22 جولاء 1922ع گپ و کاہی قاسم تعلقو ضلعو نوشہر و فیروز چ ماو۔ شروعاتی تعلیم پنہنجی گپ و چ حاصل کے یائین بی ای 1942ع چ ی جی سہ کے ایچ کے راچیء مان حاصل کے یائین۔ پھر یائین نوشہر و فیروز چ پر شن تیچر مقرر یو۔ ورہاگی کان پوء میلیگراف کاتی چ کے لار کے رتی یو۔ 1980ع چ پ کے لار کے رائیو۔ شیخ ایاز چ نارائی ٹ شیا م گپ ہما، ورہاگی وقت شیخ ایاز کیس پاٹھیء جی جہازتی الوداع کے یو۔ (196)

ہی سنگرام!

سامہون آ

نارائی ٹ شیا م!

(شیخ ایاز، 2008ع، ص: 595)

کی تہ آہین شیا م!

ٹ جننا جی لہر لہر چ، تنہنجی آہہ اُ۔

گہی م سہ گہا،

کی تہ آہین شیا م!

ٹ پھیء جی گیت گیت چ، آہی تنہنجی تان۔

کی ل کے وآن کے ان!

کی تہ آہین شیا م!

چور چوری پھی ہان، تنہنجو وی وی مان نانء،

ہی بیو آہانء۔

کی تہ آہین شیام!

کی تہ آہین شیام!

(شیخ ایاز، 2008ع، ص: 179)

پیغام: سہین جوہ کے اہم خصوصہ ہی ہندو آہن، جی کی شیام سمیت سہی ہلیا ویا۔ اہی گپ ولیا ناملن۔ شیام مان مراد ہندو مذہب جا ماٹھ ہو آہن، جن سان انتہا پسندن طرفان جی کے اروش روارکی وئی آہی، تنہن تی شاعر شرمائی و، چچی و تن تی کے ن بندوق کٹن ان مان! تن کی کے یٹن گولی ہٹن ان مان۔

54. موکی:

ناتر، مول جی آگہ چہ ہٹن کان پوے جہن کے اکے چہ ہٹن کان بیزارنی ارندی سرحدی اولھہ جورخ کے یوتہ اچی گاپ واری پتی خیمیا کو یائین۔ اتی شادی کے یائین ۽ کیس 'موکی' نالی یائی، موکی وی یائی تی رہی، البتہ کیس۔ ییرون جی کے ییون مایون، تن کی اتی آس پاس چہ پٹائی نائین ۽ انہن سنہین ییرون جی نالن سان اتی دیہون سر جن یون۔ دیھہ موکی، دیھہ سونگل، دیھہ سفوران۔ اتی ہک ایراضی کی ابہ موکی جو م کے ان سیو ووی۔ ناتر منخانو کولیو ہو، جی کے پوے موکی بہ قائم رکیو۔ جنہن کے ری موکی جی، چہ مای وی شہرت حاصل کے تی۔

موکی ۽ جو ماو، سدا متوہ سان،

اگیاں ایندے بہی ویندی، ہ واو

گچین جی گپ او، چارو و نہ چس جو!

رچی ریبا وی، گہو منجمان گہلی

ماساہس ساہ کی، وٹھ جی وہلی!

موکی ۽ جی مای، جر کن بیون چند یون۔

153

55. کاپی:

کاپی، اسم خاص، دنیا جال گپ لاگپ اپالال فقیرن جی ہک ذات۔ کاپی، جنہن کی آرام جی گچن تی نہ ہجی۔

ہی ۽ بکایل ماہ جی، ٹن مان ماہ؛

ماہی ابہم مارو، آہی مایا مان ماہ؟

انہی کان ان کے ار، کے یٹن کے یوتو کے اپی؟ 211

پیغام: انسان مایا مان ارناہی۔ بل کل انہن جیٹن بکایل ارماہ جی ٹن تی بارنہ ہوندو آہی۔

56. تمر:

تمر فقیر، شاہ لطیف جو و و خلیفو، راگپی ۽ سندس راگپی جی سلسلی کی کانئس پوے جاری رکند شخص ہو۔ پاٹ بہ شاعر ہو، س شاہ سائین ۽ جواثر ۽ رنگ غالب ہو۔ سندس کلام بیت ۽ وایون سستی ۽ جی سرہ شاہ سائین ۽ جی کے لام گچ جی ویو آہی۔ تمر فقیر 1181ھ / 1767ع ۾ وفات کے تی۔

تمر! تون کے: ہی گپ ولی رہیو آہین۔ ” مائی چپو،

”کے ہی تہ رگ و مُسناگ ولیندا آہن؛ انہن جالاش رہی اپنی کون چل کے نندا آہن۔ جیسراتہ و ہن جی وہہ چ ہوندا آہن۔ انہن جا سہہ ما پوندا آہن، ۶ لاو بند پوندا آہن، پر پوہ بہ ہو ویرن سان و ہندار ہندا آہن۔“

57. قدیم سہہ جی راٹھی روماسا:

سہہ جی راٹھی لای، ۶ راٹھی تارائی و انگر راٹھی روماسا پٹ مشہور راٹھین مان ہکے آہی۔ جاراجا سونہ ماویہ جی راٹھی ہی۔ سندس پی بونالور ہسپتی ہو۔ ہن جورگ ویدہ بہہ پھرئین چ ذکر موجود آہی۔ (197)

قدیم سہہ جی راٹھی روماسا

ہکے بُت تراش کی چوہ،

”ما تون منہنجی مورتی ماہیندین؟“

”مان ہی کے نہن ماٹ ہو۔ جی مورتی نہ ماہیندو آہیان،“

بت تراش جواب نو،

”ای کے و و و گاہا کین؟ مون پاٹ تو کی

کے یترن کی ماٹ ہن جون مورتیوں ماہیندی و آہی!؟

رُوماسا ہن کی پیندی چوہ،

”مورتیوں تہ مان پھننجون ماہیندو آہیان

البت صورتوں مین ماٹ ہن جون ہوندیوں آہن،“

بُت تراش جواب نو۔

58. اورنگ زیب:

محمی الدین پشاہ جہان بادشاہ، کیس سندس پی شہجہان اورنگزیب جو لقب نو۔ سندس ولادت 3 نومبر 1618 ع مالوہ چ۔ ووی بہار پی شہجہان کی قید کے ری 1658 ع چ تخت تی چہ ہی ویو۔ (198) شیخ ایاز کیس پھننجی نثری نظم چ ہن طرح تلمیح کے یو آہی۔

مان جی سرد ہجان ہاتہ قطب مینار جی چوہ تی چہ ہی نقار و وائی چوان ہا،

”جاگ و، ای نہہ الو انسانو، جاگ و!

پھننجین حویلیں ۶ حجرن مان ہو چوہینہن۔ جو چہ سو،

جو سانوٹ جی گمان چ پُہی ویو آہی!“

- ۶ جی ان کے ری اورنگزیب جی ہان مار یو مان ہاتہ مون کی افسوس نہ ہی ہا۔

اگہا پ اوٹ میندی آہی بی عیب انسان جو، پر رگ و ن رباعین چوٹ لاء جلا اگہ یاں سیرجہ کے ایٹ زندگی۔ جو کہ و نہ اجایو اک لاء آہی!

پیغام: شاعر کی وقت جی حاکم آو سچ چوٹ چ مصلحت جوش کے ارندیٹ گہر جی۔

59. نانک یوسف

سندس اصل نالو محمد یوسف ولد محمد ہاشم کو کر ہو۔ 12 ذوالحجہ 1207ھ مطابق 23 آگست 1792 ع چ گپو سیری تعلقو وکری ضلعی لاکاٹھی چ سندس ولادت ی۔ عربی فارسی و جواٹ و ہو۔ سچل سرمست جی خاص خلیفہ مان ہو۔ میر علی مراد سندس معتقد ہو۔ گپو رنگپور ضلعی خیر پور چ 29 شعبان 1261ھ مطابق 2 نومبر 1845 ع چ فوت یو۔ سہی، سرائی کی، ہندی زبان چ سندس شاعری چیل آہی۔ (199)

”نان کے یوسف!“ سچل سرمست چپو، ”درازا تی و
 ہک گہایل پکیء وانگر تپنی رہی آہی ۽ تنہنجی
 منہن تی مُر کے تلوار جی کے وانگر اُری آئی
 آہی! ماتون مان ہمیشہ لاءِ وی وینداسین، ہک
 ہی کی جنم جنم گنگ ویندار ہنداسین، پر پائی نہ
 سگھنداسین۔“

60. وگپ:

وگپ: شاہ عبداللطیف مائیء جو فقیری گذریو آہی، جنہن سان شاہ سائین کے ہن کے ہن ظرافت طبعی بہ کندو ہو۔ چرچو گرو
 بہ کندو ہو۔ (200) شاہ سائینء رسالی جی آخری سرچ وگپ: فقیر جی اٹن ۽ عادت لطف سان سندس محبت جو بیان ک یو آہی۔ (201)
 ”وگپ!“ مائیء چپو، ”مٹا پاٹ سان تارازی نہ کٹھی ویند آہن، پر تمبر کٹھی ویند آہن۔“

61. دریا پپی:

دریا پپی، معنی دریاہ جا پوماری، ہن پر جاماٹ ہو دریاہ کی دریاہ بادشاہ، زندہ پیر ۽ خواجہ خضر وغیرہ جہا نالا ویند آہن۔
 دریاہ پپیء سنجھا جو بیٹواری، اُداسائیء سان سہو ۽ چاٹھیء کی و۔
 ”ما سی رہیو آہن بابا؟“ رتی پیل گپ رو ۽ پپیو،
 دریاہ پپیء وساہہ ری جواب نو، ”پنہنجی جو سن کی سی رہیو آہیان، جو لہریں چاہی، الوپی رہیو آہی۔“
 ”گپٹی نہ کے ربابا! لہرون کاری ماٹ انہن وی رہیو آہن،
 گپ رو ۽ ک پیئندی چپو، ”کارواٹ و امیتی، جو اک پچارا کن کان کاروی پیو آہی۔“

62. مرتری ہری:

مرتری ہری پنہنجن صدیء جو فیلسوف، بیل شاعر ۽ گرامر جو ماہر ہو۔ ہو راجا وک راجیت جو ماہ ہو۔ سنس کے رت چ سندس
 شاعریء جا کے تاب مشہور آہن۔ واک یہ پدیہ ۽ ی کے اویہ جی عنوان سان سندس نظم مشہور آہن۔ 1970 ع چ سندس اخلاقیات جی
 موضوع جا نظم فرنیچ زبان چ ترجمو یا۔ ہندو قلندر شہباز کی راجا مرتری ہریء جو اوتار سمجھند آہن۔ (202) شیخ ایازہ کے نثری کے لام چ
 کیس ہن طرح تیح کے یو آہی:

”مون کی گہ 203 وری رہیون آہن کے الی داس، و دیاپتی ۽ مرتری ہریء جون اکیون، و نر و نراکیون، جن چ گنجار آہی، کے نول
 کے نول لاءِ پیاس آہی،“ (204)

63. بلی شاہہ:

بلی شاہہ جو اصل نالو عبداللہ شاہ آہی۔ سندس ولادت اچ گیلانین چ 1680 ع مطابق 1091ھ چ۔ سندس پیء سخی شاہ محمد
 درویش مسجد جو امام ہو ۽ مدرسہ چارپہا بنندو ہو۔ پنجاب جو مشہور صوفی بزرگی گذریو آہی۔ 22 اگست 1757 ع چ سندس وفات ی۔
 ”۽ بلی شاہہ ۽ مائی پنہنجی کی تاری سان سر کے رائی رہیا آہن؛
 الماتائین مون کی جنگ جی مورچی تان امن جاشعر لکٹ اپوندا۔“

64. ہیمون:

راہی ہیمن پ پیسول کے الاٹی، 23 مارچ 1923 ع چ سکر شہر چ ماٹو، ہی اس کے ول جو شاگرد ہو جو سہ چ حر تحری کے زورن تی
 ہی، تہ ہندستان چ گازی ہندستان خالی کے ریو تحری کے ہلائی رہیو ہو۔ ان ماحول چ وطن جی آزادیء جی جذبہ ہیموء کی بہ ویٹ کے ونہ

نو. 23 آکے ویر 1942 ع جی رات فوجین سان ریل ہ کے خاص ریل گای سکر کان اگپتی بارود کٹی وٹی ہی ہئی، تنہن کی کیرائی ٹی جی کے و شش کے ندی ریل جی پی ا کو بندی گرفتاریو. کے و مارشل کے ری 21 جنوری 1943 ع سکر سپہرل جیل چ کیس ماہی نی وئی. (205) شیخ ایاز کیس، من لفظن سان تلمیح کے یو آہی:

”پے کے نہن اٹا مل، اٹل ہ پے کے ائی پ کے آہی جاہیمون۔ جی زندگی جاپا اگی رہی آہی“

65. ماوالال حسین:

شاہ حسین، شیخ عثمان لاہوری 945ھ مطابق 1539 ع چ کے سالی دروازی لاہور چ پیدا یو. شاہ حسین ملا متی صوفی ہو سندس نظام ف کے رجو پھریون ظہار صوفیانہ بغاوت جی صورت چ یو. (206)

گلاب جی ہکی پے چپ کولی پیو، ”کمان اچین؟“

”اٹا جتان ما کے آئی آہی، ماوالال حسین جواب نو.“

”کیا انہن و وین؟“ جگی وری پیو.

”تیرا انہن، جیرا انہن ما کے وٹی آہی.“ ماوالال حسین جواب نو.

66. چچ

67. سیلاچ:

چچ راجا اہر چو پی پے سیلاچ چچ چو پی پے ہو. چچ جی ذہانت کان متثری کیس پنہنجو وزیر مقرر کے یو. ہ کے وی چال سان ہو اگپتی ملی 632 ع اری سہر جو بادشاہ یو.

”چچ سیلاچ جا! دنیا چ جی کی ذہین ترین انسان ساگپئی وقت ذلیل ترین انسان بہ یا آہن، انہن مان ہ کے تون بہ ہمین. اتا نین مان تنہنجی ذلالت جو کے تہو تہی رہیو آہیان!“

68. سلطان باہو:

مشہور پنجابی پے سرائی کی شاعر سلطان باہو، شورک و (جنگ) پنجاب چ 1628 ع/1038ھ اری ماو. سندس پی پے محمد بلزید قرآن جو حافظ، فقہ پے عالم ہو. سندس ابا اوسون، وادی جاعواٹ ہتا. ہاشمی علوی نسب جو ہو. ہری پے عمر چ کی سندس والد وفات کے ری ویو، جنہن کے ری ابتدائی تعلیم والدہ کان حاصل کے یانین. کے نہن م کے تب یا مدرس چ ہنھ کے ونہ پے ہیو پر سندس تصنیف جو تعداد ہ کے سو چالیس جی لگ لگ آہی. سندس دستیاب تصنیفون بہ اداویس جی انگ کی پنچن یون. شیخ ایاز کیس ہن طرح پنہنجی نثری ن پے م چ تلمیح کے یو آہی.

بلی شاہ کان مائی تائین،

پے سلطان باہو کان سچل سرمست تائین، اُن کے انات جوہ کے کے ونو بہ والاریل نہ آہی جامون چ آہی.

69. بالی:

بالی، گرونان کے جی داسی پٹ مشہور آہی. ہ کے بالی میر علی نواز نان جی محبوبہ پٹ ہئی، جی کے اصل لاہور جی ہیرا بہی جی. رقاہ ہئی سندس نالو ہو: اقبال بیگم. 1923 ع چ میر صاحب سان سندس شادی ی. میر صاحب 1935 ع چ فوت یو پے سندس محبوبا 1967 ع چ فوت ی. (207)

بالی، مردانی کان پیو، ”جی مان نہ مان ہاتہما ہجان ہا؟“

پے پو پے بیٹی گرونان کے انہن سٹل لگا.

70. گت سنگھ:

گت سنگھ پنجاب جی ضلعی لائل پور (فیصل آباد) جی گپو "بگھ" چھانو. 1921 ع اری نیشنل کے ایچ لاہور چھ تعلیم شروع کے یائین. 1927 ع چھ بم ماکے چھ گرفتاریں کان پوء، منجس انگریزن خلاف بغاوت جی جذبے کے وکاوے "نوجوان امارت سا" نالی جماعت ماہیا یائین. سینئر سپرنٹنڈنٹ پولیس مسراس کے اکی گولیون ہٹی قتل کے رٹ جی وہ چھ کیس موت جی سزائی وئی. (208) پیمین ریت شیخ ایازہ کے آزاد نظم چھ گت سنگھ کی تبلیغ کے یو آہی. افسوس! ہی ماہیا گپ ائیندی تو گت سنگھ کی وساری یو آہی. پیغام: اسان کی پنہنجا ہیروز وسارٹن نہ گہر جن.

71. مصری شاہہ:

سید مصری شاہ رضوی سہی کے انیء جو سر مو شاعر ہو. سندس ولادت سید بلند شاہ جی گہر چھ 1245 ھ مطابق 1828 ع چھ. 5 صفر 1335 ھ مطابق 1906 ع چھ وفات کے یائین. (209) مصری شاہہ جی کے انی؟ اہاتہ، یء سہ جی آٹنی جو و آہی.

72. جو یا:

محمد ابراہیم جو یا، سہ جو نامور ادیب، عالم ۽ اہو 1915 ع چھ دادو ضلعی چھ ماٹو. سہ جی مشہور معروف شخصیت آہی. سندس وفات 9 نومبر 2017 ع چھ. (210) جو یا! او جو یا! ہی جی راگپی رات جو، س کن کو یا!

پرڏيهي شخصيتن جون تلمیحات:

73. آدم:

آدم: حضرت آدم عليه السلام، پهريون انسان. اللہ جو نبي. انسانن جو ابو ۽ پهريون انسان، جنهن مان انساني نسل وڌي ويجهيو. بنو آدم: حضرت آدم جو اولاد، انسان ذات، ماڻهو. ابن آدم: آدم جو پوٽو. (211) هڪ روايت مطابق حضرت آدم سب جي ڪ واري حصي ۾ هو. جتي حضرت آدم جي نبي اتانين مشهور آهي. احترام طور ان نبيءَ ۾ هر نه بلايو ويندو آهي.. چاليهارو کن گڏون تي مشتمل هن نبيءَ ۾ چراگاه آهن. (212)

برسياما، بم، دونهين سان دانئون ايون،

اري ويا ييهه کي، چيري وياچم،

اي او آدم، هيا، هي ماوڪرين!

(213)

پيغام: شاعر انسان يعني اولاد آدم کي شرماني و، ته هي بم، گولا، بارود اولاد آدم هان اولاد آدم جي بربادي انسان کي ڪرڻ هي جڳائي. هتي آدم کي انسانيت لاءِ تلميح ڪيو ويو آهي.

سدا فرش گل تي ڪندي رقص شبنم،

سدا چه اُري ڪندو سير عالم؛

سدا بهر ڇه جو مندو زلف برهم،

مگر ابن آدم مگر ابن آدم،

ري مينهن آ، عمر فاني نه رهندي:

جواني نه رهندي،

جواني نه رهندي.

(214)

پيغام: رتي، ان تي رقص ۽ شبنم، ميللا قاتون، شغل ۽ شادمانا ميند رهندا، پر انسان جي زندگي ناپائدار آهي. سر رهندو، پر ابن آدم نه رهندو. هتي آدم جي فاني جڳ سان تلميح ڪيو ويو آهي

آدم:

متان ي موو، ويه نه يو وچ ڇ!

آزاديءَ ن او پرو، آدم جو پوٽو؛

ماڻهو، سروو، گڏ الهه، وئي هڪ ي.

(215)

پيغام: انسان جو جيا پو سدا مين ويه ڇ آهي. ويه وچ ڇ ڇي ناهي. آدم جي اولاد جو آزاديءَ جو خواب ويه بنا سايان نه ماڻي سگهندو.

74. بنسي:

بنسي، چندر بنسي، قديم زماني کان گنگا جي ڪناري رهند هڪ قوم، جنهن جي زبان هڪ هئي، هري ڪرشن سام چندر بنسي قومن جو اڳواڻ آهي. هن جو پ سامب هو جا سيجا قبيلان جي نسل مان آهن. ان نسبت سان سما ۽ ام سر با آهن.

سورج بنسی راپوتن جوہ کے فرقو آہی، جی کے ی پاٹ کی سورج دیوتا جو اولاد سمجھندا آہن۔
بنسی بیء کی پ کے ٹ جی ورے کے: ہیء کی پٹ چوندا آہن۔ بنسی نالو وکے رین جی نالن چ شامل آہی۔ (216) شاید شیخ ایاز بنسیء جی
فرضی نالی کی تبلیغ کے یو آہی۔

برندا بن چ آیو آہین، کے نہن جی لاء کے وی!
کے نہن جی بنسی! کے ہی راا؟ کے نہن کی گپ ولین و؟
(217)

پیغام: کے وی ہمیشہ محبت ہے سو نہن جی گپ ولا چ آہی، پر بنسی ہے راا کے ہی؟ انسان پاٹ ئی تہ سے آہی!
75. سورج_ ونسی:

سورج بنسی راپوتن جوہ کے فرقو آہی، جی کے ی پاٹ کی سورج دیوتا جو اولاد سمجھندا آہن۔
سورج_ ونسی سو نہن سان،
ساریہ رات سہا۔
(218)

76. راا:

راا ہندو مذہب چہ کے مشہور دیوی آہی، جنہن جی محبت ہے عقیدت جی دیویء طور پوما کے ئی ویندی آہی۔ راا گپ وان کے رشنا جی ابدی
سایاٹ ی آہی۔ کے چہ رولیتن مطابق ہی گپ وان کے رشنا جو ناریء وارو روپ آہی۔ کے رشنا ہے راا جون گیل مورتیوں بنگلور مندر چ بہ
رکیل آہن۔ راا جی کے رشنا لاء محبت ہے آرزوء کی نظریاتی طور خدا سان میلپ لاء انسانی جستجو جی علامت سمجھیو ویندو آہی۔ (219)

برندا بن چ آیو آہین، کے نہن جی لاء کے وی!
کے نہن جی بنسی! کے ہی راا؟ کے نہن کی گپ ولین و؟
(220)

مان ئی بن ہا، مان ئی بنسی، مان راا مان شیا،
مان جمنا جون لہریوں، جن تی چہ کے ری آرام۔
(221)

پیغام: محبت ہے سو نہن جنہن جی کے ویء کی گپ ولا آہی، سو خود انسان پاٹ آہی، اہا انسان کان ماہر ناہی۔

77. تلسی:

تلسی داس: مشہور شاعر، 1532 کان 1623 ع تا سن جی زمانی جو ہو۔ مرزا عبدالرحیم خان خانان جی دربار چ کیس وی مقبولیت حاصل
ہئی۔ (222) سندس وو کے ارنامو اہو ہو تہ ہن راا کی شاعریء جو روپ نو۔ ’تلسی راا کیٹ‘ ہ کے کے لاس کے جو درجو رکی
ی۔ (223)

’توں کے یر؟‘

’ای مان تلسی ہان!‘

’ای تلسی! مون کی وقت نہ آ،‘

’ئی وقت کے ہن، ی وقت کے ہن!‘

ای رومی مون کی وقت نہ آ،

ای تلسی مون کی وقت نہ آ،

(224)

پیغام: قوم اک ویء جو پیغام ٹ لاء تیار ناہی. قوم وانہن لاء وقت ناہی.

78. وانی:

وانی، شو مہراج جی استری، مہادیوی، پاروتی، کیس وانی دیوی بہ سین۔ (225) ہندن جی ہک رسم آہی: ”وانیء جای کے ہٹا“۔ ہن رسم مطابق اسو ۶ چہہ جی پھرین نون یینن چ وانی دیویء کی راضی رکٹ ۶ پوالاء ورت رکیو ویندو آہی۔ (226)

ہاء وانیء ون ۶ چ، روکی کے ورت ماٹ،

ماٹ ہوماٹ ہوئے ساٹ، کے اک لیس کے ری بچ کے و!

(227)

پیغام: ہر طرف ظلم ۶ انیاء آہی، شاعر خدا کی وپ کے اری، تہ ہواچی رت ماٹ کی روکی۔ ہتی وانیء کی رتیء جی پو تیرتالاء تلیج کے یو ویو آہی۔

79. ک شو:

سنس کے رت زبان جو لفظ آہی۔ معنی اس بکاری یا فقیر۔ رم جافقیر رشی ۶ سنت کے شو سیا ویندو آہن، جن کی پنہنجی ساٹ پ لاء پیلا یعنی گیو کے پاپائی ٹ اپوندا آہن۔ گو تم جی سیل و اتحت ہک کی انتظام یہ رہی عمل کے رٹ و ہوندو آہی۔ جنہن کی جی اصطلاح چ قانون جی بی جی رفتار سانہ کے ای ٹ چہو آہی۔ (228)

س ہی کے شو سنک وائی، پو جی لہ آیا!

تو ماہن؟ گیت اورا! تون آئیندین؟

(229)

پیغام: پنہنجی پلوچ آٹ لاء کے چہہ کے ونہی، تون آئیندین؟

80. خسرو:

خسرو: امیر خسرو۔ فارسیء ۶ اردوء جو صوفی شاعر، موسیقیء جو ماہر۔ کیس طوطی بند چہو ویندو ہو۔ 1253 ع ۶ پیالی آگرہ ۶ ماٹو۔ کے چہہ عرصی کان پو ۶ سندس خاندان دہلیء آئی آہی۔ دہلی سلطنت جی غلام خاندان، خلجی ۶ تغلق جی ان بادشاہن جو زمانو آہن۔ 1325 ع فوت ہو۔ (230)

نہ خسروء ۶ ہو، نہ غالب ۶ و،

غزل در غزل آہ پنہنجو چہن!

(231)

ای خسرو!

جہن تون پاٹ کی

ہندی دہی ۶ کسرو لکین و،

تہن کے ہونہ بیارول بگین و!

پیغام: شاعر پنہنجی وطن کی غزل وانگر خوبصورت و سہی، اہو، جو خسرو ۶ غالب بہ کے نہن اہو وطن کے ونہ و۔

81. غالب:

غالب: مرزا غالب۔ نجم الدولہ، دبیر الملک، مرزا نوشہ اسد اللہ خان غالب بہادر نظام جنگ 1797 ع ۶ کے الامل، آگری، ریاست

رت پورچہ ماٹو ۽ دہلی ۾ پنہنجی حویلی ۾ 1869 ع ۾ وفات کے یائین۔ اردو زبان جی ون شاعران مان ہ کے سمجھیو ویندو آہی۔
(232)

نہ خسرو ۽ وہو، نہ غالب ۽ وہ،
غزل در غزل آہ پنہنجو چہن!
(233)

ہو غالب جو ہم وطن، ون یہڑا،
ویو وچ مشاعری، جھونو نم کے خوار،
س کے یی بیدا، داڈ گھری ویاڑ!
آئی باڑ، کے اریون راٹ یون قید جون!

غالب! غالب!
مان تنہنجو انتقام آہیان،
س، مان تولاء کے مان کے ہی آہیو آہیان!
اُی، مون سان گہ الہاء!
تو چہو ہونہ،
”بلبل ہی جی آہی
۽ قمری قفس آہی رنگ جو!
کے نہن جیری جلی جو نشان
کے، و آہی دا نہن کان سوا!“ (1)

پیغام: شاعر پنہنجی وطن کی غزل وانگر خوبصورت و سری، اہو، جو خسرو ۽ غالب بہ کے نہن اہو وطن کے ونہ و۔ غالب جی ہم وطن جی
ش کے واو کے ری۔

82. فیض:

فیض احمد فیض، 12 فیبروری 1911 ع ۾ سیال کے وچ پیدا ایو۔ اردو ۽ جو عظیم شاعر آہی۔ انجمن ترقی پسند مصنفین تحری کے جو
فعال رکن ہو ممتاز اشتراکیت پسند اراکندہ ہو۔ سندس شمار نامور کے میوند مف کے رن جی و۔ 20 نومبر 1982 ع ۾ سندس
وفات ی۔ شیخ ایاز پنہنجی ہ کے نثری نظم ۾ کیس تبلیغ کے یو آہی۔
ہ کے تی بگ وانگر رو، کے ری اُری آئی آہی!
فیض، منہجاء
آئی نہ پنہنجی غم ۾ ساری کے انات غرق کے ریون!

83. سرسوتی:

سرسوتی، ہندی اساطیر مطابق علم ۽ فن جی دیوی آہی۔ سرسوتی شاعران ۽ ادیبین جی سرپرست ی ویندی آہی۔ کتب خانہ ان جی
عبادت دوران گل پیش کے یاویند آہن ۽ لوبان اریو ویندو آہی۔ (234) ہی ۽ سرسوتی، ل کے شی ۽ پاروتی جی تر مورتی ۽ جو حصو شمار
کے کی ویندی آہی۔

سرسوتی جی مندر رساں یو واہجائین،

کے نہن لہ ترسی تنہنجی وینا، کے نہن کی گپ ولین و؟

(235)

نظم

کے الہہ کے ویتاجی کے ہی تی،
سر سوتی ۽ کے الی ۽ ہی

چا، وکی ۽ امرت پیستو!

(236)

پیغام: علم ۽ فن کی شاعر قوم لاء امرت و سمجھی.

84. کے الی:

کے الی، مشہور کے الی کے، ہندومت خاص طور تی تا متر کے جی پیرو کے ارن و مقدس ہستی یا دیوی آہی. امارت جی مشہور شہر
کے ول کے تہ جو نالوبہ کے الی دیوی ۽ جی مان رکیو ویو آہی. (237)

نظم

کے الہہ کے ویتاجی کے ہی تی،
سر سوتی ۽ کے الی ۽ ہی

چا، وکی ۽ امرت پیستو!

(238)

سر سوتی ۽ جی سنگ ۽، کے الی ۽ مین کے روپ۔
آی ۽ رات انوپ، کے نول اریو آگ مان.

(239)

پیغام: جلد چا، وکی میندی، آگ مان کے نول ندو.

85. کے الیداس:

کے الیداس چو مین یا پنجنین صدی قبل مسیح جو سنس کرت زبان جو شاعر ۽ مصنفی گذریو آہی. سندس ولادت غالبن ہمالیہ جی
سلسلی یا اوچین جی قریب بی. سنس کرت جو و و رانا نگار ۽ شاعر ہو. (240)

کے الیداس پنہنجو نا کے ش کے تہلا پ ہی،

گمہہ مان رساں رکیل، برہا جی مور تی ۽ انہن و

ہن جی من ۽ آ یوتہ ہو مور تی ۽ کی اک تی گہمائی

بیرائی پتی ہٹی.

کے نہن جی کے نہن جی روپ مان کے وری کے الیداس،

آندی آہہ ش کے تہلا، جنہن ۽ ہن جا سوا س!

ہر کے نہن ناری ۽ آس، آ ۽ بہ شہل اہی بٹان!

(شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 631)

پیغام: کے الیداس جی ف کے رمان اتہاس وٹ گہر جی.

تو جا سمجھی سہ، سا اتا مین اتہاس،

جنهن ۾ ڪي ر موي ايو، ڪي وري ڪي ايداس،
 آيو جنهن جي اوسان، وديا پتيءَ واس،
 مائيءَ جي تي، جنهن جو نيمهن نواس،
 جنهن ۾ منهنجو ماس، ڪي وري آيو ڪي يزو.
 (241)

ماڻ هوءَ جي مسورت تي بدلي، نهنن کان ويو ماس،
 ڪي نهن جي من ۾ ”ميران“ ايندي، ڪي نهن جو ”ڪي ايداس“!
 (242)

پيغام: تاريخ منجهان ڪي ر موي شيخ اياز جي صورت ۾ ڪي ايداس ايو آهي.

86. ميران:

ميران مائي ڪي ر ڪي ضلعي راجستان، رياست جو پورجي هڪ صوفي شاعر آهي، هندو مذهب جي پوارڻ ۽ سڄي گپ تي اڻي هي. سندس پيءُ
 رتن سنگهه مارواڙي راجا ڪي ر من جي نسل مان هو. ميران 1504ع ۾ مائي ۽ 1546ع ۾ وفات ڪي يا نهن. سڪ مذهب جي سور نهن
 گپ تي صوفين مان ڪي ر شاعر ڪي ر پيو بندو آهي. (243)

ماڻ هوءَ جي مسورت تي بدلي، نهنن کان ويو ماس،
 ڪي نهن جي من ۾ ”ميران“ ايندي، ڪي نهن جو ”ڪي ايداس“!
 (244)

پيغام: تاريخ منجهان ڪي ر موي شيخ اياز جي صورت ۾ ڪي ايداس ايو آهي.

87. رڳو:

مهارت ۾ آيل ابا سڙي مياڻي (مهاري) جنهن تي ميسم جو پيءُ اڪن چڪن ڪي ر پيو هو. لغوي معنيٰ اس: پيءُ جي بانس
 واري. (245)

رڳو جو موڙ و تاتي س تون تن،

چنچل چندن واس، ويهه جي تو من

اڍو آتمن، ڪي ر به نه آهي ڪي ر پي. 207

پيغام: پيءُ جو بانس رکي پي ر سب جي ماڻي به املهه آهي. سندس ڪي ر به، ڪي ر نه.

88. جاني:

مل ڪي محمد جاني هندستان جو هڪ مشهور شاعر ۽ صوفي بزرگ ڪي ر گذريو آهي. سندس ولادت 1477ع ۾ ن. 1540ع ۾ هن پدموت
 نالي پنهنجو هڪ مشهور جنگي نظم لکيو. جنهن ۾ هن 1303ع ۾ چتور شهر جي علاء الدين خلجيءَ طرفان ڪي ر محاصري واري واقعي جو ذڪر
 ڪي ر آهي. جي ڪي ر محاصروان راجا رتن سين جي خوبصورت راني پدموتيءَ ڪي ر حاصل ڪي ر لاءِ ڪي ر پيو هو. هن جو تعلق موجوده
 رياست اتر پرديش جي هڪ شهر جاليس سان هو. (246)

.532

دين رم س، جو نه ماڻي ”جاني“

منهنجو منهنجو پرو، پدموت ۾ پرڪڻا!

(247)

پیغام: دین رم جی اہمیت کے انہی، اصل اہمیت اندر جی آہی، جنسن کی پر کی سچی.

89. شو:

شو، معنی مہربان، نی کے دل، شفیق. شو دیوتا ہندن جی مور تی جو حصو آہی. ان مور تی چ شامل آہن: برہما، وشنو ۽ شو. کی ہندو شو پرست آہن، تہ کی ہندو وشنو پرست. شوزر خیزی جو دیوتا بیو ویندو آہی. (248)

سور ہی آواز یا شو جو تا: و ناچ۔

ک اری رات، ک ماچ، ر کی بیو رچ.

(249)

90. ک ادیو:

ہندو دیو مالائی کے ردار. ہندو دیو مالا موجب ک ام دیو کی ہ کے س گ ۽ پنچ ماٹ ہوندا آہن. سن گ کے مند جو ہوندو آہی. جنسن تی ماکی جی کلین جی تظار ویل ہوندی آہی. پاچ ازیء سان کے نول جاگل ہوندا آہن.

سامی! جیٹ جس، ناہی کے وئی "ناہ" چ

ک ام دیو جی سن گ تی ماکی کیون پس؛

ماٹ ہوئے کے ہو س، مئی ما موھ چ! 207

ک ام ٹ کے ندن روپ کی،

ک ادیو جا گھاؤ۔

(250)

91. راجار انول:

لفظی معنی: راجار انول، شہزادو. لن کے (سلون) جو راجا، جنسن شری راجندر جی زال کنئی ہی ۽ راجندر کیس ماری، رم پنٹیء کی وی آہی. (سامی لغات: ر) (251) راول: سٹ، دوست، محبوب (252)

پاراتو تی پوھ جا، رانول! ک جہہ تہ رچ

ک انوی سچ، آہیو ا جہان تی.

(253)

مون ماریندی ماریندی بیون، مار یون و جندی؛

تننخی یکاری نی، ہر ہر اری ا؛

سارار انون ر، رانول تو سان رنگ یا.

(254)

رانول رات ہور تی، ر متی جو گک یاٹی

اچ تون مان ہن رات کی روک یون آریاٹی!

اجہو وساٹی، ماری مم پیرا. (114)

پیغام: ہر پاسی محبوب جو رنگ آہی. سہنی پاسی سندس تی رنگ آہن.

92. راوٹ:

لفظی معنی: 'راوٹ' لن کے اجو بادشاہ، ہندو کے تاب راما کی کٹ جوہ کے کے رددار، جنہن کی راکشس طور پیش کے یو ویو آہی۔ ہی ذات جو برہمٹ ہو۔ ووویدان ہو۔ تپساجی لئی ہی عطاقت حاصل کے یائین تہ کے وہہ دیوتا یا انسان کیس قتل نہ کے ری سگی۔ (255)

من مندر جا دیپ وسائے آہی واس نہ وپ،
گہری گہری کی سینتا جو ست، راتون راوٹ روپ۔
(256)

پیغام: دل اندر مان روشنی ختمی چ کے ی آہی۔ ہر لحو سینتا وانگر ے راتون راوٹ جو روپ آہن۔

93. گا:ی:

مہاتما گا:ی، ہندوستان جو آزادی جو اگ وائے۔ جنہن پنہنجی زندگی آزادی لاء وقف کے ئی۔ مل کے آزادیو تہ کیس ہندو مسلم فسادن جی پنہن چ کے نہن شخص گولی ہٹی قتل کے ری یو۔ نالو بیس: موہنداس کے رمچند گا:ی۔ سندس ولادت 2 آکے ور 1869 ع ۷ ماؤے 30 جنوری 1948 ع ۷ وفات کے یائین۔ (257)

ساگ ی سورے تی منصور،
ساگ یو سر مدتی بہتان۔
ساگ ی گا:ی کتہ گولی،
ساگ یو لال لہو سان گیان۔
ساگ ی چارٹ جی چکیا
ساگ یو شاعر جو شمشان۔
(258)

نظم

کے وئی عیسیٰ، کے وئی گوتم، کے وئی گا:ی جی صفات!
زندگی جی سہیہ جو جو مریو،
جنہن سان جر کے یو حسن ذات!

(259)

پیغام: اہہ سچ جی سزا گولی یا ماہی آہی۔ کے و، کے پت، اے ظلم جو را آہی۔

94. خلجی:

خلجی، علاء الدین خلجی ہندستان جو بادشاہ، جنہن کی چنیسرا گہی جی سگ جی لالچ ئی سہ مان حملی لاء تیار کے یو، جنہن دودی سان جنگ کے ئی۔

مون لہ تون جو بہ قبولین
خلجی کے تو جو بہ قبولین!
(260)

95. فیضی:

لفظی معنی: فیضی ولد شیخ ابوالفضل مبارک (1547_1595) شاعر، سفارت کار، خطاط، مترجم، مصنف ے اک برجی دربار و مقام رکند ہو۔ اک بر پنہنجی نون رتنن چ کیس شامل کے یو۔ (261) اصل سیوہٹ جو رہا کے و ہو۔ ابوالفضل علامی سندس ماہ ہو۔ سلیم شاہ

ہک سادی سودی تشبیہ آہی۔
 جیمن پوری مینن جی پ کوہنہ کان پوء
 ہک بی گھر مزدور،
 کچھ کچھ ناچور،
 رستی تی
 پاسی کان سسمی پوندو آہی،
 ۶ وویل دریون ۶ دروازا
 اوچن م ک ان جون
 ازیون اکیون
 ہن کی سی نہ سگھندیون آہن،
 ۶
 ہرم ک ان کان اوچوچہ،
 ہن تی پنہنجی چاؤکے ی بچو
 ک فن وجہی بندو آہی۔

پیغام: ۱: اعظیم شاعرن جی ف ک ر ۶ معنی جو قدر نہ رہیو آہی۔ نگور جی قوم بہ کیس وساری بچ کے ی آہی۔

100. کوی جسیم الدین:

جسیم الدین کے وی، بنگالی زبان جو مشہور شاعر آہی۔ سندس ولادت 1903 ع ۶ وفات 1976 ع ۶۔
 کوی 'جسیم الدین'، اسان جون، دلیون کیون ہن دلیس،
 چوی چوی جنہن چہیا، ون ون جنہن جاو لیس۔
 (شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 58)

پیغام: اسان جو دلیس، اسان کان، اسان جی دل کسی ویو آہی۔ دلیس جو ف ک رسر کان وی کے قیمتی آہی۔

101. کبیر:

گت کبیر: 1398 ع ۶ ۱۵۱۸ ع ۶ فوت یو۔ بنارس جی نیرو نالی مسلمان ک وری بچو ہو۔ سامی بچ گتی تخری ک
 کان متاثر ہو۔ بلوچ، 2014، ص: 40) ہن جی دور ۶ ہندستان تی ابراہیم لوی حاکم ہو۔ ہو ویدانتی صوفی شاعر ہو، پر ہن شاعری
 صرف سچ جی گت و لا ۶ سچ جی پرچار ک رٹ لاء کے تی۔

سانجی ویلی پیہی مویا، روئی نوکے بیر،
 پنہنجی پنہنجی آکیری سان، س جی آہہ اکیر۔
 (شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 60)

کے بیر ۶ شاعر جون سہ خو بیون ہیون؛

ہا، ہن ۶ فقط اباخامی ہستی نہ ہن ۶ شاعر جون خامیون نہ ہیون ۶ ان کے ری ہن جی شاعری اٹ پوری آہی۔
 جیستائین کے وئی شاعر کوہہ جی تری ۶ نہ کے ریو آہی،
 تیستائین ہو آسمان ۶ ستارن جو پورو قدر کے ری نہ وسگھی۔

پیغام: وطن جی محبت فطری آہی۔

102. ودیا پتی:

ودیا پتی جی معنی آہی عالم۔ ودیا پتی ضلع درنگ جی ہک گپ و بسفی موجودہ ضلعی مدہو بانئی چ 1352 ع ۱۹۷۰ م۔ ان جو پیء تیر بت جی راجا رائی گنیشور جی درار چ پروہت ہو۔ ودیا پتی پاٹ بہ کٹ بہار جی مختلف راجا ن جو دراری شاعر ہو۔ (265)

رات بیئی جی وچ جگر کی، گذری گپ جی جیت،

پہیا بیئی مون روئی روئی، ”ودیا پتیء“ جا گیت،

(شیخ ایاز، 2008 ع، ص: 54)

103. برہما:

برہما، ہندو رم جی مورتی مان ہک شمار کی ویندی آہی۔ ہندن جی عقیدی موجب ’برہما‘ کی خالق ۽ پیدا کنڈ چوندا آہن۔ جنسن مان سندن عقیدی موجب سہی انسان، دیوتا ۽ اسر وغیرہ پیدا آہن۔ ہن دیوتا جی صورت چار منہن ہوندی آہی۔ کیس چننیں پاسی ہک ال گپ چہرہ ہوندو آہی۔ ہن کی ک نول جی گل تی سوار یکار یو ویندو آہی۔ ک نهن ک نول گل سندس چ یکار یل ہوندو آہی۔²⁶⁶

ہندو دیو مالا موجب ک انات جو خالق۔ برہما: ک انات

برہما بن برہما کی، و آہی جن،

آر ہوندی ون تی، عجب آر تن۔

ابا ک ونہ سن، اونی ساٹ اننت کی۔ 211

104. سارتری:

جین پال سارتری 1905 چ ماؤ ۽ 1980 چ وفات ک یائین۔ فرانسیسی فیلسوف ہو۔

مان سوچان و سارتری! اوچو انسان۔

بیہی جی ک و باہہ سان، ک کری پاٹ سنان

گرو! مننچو گیان، رگپ و ہتیون لوک کی

105. سورداس ۽ چتام ٹی:

سورداس سورہن صدیء جوہ ک نابینوسنت ۽ شاعر ۽ گلو ک اری گذریو آہی۔ سندس ولادت ۽ وفات جی تاریخ اندازی مطابق: 1478_1483 تا نین دوران ولادت ۽ 1561_1584 تا نین وفات آئی وئی آہی۔ ہی ووشعر ہو۔ گرو گز صاحب چ سندس ہک مناجات شامل آہی۔ (267)

مان آہیان سورداس

پو بہ ک نهن چتام ٹیء

لاء مننچو من اداں

106. ارجن:

ارجن گپوت گیتا ۽ مہارت جو سہنی مان اہم ک درار آہی۔ ک نتیء جی پیمان ماؤ۔ راجا اندر مان پیدا یو، ان ک کری اندری بہ سربو ویندو آہی۔ ہی و و بہادر، خوبصورت، سہنی ائرن مان لالو ہو۔ سندس ک مان مان ان ک تل تیر تباہی مچا یندو ویندو ہو۔ پنہنجی تیر سان ہوا، ی ۽ پاٹ ی پیدا کری وندو ہو۔ ارجن جا مختلف نالا آہن۔ تسو، گاک لیش، نجی، بشنو، ک ریتن، مال کن، شوبہ ساچن، شویت

جی منگہٹ کے نہن جو رت بیسی،
تہ جی کے رمان ہن کی
چپیء ڄ کٹی
آزادی یان!
پر جہن
ہی انسان،
سی انسان جو رت پیئی و،
ہن
منہنجی جیء ڄ اچی و،
تہ تو کی ی
تنہنجیء ڄا تی
مہا کے الیء جی مور تی رکان،
پہ ہن انسان جو کے ک پی،
ان جی پیرن تی
ی کے ریان.

110. اشوک سہد:

اشوک، موریانہ جی راجا چندر گپت جو پو و ہو. کے انگا ۽ ایسا جی جی کل کان پوء، ہو قتل عام سی بیماری پیو ۽ بیسہر کے ہن بہ
رت نہ وہائیٹ جو عزم کے انہن ۽ آخری عمر تائین ان عزم تی قائم رہیو. رم قبول کے یائین ۽ انہن جی پرچار لاء ہر بہ ماٹ ہو
موک لیا تین. (269)

ہی اشوک سہد

انہن جی

اول آگر،

اشارو کے ری رہی آہی

آسمان انہن،

تہ ہو و آہی

۽ رتیء جی دانہن ی نہ و سگی.

111. میپو ۽

میپو سلطان ولد نواب حیدر علی، میسور ریاست جو ح کے مران ی گذر پو آہی. 1783 ع ڄ ہو میسور جو حا کے م مقرر یو. پاٹ بہ
شریعت جو پابند ہو، پر ح کے و مت بہ عام تو ی خاص مان شریعت جی پابندی رکیا تین. (270)

112. نانا صاحب:

نانا صاحب 19 مئی 1824 ع ڄ کے انپور ڄ ماو. 1857 جی جنگ آزادیء ڄ کے انپور ڄ ہن بغاوت جی قیادت کے تی. والد جی

وفات کان پوءِ انگریزن کیس میں سنشن میٹ کان ان کے یو، تہ ہن کے مپنی ح کے ومت خلاف بغاوت کے ئی، کے اپنور چ انگریزی فوجی ای تی قبضو کے ری ورتائین۔ کے جھہ بینن کے اپنور سندس قبضی پہ رہیو۔ بعد چ انگریزی فوجین ساٹس رائی کے ری کانٹس کے اپنور واپس ورتو۔ ان کان پوءِ ہی غائب ویو ۽ نیپال چ وی پستو، حتی 1859 ع چ سندس وفات وی۔ (271)

ہ کے ی چپ

ازی کو بہ چ کے میء جی وی،

وی چپ

بلندیء تان باز جی گہری گہور؛

ہ کے ی چپ

خانقاہ جا کہو گسر!

۽ آشرم جون اواسیون،

وی چپ

میپوء جو کے،

۽ نانا صاحب جو گپا

جو کے پچی، گہری

لکین لل کے اردن بٹ جی وی و،

چپ - موت،

چپ - زندگی.

113. وشنو ۽

114. نارد منی:

وشنو، ہندن جی مورتی ۽ جو یون حصو وشنو کی بیو ویندو آہی۔ برہما تخلیق کے رٹ وارو آہی، تہ وشنو ان کی قائم رکٹ وارو، پالیند ۽ شفقت کے ند آہی۔ ویدن ۽ اپنشن چ وشنو جو بار بار ذکر آیل آہی۔ ہندن جاہ وافر قآ آہن، ہ کے او وشنومت کی رٹ وارو آہن ۽ ہ کے ا شومت کی بین۔ وشنومت وار اکثریت چ آہن۔ رام ۽ کرشن بہ وشنو جا ورتا آہن۔ (272)

نارد منی، ہ کے دیومالائی ہندو کے ردار، ہندن جوہ کے رشی ہو۔ ہرناک شتی ج من سمہتی گمندو گمبہ ۽ غورمان پٹی ریو، نارد منی کی ساٹس ملیو ہو، جنہن کیس چپو، تہ وشنو گپوان توسان پٹ وارو آہی۔ پوءِ وشنو گپوان ہرناک شتیء کی ش کے ست تی رتیء کی بچاویو۔ نارد منی گپوان تائین بچ رکند ہستی ہو۔ پراٹن چ نارد منیء جو گٹ و ذکر موجود آہی۔ (273)

”سچ بہ مایا آہی،“ وشنو نارد منیء کی چپو،

”انہیء سچ لاء ماٹ ہوہ کے سی کی

رتوٹاں کے ند آیا آہن،

”انہیء سچ اتہاس جی پھراٹ تی رت جا کے روین چما یا آہن،

”ج گپان کان پنہنجو ۽ پرایو لہو و ہایو آہی؛

”کے الہو کے وچ اوک وک و آہی،

”اوک وچ ساٹس کی جو سچ نہ آہی،

”ناردا! سچ پین تہ نہ رگب وک و،
سچ بہ مایا آہی۔“

115. شن کے راجاریہ

شن کے راجاریہ، ہندومت کے نین اصلاحن آٹھ واروہ کے رم کے رشی ہو۔ ہن جو دور 820_788 ع تا نین جو آہی۔ ہن ویدانت سوترن ۶ گودگیتا جی مان پنہنجون لاثانی کی کے انون لکیون۔ ہن پنہنجی کی کے ان جی ذریعی ویدانت کی پوری کے مالیت تی پچایو۔ ہن اپنشدن جو پٹ شرح لکیو۔ (274)

سُرگ ام کے شن کے راجاریہ شو جی گوی تی اک پی ۶ پو ٹی اُیو۔ ہن واہوی سوچیو تہ کی اپنی پستو آہیان! ہن جی سامہون سرگ جو جسروک و ہو ۶ ہو وی ان و پستو ۶ پو رتی۔ انہن نہاریا نین۔ پھیرن ہن کی ”شونہ“ نظر آویو، جو ملجی ہ کے مالتی۔ جو گل کی ویو ۶ وی کے ملجی ہ کے سندر ناری۔ جو گل کی ویو۔ ہن جسروک کی مان پو پو ٹی چاہیو تہ شو ہن کی مانہن کان جملیو۔

ان تی ہن رک ٹی، ”مہالی! تہ مان وان!

مون ’شونہ‘ جی کون چہ سی مار وائی آہی ہی سندر ناری۔ جو گل کے، ونہ پیار و آہی!“

(شونہ، معنی کے چہ بہ نہ)

116. اختر پیا:

اختر پیا، جو اصلی نالو آہی، ابو منصور محمد واجد علی شاہ، اختر پیا سندس تخلص آہی۔ لکنو اتر پردیش جو ہو۔ 23 جولاء 1823 ع سندس ولادت کی 21 سہ مبر 1887 ع سندس وفات کی۔ ووشاعر ہو۔ 1847 ع کے والد جی وفات کان پوے او جو بادشاہ بنیو۔ ابو المظفر ناصر الدین س کے ندر جاہ بادشاہ عادل قیصر زمان سلطان عالم جو لقب اختیار کے یا نین۔ بادشاہ جی حیثیت سان عدل ۶ انصاف قائم کے یا نین۔ آخری وقت کے سلطنت جا معاملہ پنہنجی گہرواری روشن آراجی پی۔ نواب علی نقی جی حوالی کے ری پاٹن کے تب بنی، شاعری، تصنیف ۶ تالیف ۶ فن جی خدمت کے لگی کی ویو۔ ہی او جو آخری نواب ہندستانی موسیقی، رقص ۶ یہ رجو سرپرست ہو۔ (275)

کی کے آہی، وں اختر پیا جون گہ الہیون کے ر،

لکنو جی تہذیب جا گٹن گاہ

۶ لالو کیت کے پلا، کے ر!

117. پرت برج موہن دتاتریہ کے لینی:

اردو زبان جو مشہور ادیب قادر ال کے لام شاعر، رمانوئیس، ناول نگار ۶ وی پائی جو نثر نگار ہو۔ 12 سمبر 1866 ع دہلی کے پیدا یو۔ 1 نومبر 1955 ع کے سفر دوران غازی آبادارت کے وفات کے یا نین۔ بابائی اردو مولوی عبدالحق کان پوے انجمن ترقی اردو کے ہن جی حیثیت۔ میل ہی۔ (276)

ہی صاحب

نظریہ پاکستان ۶

پرت برج موہن دتاتریہ کے لینی۔ جون

گہ الہیون کے ری رہیو ہو،

جو اردو کے شاعری کے ندو ہو۔

118. اصغر گوزوی:

اصل نالو اصغر حسین، تخلص ’اصغر‘ گورکپور جو رہا کے و ہو، جتی سندس ولادت 1884 ع کے بی پر ملازمت جی سلسلی کے گوزہ اتر

پردیش ۾ رهڻي پيو هو. جتي سندس پيءُ منشي تفضل حسين پٽ قانون دان طور ڪم ڪندو هو. 1936ع ۾ گونڊ ۾ سندس وفات ٿي. (277)

هر غم کي ’غم جانان‘ بڻائي ٿو سان

جي آلام روزگار آسان ٿي وڃن هاڻ

اصغر گوڙيءَ کي عين ڪو جانشين ڪو ڪٿڻ ان پون هاڻ

119. چارو محمدار:

چارو محمدار جي ولادت سيلئي گادي مغربي بنگال جي هڪ ڀڄي لکئي روشن خيال زميندار گهرڻي ۾ ٿي. هي هندستان جو مشهور ڪميوٽر اڳواڻ هو. 1972ع ۾ پوليس جي حراست ۾ سخت تشدد سبب سندس وفات ٿي. رات جي اڀري ۾ پوليس هڪ ويران ۾ سندس لاش کي سائي ڇڏيو.

هي چارو محمدار جولاءِ آهي، مون اخبار ۾ هن جي موت جي خبر ڀڄي آهي ۽ ڪو اعذ جي ڪو اٿي ٿي هن جو لاش نظر اچي رهيو آهي.
مان هن ۾ دم عيسيٰ وڪيان ۽ هو ڪو اٿي ٿي اٿو بيبي و. هن جي مائٽي ٿي ڪو ارا گلاب ي پون ما ۽ انهن مان گهاو ڪو اورت
وهڻ لڳي و. هو هي ڪو وي مانهن بي ڪو ري چوي و.

120. رامانند:

رامانند اتر هندستان جي گنگاندي جي علائقي جو چوٿين ۽ ٻه ٽي صديءَ جو هڪ سنت هو، جي ڪو وڻو مت جو سنت ۽ اڳواڻ مشهور هو. هندو رويت مطابق رامانند سميرايو جو باني هو. برهمڻ خاندان سان سندس تعلق هو، سندس ولادت ۽ وفات جاسال غير يقيني آهن. گپتي تحري ڪو جي شروعاتي سنتن مان هڪ هو، جي ڪو اسلامي ح ڪو مرانيءَ جي دور 14 ٻين 15 صديءَ جي وچ ۾ اتر هندستان ۾ تيزيءَ سان پکيڙي. (278)

اهي پوءِ مندر، اُهي ڪو تب خانان، اُهي عجائب گهر!

”ڪو ويون آهن اُهي ڪو وٽائون، اُهي چتر، اُهي ويا ڪياڻ!“

”ب ڪو واس، نجبي ب ڪو واس، اهي شن ڪو راجا ريه اهي راماننڊ،“

121. رام ڪرشن ۽ رامانند:

رام ڪرشن پرم هنس 18 فيبروري 1836ع ۾ مغربي بنگال جي ضلعي هوڳلي ۾ ڪو امار پ ڪو ور ۾ ماڻو ۽ 16 آگسٽ 1886ع ۾ وفات ڪو يائين. رام ڪرشن جا ڪي معتقد ڪيس برهم جو اوتار ٿي ڪي ڪيس وشنو جو اوتار ميندا آهن. (279)

اهي رامانند، اهي رام ڪرشن پرم هنس!

”ماي پکيڙي پوءِ اهي پنا، گپيءَ جو ماهه آهي اوهان جو اتهاس!“

”امر آواز؟ امر آواز آهي،“

122. روي شن ڪر:

روي شن ڪر جو پورو نالو رويندر شن ڪر چوري هو. 7 اپريل 1920ع ۾ وارڻ سيءَ جي هڪ بنگالي برهمڻ جي گهر ۾ جنم ورتائين. هندستان جو عالمي شهرت رکندو موسيقار ۽ ستار نواز هو. هن 6 ستمبر 2002ع ۾ سبها يا گو، ڪو نلفور نياڻ ۾ وفات ڪو ٿي. (280)

گولين جا گرا، مَن ڪن جا ڪا، بم ۽ بارود جا ڪا

”ي پوهاروي شن ڪر جي ستارا! اُن مان ماورندو، اها ٿي“

بور جو ازيءَ جو هيار آهي.

یہ شہر جو جواب کی اچاریہ خوش نہ ہو، ہن، شہر کی چپو، "توں پاسیروں بیہ تون ہی نشان چپی نہ سگندین۔"
تینن کان پوہ دروٹ اچاریہ، دریون، یم سین ۽ مین راج کے مارن کان بہ ساگ یا سوال پیا ۽ انہن بہ، شہر جہ انی جواب نا۔ آچاریہ
انہن سہنی کی، شہر وانگر ریری یو۔

آخر آچاریہ ار جن کان ساگ یو سوال پیو، پر ار جن رگ و نشان کی چتائی سی رہیو ہو ۽ ہن سوال نہ و آچاریہ سوال دہرا پو نہ ار جن چپو،
"گرودیو! مون کی تہ رگ و گجہ جی ہری سٹھ اچپی ی۔"

ان تی دروٹ اچاریہ ار جن جی پی پی چپو، "ار جن! فقط تون ئی نشان چپی سگندین۔"
امان مہارت چ مین کے ہاٹ ی پہی سوچی رہیو آہیان تہ مون کے تیری عمر گجہ جی بہی تی تیر چو میندی گذاری آہی! افسوس،
مون کے تیری دیر کان پوہ وٹ انہن و آہی۔ ان چ ساوا پن بہ آہن، اما گل بہ آہن ۽ پھیر ان جی مارین تی گج گج کے ری رہیا آہن،
۽ مان سوچی رہیو آہیان تہ ار جن ایٹ و ہو، جنہن سارو یان رگ و گجہ جی بہی تی کپا یو ہو!
یہ شہر، کے ی، کے ی کے و گج الہا یو ۽ دروٹ اچاریہ
کے ان کے مان رتی تی ی کے ری یا۔

128. جیوٹ خان:

مل کے جیوٹ خان داراش کے وہ جو دوست ہو، اصل چہ کے مجرم قسم جو ماٹ ہو ہو ماٹ ہب تی ہن و اعظم کے یا بنشا شاہ جہان کیس
موت جی سزانی، پر داراش کے وہ کیس بچا یو۔ نہ صرف اہوہ کے دفعو پر کے تی دفعا دارا کیس بچا یو۔ پر ان کی شخص دارا سان غداری
کے ری کیس گرفتار کے را یو۔ (284) شیخ ایازان جو ذکر ہن طرح کے یو آہی:

مون دارا جی کے لہی تی ہر کی، ہن کی چپو، "دارا! ہو جیوٹ خان کے یر ہو، جنہن تو کی چو بھو ی، اور نگزیب جی اگ یان الما یو ہو؟"
دارا جواب نو:

"مون کی دوستی جی بیماری ہی پھی ہئی، جنہن مون کی سنوی نیو۔ جیوٹ خان منہنجی وجود جو سرطان زدہ حصو ہو؛ کاش! مان ان
کی پاٹ مان کے پی کے ریاں ہا!"

129. چتری:

چتری دور جوہ کے راجا ی گذریو آہی۔ بیاس ندی جی کے ناری اکٹھی کے پ تی بابیا نالی کے قلعی جو گورنر ہو۔ چتیرا یا چتر
سندس نالو ہو۔ چتری قلعی تی کے اہی آ یو۔ س حملو کے یا تین۔ چتر جنگ چ ش کے ست کای ۽ وی وی قلعی چ پناہ ورتی۔ گہیر و گہوی ویو،
اتا ہون وی وی اس کے لندہ صوبی چ پناہ ورتا تین۔ چتری اس کے لندہ جی کے با اثر شخص شجاع کی چتری مارٹ جی شرط تی اس کے لندہ جی
ح کے ومت آ ی۔ ہن شخص سازش سان کیس قتل کے یو۔

"مون چتری جیون چارئی مانون کے پٹی چا ہون۔ ہن جی کے چ تلوار ہئی، سی چ دست جی سسی، سنین چ رت جو پیا لو ۽ چو مین
چ تر شول۔"

130. قرۃ العین حیدر:

ارت جی رہا کے و اردو جی مشہور ناول نگار ہئی۔ 20 جنوری 1927 ع چ علی گجہ چ سندس ولادت ی۔ وفات 21 اگست
2007 ع تا مین ہندستان جی شہری رہی۔ (285)

۽ مان پاٹ کی چپی رہیو آہیان، "نہ ماٹ ان قرۃ العین حیدر پنہنجی آ تم کے ہاٹ ی چ مار پیور جون یاد گیر یون ایتری س کے سان
کے مین لکیون!"

131. گرو گور کنا:

جوگپن جو مہا گرو۔ جامع سہی لغات ۾ آہی، تہ ان جی معنی آہی: اسم خاص، یوگی پر جو و گرو۔ شاہ سائینء جالفظ آہن: سامی ی سانگ، گیگور کنا کی ”۔ شیخ ایاز ہن طرح ان کی تلمیح کے یو آہی۔ (286)

اوچتو رتری ہری رانگ ی، گرو گور کنا
و اچین وی ان کے تو ہ ہن سان گاتپیا لیلن
ی ویو۔

132. مومن خان مومن:

مومن خان مومن ولد غلام نبی خان 1800 ع ۾ دہلی ۾ پیدا یو۔ سندس او مغل سلطنت آخری دور جی شاہی طیبسن ۾ شامل ہو۔ سندس پئیء جی شاہ عبدالعزیز سان وی عقیدت ہندی ہئی۔ اردوزبان جو مشہور شاعر ۽ غالب جو ہم عصر ہو۔ 14 مئی 1851 ع ۾ وفات کے یائین۔ (287) شیخ ایاز کیس، من لفظن ۾ ذکر کے یو آہی:

”کے اب کے مان کے بوترن وانگر تافیا اربند شاعری، فنا جی زد ۾ تہذیب جی شاعری، طوفان ۾ مومن خان مومن جی پتنگ وانگر
یرایون کائیند شاعری، اہائی تہ آہی تنہنجی کے لاسی کے ی شاعری، تون منہنجیء شاعریء جی ورثی کی سمجھی نہ سگندین!

133. میر تقی میر:

میر تقی میر جی ولادت ہندستان جی مشہور شہر آگرہ ۾ 1723 ع ۾ ی۔ سندس اصل نالو محمد علی ہو۔ اردوء جی عظیم شاعر ۾ سندس شمار سی و۔ کیس خدائی سخن جو لقب نو یو۔ 22 سہیہ مبر 1810 ع ۾ سندس وفات ی۔ (288)

مومن ’میر‘ جی امر پرستیء جی باری ۾ پئی، کے لیا ت ’میر‘ پنہنجی کے تاب خانی مان کے ی کے یو ہو، پر ہوء جاسنفو وانگر
آہی، ۽ جنسن جون کے یئی محبوباؤن آہن، ۽ جامون کی کے لیا ت میر جی یاد یاریندی آہی۔ مومن کی کے یونہ پسند آہی!

134. مرزا شیفتہ:

مرزا شیفتہ مرزا غالب جوہ کے دوست۔ سندس نالو نواب مصطفیٰ خان شیفتہ آہی۔ سندس ولادت 27 سمبر 1809 ع ۾ دہلی ۾ ی۔ جہانگیر آباد جو جاگیر دار ہو، سندس ہ کے وی لائبریری ہئی، جنسن کی باغین ایو۔ ۽ باہ ئی ی۔ 19 جولاء 1869 ع ۾ سندس وفات ی۔ (289)

مرزا شیفتہ غالب انہن سی چیو،

”اسان شاعر سان دوستی رکی آہی

یا قطب مینار سان!

ہن جی تخیل تائین رسائیء لاء

کے یونہ کے شالو کے ٹ وپوی و!”

135. نذر الاسلام:

قاضی نذر الاسلام 24 مئی 1899 ع ۾ کل کے تی ۾ پیدا یو۔ ہن جو گہراٹ و عالمن ۽ قاضین جو گہراٹ و ہو۔ دینی علمن مان فارغ ی شعری، سکیو۔ رامادب ۽ یر آر سکیو۔ بنگالی اردو، فارسی ۽ ہندی ولین ۾ شاعری کے یائین۔ 29 آگہ 1976 ع ۾ اکہ ابتلا دیش ۾ فوت یو۔ (290)

”تا تو نذر الاسلام جو نالو و آہی؟“

”ہاؤ!“

”جاہل قوم جی جاہل اولاد! مان بہ انہیء سرحد تی پچھی بچ کے و آہیان، جاندار الاسلام پی ویو ہو؛ رگپ کے انی ازلی طاقت انہیء

مجاز وانگر جوانی ۾ موت،
 چپن تي هڪ پيٽمبرانه گيت،
 ۽ شڪست خوردہ تبسم،
 اهو موت ايترو مشڪل نه هو.
 مشڪل ته يگانہ چنگيزي، جو موت هو،
 پيري،
 بيماري،
 بيچارگي،
 ۽ عبدالماجد درياباديءَ جي چيري تي
 فاتحانہ تبسم!

142. بنودني:

بنودني داسي بنگالي وليءَ جي مشهور ناک آرس ۽ پير آرس هئي. اصل ۾ هيءَ هڪ طوائف هئي. سندس ولادت 1862ع ۾ ۽
 1941ع ۾ فوتي. (296)
 ما، ننگور جي جيون ۾ ڪائي بنودني آئي هئي؟
 ائين ته نه آهي ته ننگور پاڻ بنودني هيو!

حوالا:

- 1 شيخ اياز، 2008ع، ص: 442
- 2 شيخ اياز، 2008ع، ص: 443
- 3 شيخ اياز، 2008ع، ص: 444
- 4 شيخ اياز، 2008ع، ص: 445
- 5 شيخ اياز، 2008ع، ص: 448

6 انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، پ، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد

7 شيخ اياز، 2008ع، ص:577

8 شيخ اياز، 2008ع، ص:173

9 شيخ اياز، 2008ع، ص:532

10 شيخ اياز، 2008ع، ص:507

11 شيخ اياز، 2008ع، ص:206

12 ur.m Wikipedia.org

13 انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، ر، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد.

14 شيخ اياز، 2008ع، ص:329

15 شيخ اياز، 2008ع، ص:309

16 شيخ اياز، 2008ع، ص:54

17 شيخ اياز، 2008ع، ص:159

18 شيخ اياز، 2008ع، ص:63

19 ur.m Wikipedia.org

20 شيخ اياز، 2008ع، ص:54

21 قليچ، 1994ع، ص:80

22 شيخ اياز، 2008ع، ص:634

23 شيخ اياز، 2008ع، ص:537_536

24 قليچ، 1994ع، ص:273

25 مڌر ايلسا قاضي، 2011ع، ص:101

26 شيخ اياز، 2008ع، ص:592

27 شيخ اياز، 2008ع، ص:480

28 شيخ اياز، 2008ع، ص:439

29 شيخ اياز، 2008ع، ص:126

30 بلوچ 2005ع، ص-1221. جلد ٻئو (چ-ڪ)

31 مرزا قليچ بيگ، 1994ع، ص:100

32 انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، س، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد.

33 شيخ اياز، 2008ع، ص:613

34 شيخ اياز، 2008ع، ص:593

35 شيخ اياز، 2008ع، ص:575

36 شيخ اياز، 2008ع، ص:502

37 شيخ اياز، 2008ع، ص:503

- ³⁸ شيخ اياز، 2008ع، ص: 196
- ³⁹ بلوچ، نبي بخش، ڊاڪٽر: ”سهڻي ميهار ۽ نوري هام تماچي“، سمڌي ادبي بورڊ، 1961ع، 4
- ⁴⁰ شيخ اياز، 2008ع، ص: 593
- ⁴¹ شيخ اياز، 2008ع، ص: 575
- ⁴² شيخ اياز، 2008ع، ص: 512
- ⁴³ شيخ اياز، 2008ع، ص: 64
- ⁴⁴ قليچ، 1994ع، ص: 99
- ⁴⁵ شيخ اياز، 2008ع، ص: 601
- ⁴⁶ لغات لطيفي، 1994، ص: 100
- ⁴⁷ شيخ اياز، 2008ع، ص: 593
- ⁴⁸ سومرو، عبد الغفار، ڊاڪٽر: شاه عبداللطيف ڀٽائي، سوانح حيات، فڪر ۽ عرفان، محقق ۽ شارح: ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ، 2018ع، طالب الموليٰ اڪيڊمي، هالا ص: 180
- ⁴⁹ Dic.sindhila.edu.pk
- ⁵⁰ شيخ اياز، 2008ع، ص: 635
- ⁵¹ شيخ اياز، 2008ع، ص: 602
- ⁵² شيخ اياز، 2008ع، ص: 600
- ⁵³ شيخ اياز، 2008ع، ص: 592
- ⁵⁴ شيخ اياز، 2008ع، ص: 459
- ⁵⁵ شيخ اياز، 2008ع، ص: 339
- ⁵⁶ شيخ اياز، 2008ع، ص: 341
- ⁵⁷ شيخ اياز، 2008ع، ص: 58
- ⁵⁸ شيخ اياز، 2008ع، ص: 78
- ⁵⁹ شيخ اياز، 2008ع، ص: 27
- ⁶⁰ شيخ اياز، 2008ع، ص: 35
- ⁶¹ انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج: 1، س، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد،
- ⁶² بلوچ سال 2005، ص: 307
- ⁶³ قليچ، 1994ع، ص: 231
- ⁶⁴ شيخ اياز، 2008ع، ص: 635
- ⁶⁵ شيخ اياز، 2008ع، ص: 635
- ⁶⁶ شيخ اياز، 2008ع، ص: 600
- ⁶⁷ شيخ اياز، 2008ع، ص: 624
- ⁶⁸ شيخ اياز، 2008ع، ص: 515

-
- 69 شيخ اياز، 2008ع، ص: 498
- 70 شيخ اياز، 2008ع، ص: 498
- 71 قليچ، 1994ع، ص: 235
- 72 شيخ اياز، 2008ع، ص: 625
- 73 شيخ اياز، 2008ع، ص: 503
- 74 شيخ اياز، 2008ع، ص: 477
- 75 شيخ اياز، 2008ع، ص: 485
- 76 encyclopediasindhiana.org
- 77 شيخ اياز، 2008ع، ص: 113
- 78 شيخ اياز، 2008ع، ص: 537_536
- 79 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 92
- 80 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 94
- 81 Sindh_salamat.com
- 82 شيخ اياز، 2008ع، ص: 627
- 83 شيخ اياز، 2008ع، ص: 537_536
- 84 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 91
- 85 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 95
- 86 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 96
- 87 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 92
- 88 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 39
- 89 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 94
- 90 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 39
- 91 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص: 94
- 92 Sd.m.wikipedia.org
- 93 لغات لطيفي، 1994، ص: 232
- 94 مٽر ايلسا قاضي، 2011ع، ص: 105
- 95 قريشي، عبد الحفيظ: ”شاه عبد اللطيف جي ڪلام جو سماجي تحقيقي اڀياس“، روشني پبليڪيشن
- ڪنڊيارو، 2021ع، ص: 81
- 96 شيخ اياز، 2008ع، ص: 511
- 97 شيخ اياز، 2008ع، ص: 287
- 98 لغات لطيفي، 1994، ص: 208
- 99 انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج: 1، س، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد

-
- 100 شيخ اياز، 2008ع، ص:285
- 101 شيخ اياز، 2008ع، ص:289
- 102 شيخ اياز، 2008ع، ص:289
- 103 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:72
- 104 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:77
- 105 قليچ، 1994ع، ص:210
- 106 انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، س، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد
- 107 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:73
- 108 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:74
- 109 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:75
- 110 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:77
- 111 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:78
- 112 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:84
- 113 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:883
- 114 sd.m. Wikipedia.org
- 115 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:78
- 116 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:84
- 117 قليچ، 1994، ص:205
- 118 انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، س، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد
- 119 شيخ اياز، 2008ع، ص:575
- 120 شيخ اياز، 2008ع، ص:477
- 121 شيخ اياز، 2008ع، ص:485
- 122 شيخ اياز، 2008ع، ص:288
- 123 شيخ اياز، 2008ع، شاعري_2، ص:72
- 124 قليچ، 1994ع، ص:207
- 125 شيخ اياز، 2008ع، ص:637
- 126 شيخ اياز، 2008ع، ص:627
- 127 شيخ اياز، 2008ع، ص:621
- 128 شيخ اياز، 2008ع، ص:616
- 129 شيخ اياز، 2008ع، ص:606
- 130 شيخ اياز، 2008ع، ص:524
- 131 شيخ اياز، 2008ع، ص:319

¹³³ اسناد لغاري: ”شاه جي سر گهاتوءَ جو فلسفو“ روزاني سوپ، اڱارو، 8 مئي 2018ع
¹³⁴ ساڳيو.

¹³⁵ لاکو، غلام محمد: سمن جي سلطنت، سنڌي ادبي بورڊ، 2005ع، ص: 123
¹³⁶ بيگلاري، ادراڪي: ”بيگلارنامو“ انسٽيٽيوٽ آف سنڌ الاڄي، سنڌ يونيورسٽي، ڄام شورو، 1984ع،
ص: 4

¹³⁷ شيخ اياز، 2008ع، ص: 592

¹³⁸ شيخ اياز، 2008ع، ص: 646

¹³⁹ شيخ اياز، 2008ع، ص: 472

¹⁴⁰ انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج: 1، د، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد

Sd.m.wikipedia.org ¹⁴¹

¹⁴² شيخ اياز، 2008ع، ص: 646

¹⁴³ شيخ اياز، 2008ع، ص: 419

¹⁴⁴ شيخ اياز، 2008ع، ص: 420

¹⁴⁵ شيخ اياز، 2008ع، ص: 422

Sd.m.wikipedia.org ¹⁴⁶

¹⁴⁷ شيخ اياز، 2008ع، ص: 412

¹⁴⁸ شيخ اياز، 2008ع، ص: 417

¹⁴⁹ شيخ اياز، 2008ع، ص: 421

¹⁵⁰ شيخ اياز، 2008ع، ص: 422

¹⁵¹ شيخ اياز، 2008ع، ص: 423

¹⁵² شيخ اياز، 2008ع، ص: 432

¹⁵³ شيخ اياز، 2008ع، ص: 428

¹⁵⁴ شيخ اياز، 2008ع، ص: 420

¹⁵⁵ انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج: ، ا، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد

¹⁵⁶ شيخ اياز، 2008ع، ص: 426

Sd.m.wikipedia.org ¹⁵⁷

¹⁵⁸ شيخ اياز، 2008ع، ص: 646

Ur.m.wikipedia.org ¹⁵⁹

¹⁶⁰ شيخ اياز، 2008ع، ص: 646

¹⁶¹ انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج: 1، پ، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد

¹⁶² انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج: 1، پ، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، ص: 258

¹⁶³ شيخ اياز، 2008ع، ص: 636

-
- 164 شيخ اياز، 2008ع، ص:636
- 165 شيخ اياز، 2008ع، ص:572
- 166 شيخ اياز، 2008ع، ص:564
- 167 شيخ اياز، 2008ع، ص:342
- 168 لغات لطيفي، 1994، ص:68
- 169 شيخ اياز، 2008ع، ص:635
- 170 شيخ اياز، 2008ع، ص:606
- 171 شيخ اياز، 2008ع، ص:576
- 172 شيخ اياز، 2008ع، ص:513
- 173 شيخ اياز، 2008ع، ص:491
- 174 بلوچ، 2005، ص: 1145
- 175 انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج: ، س، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد
- 176 شيخ اياز، 2008ع، ص:635
- 177 شيخ اياز، 2008ع، ص:636
- 178 شيخ اياز، 2008ع، ص:622
- 179 شيخ اياز، 2008ع، ص:608
- 180 شيخ اياز، 2008ع، ص:196
- 181 سومرو، 2006ع، ص:277.
- 182 بلوچ، 2020 ، ص: 386
- 183 شيخ اياز، 2008ع، ص:616
- 184 شيخ اياز، 2008ع، ص:606
- 185 شيخ اياز، 2008ع، ص:335
- 186 شيخ اياز، 2008ع، ص:310
- 187 شيخ اياز، 2008ع، ص:269
- 188 شيخ اياز، 2008ع، ص:55
- 189 بلوچ ، 1989ع، ص: 8-9
- 190 شيخ اياز، 2008ع، ص:637
- 191 شيخ اياز، 2008ع، ص:624
- 192 شيخ اياز، 2008ع، ص:616
- 193 شيخ اياز، 2008ع، ص:603
- 194 شيخ اياز، 2008ع، ص:624
- 195 Sd.m.wikipedia.org

Sd.m.wikipedia.org ¹⁹⁶

Sidhiadabiboard.org ¹⁹⁷

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، ا،سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، ص: 326 ¹⁹⁸

Sindhsalamat.com ¹⁹⁹

ساڳيو ²⁰⁰

سهيل اڪبر: ”سنڌ جي ثقافت ۾ لطيف جو ڪردار“ عوامي آواز 29 نومبر 2019ع ²⁰¹

Sindhsalamat.com ²⁰²

ur.m.wikipedia.org ²⁰³

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، پ،سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد ²⁰⁴

Sd.m.wikipedia.org ²⁰⁵

Gulluleaks.wordpress.com ²⁰⁶

M.facebook.com ²⁰⁷

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، پ،سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد ²⁰⁸

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، م،سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد ²⁰⁹

Sd.m.wikipedia.org ²¹⁰

جلبائي، غلام حسين: عربي سنڌي لغت، انسٽيٽيوٽ آف سنڌ الاجي، 1988ع، ص:9 ²¹¹

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، آ،سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد ²¹²

شيخ اياز، 2008ع، ص:293 ²¹³

شيخ اياز، 2008ع، ص:161 ²¹⁴

ساڳيو، ص:195 ²¹⁵

https://ur.m.wikipedia.org ²¹⁶

شيخ اياز، 2008ع، ص:600 ²¹⁷

شيخ اياز، 2008ع، ص:497 ²¹⁸

sd.m.wikipedia.org ²¹⁹

شيخ اياز، 2008ع، ص:600 ²²⁰

شيخ اياز، 2008ع، ص:64 ²²¹

بلوچ، نبي بخش خان، مرتب: انور فگار هڪڙو، ثقافت کاتو، حڪومت سنڌ، 2014ع، ص: ²²²

38

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، ت،سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، ص:301 ²²³

شيخ اياز، 2008ع، ص:526 ²²⁴

online sindhi dictionaries ²²⁵

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، پ،سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد ²²⁶

- 227 شیخ ایاز، 2008ع، ص:289
- 228 انسائیکلو پیڈیا آف سنڈیانا، ج:1، پ، سنڈی لئنگئج اٹارٹی، حیدرآباد
- 229 شیخ ایاز، 2008ع، ص:585
- 230 ur.m Wikipedia.org
- 231 شیخ ایاز، 2008ع، ص:510
- 232 ur.m Wikipedia.org
- 233 شیخ ایاز، 2008ع، ص:510
- 234 .com Independenturdo
- 235 شیخ ایاز، 2008ع، ص:599
- 236 شیخ ایاز، 2008ع، ص:365
- 237 https://ur.m.wikipedia.org
- 238 شیخ ایاز، 2008ع، ص:365
- 239 شیخ ایاز، 2008ع، شاعری_2، ص:80
- 240 Ur. M.
- Wikipedya.org
- 241 شیخ ایاز، 2008ع، ص:286
- 242 شیخ ایاز، 2008ع، ص:54
- 243 فتح چند مینگھراج آڈوٹھی: ”مضمون، میران ہائی“ رسالو سرتیون، سنڈی ادبی بورڈ چام شورو، 2005ع، ص:244.
- 244 شیخ ایاز، 2008ع، ص:54
- 245 ایاز، شیخ: ”کپر ٹو کن کری“ روشنی پبلیکیشن، کنڈیارو، 2007ع، ص:17
- 246 sd.m.wikipedia.org
- 247 شیخ ایاز، 2008ع، ص:632
- 248 Sd.m.wikipedia.org
- 249 شیخ ایاز، 2008ع، شاعری_2، ص:80
- 250 شیخ ایاز، 2008ع، ص:468
- 251 سامیاء جا سلوک، ص:668
- 252 قلیچ، 1994ع، ص:229
- 253 شیخ ایاز، 2008ع، ص:639
- 254 شیخ ایاز، 2008ع، شاعری_2، ص:93
- 255 <http://urduinc.com>

²⁵⁶ شيخ اياز، 2008ع، ص:59

²⁵⁷ Sd.m.wikipedia.org

²⁵⁸ شيخ اياز، 2008ع، ص:345

²⁵⁹ شيخ اياز، 2008ع، ص:135

²⁶⁰ شيخ اياز، 2008ع، ص:419

²⁶¹ ur.m.wikipedia.org

²⁶² medbox.iiab.me

²⁶³ شيخ اياز: ”ڪٿي نه ڇڄبو ٿڪ مسافر“ روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو، 2007ع،

ص:16

²⁶⁴ انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، ٽ، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد.. ص:499

²⁶⁵ ur.m.wikipedia.org

²⁶⁶ انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، ب، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد.

²⁶⁷ ur.m.wikipedia.org

²⁶⁸ http://encyclopediasindhiana.org/article.php

²⁶⁹ سومرو، زبير: پنهنجي اخبار، ايڊيٽوريل صفحو، دي گريٽس آف سنڌ، 17 جولاءِ 2021ع.

²⁷⁰ انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، ٽ، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد.

²⁷¹ ur.m.wikipedia.org

²⁷² ur.m.wikipedia.org

²⁷³ Kmlmotwani.wordpress.com

²⁷⁴ Sd.m.wikipedia.org

²⁷⁵ Rekhta.org

²⁷⁶ ur.m.wikipedia.org

²⁷⁷ ساڳيو

²⁷⁸ Mimirbook.com

²⁷⁹ ur.m.wikipedia.org

²⁸⁰ Encyclopediasindhiana.

²⁸¹ Sd.m.wikipedia.org

²⁸² ur.m.wikipedia.org

²⁸³ Mail.sindhiala.org

²⁸⁴ Humsub.com.pk

²⁸⁵ ur.m.wikipedia.org

Dic.sindhila.edu.pk ²⁸⁶

ur.m.wikipedia.org ²⁸⁷

ur.m.wikipedia.org ²⁸⁸

ur.m.wikipedia.org ²⁸⁹

ur.m.wikipedia.org ²⁹⁰

Pnb.m.wikipedia.org ²⁹¹

Naatkainat.org ²⁹²

انسائيڪلو پيڊيا آف سنڌيانا، ج:1، پ، سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد ²⁹³

ur.m.wikipedia.org ²⁹⁴

ساڳيو ²⁹⁵

Sd.m.wikipedia.org ²⁹⁶

باب پنجون:

شخصیتن جو فرهنگ

فرہنگ لفظ جي معنی آهي، آگاهي، دانائي، سمجھ، علم ۽ اھپ. اصطلاح ۾ اھي ڪتاب کي فرہنگ چئبو آهي، جنهن ۾ مختلف لفظن، معنائن، مفرد ۽ مرڪب الفاظن کي هڪ هند جمع ڪيو ويو آهي. هي لفظ اڳتي هلي مختلف جي وٽين جي فائدن ۽ تمام گهڻين مفرد توڙي مرڪب دوائن جي مجموعن لاءِ به استعمال ٿيو. اھي طرح علم جي شائقن لاءِ فرہنگ معلومات جو هڪ اھم ذريعو رھيو آهي. شخصيتن جي فرہنگ جو به مقصد اھو آهي، ته علم جي شائقن لاءِ اھي شخصيتون هڪ ٻه محفوظي ون، جن جي عظمت جي سببان شيخ اياز جھي عظيم شاعر انھن کي تلميح ڪيو آهي.

آدم: حضرت آدم عليه السلام، پھريون انسان. الله جو نبي. انسانن جو ابو، جنھن مان انساني نسل وڌيو ويجهيو.

آءِ او ڪاؤ: آءِ او، ڪاڍو ۽ ڏاڍو: شيخ اياز جي هڪ اسٽيج ڊرامي: ”رني ڪوٽ جا ڏاڙيل“ جا ڪردار، جيڪي ڊرامي ۾ ڏاڙيل آھن. آءِ او سڀني جو آقا آھي. ڪاڍو ۽ ڏاڍو سندس ساٿاري آھن.

آري: آري، ام پنھون، آريائي، اشراف زال، پاڪ دامن زال، () آري لفظ مان به پنھون مراد آهي، جنھن کي مائيءَ تلميح ڪيو آهي. هونءِ اصل ۾ ”آري ام“ ڪيچم ڪر ان جي بادشاھ ۽ پنھونءَ جي پيءُ جو نالو آهي.

ابو: ام ابو، سما قوم جي دل شاخ مان اگھام نڪ جو هو. سندس شهرت جو سبب سندس سخاوت هئي. مل ڪي جي ڪيترن سخين ۽ اتارن مان هڪ ام ابو ٻه ڳڻڻ پويو. دودي چنيسر جي رائيءَ ۾ دودي سومريون اري وسام ڪري موڪليون. هي ڪي و سر واري علائقي جو حاڪم هو.

اختر پيا: اصلي نالو ابو منصور محمد واجد علي شاه، تخلص: اختر پيا، لکنؤ ٽرڊيش جو هو. 23 جولاءِ 1823ع سندس ولادت ٿي 21 سھيپهه مبر 1887ع سندس وفات ٿي. ووشاعر هو. 1847ع ۾ والد جي وفات کان پوءِ او جو بادشاھ بنيو. آخري وقت ۾ سلطنت جا معاملو پنھنجي گهرواري روشن آرا جي پيءُ نواب علي نقوي جي حوالي ڪري پاڻ ڪي تبيني، شاعري، تصنيف ۽ تاليف ۽ فن جي خدمت ۾ لڳي ويو. هي او جو آخري نواب هندستاني موسيقي، رقص ۽ ٻي رجو سرپرست هو.

ارجن: ارجن ڳوٺ گيتا ۽ مھارٽ جو سرھي مان اھم ڪردار آھي. ڪنئيءَ جي پھيان ماڻو. راجا اندر مان پيدا ٿيو، ان ڪري اندري به سر ٿيو ويندو آهي. هي ووبھادر، خوبصورت، سرھي ماڻن مان لالو هو. سندس ڪمان مان ڪن ڪن تل تير تياھي مچائيندو ويندو هو. پنھنجي تير

سان ہوا، بی بی پٹی پیدا کرے گی وندو ہو۔ ارجن جا مختلف نالا آہن۔ تسو، گا کے لیش، نجی، بشنو، کے ریتن، مال کن، شوبہ ساچن، شویت ورین ۶ پار۔

اروشی: اروشی، ہ کے کردار آہی، ہ کے عظیم ناک جو، جی کے وک الیداس ”وکرم اروشی“ جی نالی سان 375 ع کان 455 ع جی دور ۶ کیو۔

اشوک سرم: اشوک، موریا گہراٹی جی راجا چندر گپت جو پو ہو۔ کے الگنگا ۶ ایسا جی جی کل کان پو، ہو قتل عام سی بیماری پو ۶ بیسر کے ہن بہرت نہ وہا کیٹ جو عزم کے اکین ۶ آخری عمر تا کین ان عزم تی قائم رہیو۔ رم قبول کے یا کین ۶ انسا جی پرچار لاء ہر پہ ماٹ ہو موک لیا کین۔

اورنگ زیب: محی الدین پ شاہ جہان بادشاہ، کیس سندس پی شاہ جہان اور نگزیب جو لقب نو۔ سندس ولادت 3 نومبر 1618 ع مالوہ جی۔ ووی بیمار پی شاہ جہان کی قید کے ری 1658 ع ۶ تخت تی چہ ہی ویو۔

انارکلی: اصل نالو: نادرہ کے ایرانی واپاری جی ی ۶ ہی، سندس پی مان ایلن حملو کے ری کیس ماری و، سندس مال متاع سان گانادرہ بیگم کی کٹی ویا۔ صوبیدار مانسنگھ و اچی کیس و کے روکے یا کون، جنسن نادرہ بیگم کی اکے بر بادشاہ جی حرم ۶ کے نیز کے ری نو۔ سندس حسن ۶ جمال کی سی اکے بر کیس انارکلی جو لقب نو۔ ہ کے روایت مطابق اکے بر جی ساٹس محبت ہی، جنسن کے ری یون کے نیزون ساٹس سا کے ندیون ہیون۔ انہن کیس زہر تی ماری یو۔ ہی روایت آہی، تہ بیماری ۶ سندس موت یو۔ مین روایت آہی، تہ اکے بر جی پ شہزادی سلیم جی ساٹس محبت ہی، اہا خبر پوٹ تی اکے بر انارکلی کی قید کے رٹ جو ح کے م نو، تہ شہزادی سلیم کیس قید مانائی ویو۔ شاہی فوج اکے بر جی ح کے م تی خنی کی گرفتار کے یو، انارکلی کی مقد موہلائی کیس موت جی سزانی ۶ ت ۶ چٹ ایو یو۔ ہی واقعت 608ھ / 1599 ع جو آہی، جہ ہن شہزادو سلیم تخت نشین یو، تہ انارکلی مان مقبر و تعمیر کے رایا کین۔

بالی: بالی، گرونان کے جی داسی پٹ مشہور آہی۔ ہ کے بالی میر علی نواز نان جی محبوبہ پٹ ہی، جی کے اصل لاہور جی ہیرا جی ۶ جی رقاہہ ہی سندس نالو ہو: اقبال بیگم۔ 1923 ع ۶ میر صاحب سان سندس شادی ی۔ میر صاحب 1935 ع ۶ فوت یو ۶ سندس محبوبا 1967 ع ۶ فوت ی۔

برہما: برہما، ہندو رم جی مورتی مان ہ کے شمار کے ٹی ویندی آہی۔ ہندن جی عقیدی موجب ’برہما‘ کی خالق ۶ پیدا کے ند چوندا آہن۔ جنسن مان سندن عقیدی موجب سخی انسان، دیوتا ۶ اسر وغیرہ پیدا آہن۔ ہن دیوتا جی صورت چار منہن ہوندی آہی۔ کیس چنہن پاسی ہ کے ال گب چہر و ہوندو آہی۔ ہن کی کے نول جی گل تی سوار یکار یو ویندو آہی۔ کے نہن کے نول گل سندس ۶ یکاریل ہوندو آہی۔

بلی شاہہ: بلی شاہہ جو اصل نالو عبداللہ شاہ آہی۔ سندس ولادت اچ گیلانیاں ۶ 1680 ع مطابق 1091ھ جی۔ سندس پی سخی شاہہ محمد درویش مسجد جو امام ہو ۶ مدرسہ ۶ ہائیندو ہو۔ پنجاب جو مشہور صوفی بزرگی گذریو آہی۔ 22 آگہ 1757 ع ۶ سندس وفات ی۔

بلاول: شہید مخدوم بلاول، 856ھ مطابق 1451 ع ۶ مانو، سندس شمار سب جی وطن دوست صوفین، درویش ۶ عالمن ۶ جی و۔ سندس ولادت میان حسن سمون جی گہر ۶ مانی شہر ۶ جی۔ سب جی سمن سلطان جی گہراٹی سان سندن تعلق ہو۔ سندس ابا سومرن جی دور ح کے ومت ۶ لس بلی تی ح کے مرانی کے نداہنا۔ جتان ای اچی مانی ۶ ویا۔ مخدوم بلاول و وفقیہ ۶ محدثی گذریو آہی۔ 1521 ع ۶ شاہ بیگ ارغون سہرتی کے ای آیو، مخدوم بلاول پنہنجی شاگردن ۶ مریدن سمیت ان جی خلاف مزاحمت کے ٹی، جنسن کے ری ہ کے

سازش ۱۹ کيس 1451ع مطابق 929ھ ۾ شهيد ڪيو ويو.

بنسي: بنسي، چندر بنسي، قديم زماني کان گنگا جي ڪناري رهندڙ هڪ قوم، جنهن جي زبان هڪ هئي، هري ڪرشن سامر چندر بنسي قومن جو اڳواڻ آهي. هن جو پٽ سامب هو جاڙيجا قبيلن ان جي نسل مان آهن. ان نسبت سان سما ۽ ڄام سڌا آهن.

بنوڌي: بنوڌي داسي بنگالي وليءَ جي مشهور ناڪ آرس ۽ پير آرس هئي. اصل ۾ هيءَ هڪ طوائف هئي. سندس ولادت 1862ع ۾ ۽ 1941ع ۾ فوتي.

بيدل: قادر بخش بيدل (1814_1872ع) روھڙيءَ ۽ سنڌ جو پربهار شاعر ۽ وڏو عالم هو.

ماڳي: ماڳل مائي، دودي جي ويڻ، جنهن کي، ونگر جي مرڻ کان پوءِ ويڻ ناطي ران پڻ ڳائي ٿي جو فيصلو ڪيو. ماڳيءَ ان ڪار ڪيو. ته ائرن جي هوندي ويڻ ڪيئن پڻ ڳندي. چنيسر سبھ تي ڪيئن اچڻ لاءِ کيس ماڳيءَ جي سنگي ٿي لڳائي هر ڪاڻيو.

بيجل: هڪ مڱڻ ٻار جو نالو. جنهن راءِ ياج کان سر ۽ ساز ذريعي سر گهريو. بيجل راءِ ياج جو ماڻ بڻيو هو. راءِ ياج جي ويڻ، جا اولاد لاءِ س ڪا ايل هئي، تنهن کي فقيرن دعائي، ته توکي پيئندو، پر تنهنجي ماءُ راءِ ياج جي سسي ويندو. ان وکان راکه ماريءَ ماڪيو، جو پهاڪس، ته کيس صندوق ۾ وجهي لوهي يا مين. اها صندوق هڪ چارڻ ۽ سندس زال کي آئي، جن ارڪي نهج ورتو ۽ ان جو بيجل نالو رکيو. بيجل وويو، ته راجا نيراءِ ڄهين، هو گهايو، ته جي ڪو وياج جو سر آڻي بندو، تنهن کي رتن ڪن جو مالھ انعام ۾ نو ويندو، ته بيجل سر ۽ ساز ذريعي اهو انعام حاصل ڪرڻ جو ارادو ڪيو. هڪ مين راءِ ياج جي محل ماھران اچي سرندو ويا مين، راءِ ياج کيس انعام ۾ ڏيڻ چاهيو، ته کيس چيائين: گهر جي ڪو گهرڻ واهي. بيجل سر گهريو ۽ ياج ٿي ويو.

پاولي: پٽ يا ريشم جو واپار ڪرڻ وارا، هڪ ذات جو نالو، هن ذات جا ماڻهو اڪثر تندي الهيار، تندي محمد خان، حيدر آباد ۽ روھڙيءَ ۾ رهن ٿا.

پنهون: لفظي معنيٰ: پنهنون، سسي سسي پنهنون، جي مشهور داستان جا اهم ڪردار، هڪ سسي جا عاشق معشوق.

پيرت. برج موھن داتريه ڪلفي: اردو زبان جو مشهور اديب قادرال ڪلام شاعر، رامانويس، ناول نگار ۽ وي پائي جو نثر نگار هو. 12 سبھ 1866ع ۾ دلهي ۾ پيدا يو. 1 نومبر 1955ع ۾ سفر دوران غازي آباد ۾ وفات ڪيائين.

ڳت سنگھ: ڳت سنگھ پنجاب جي ضلعي لائل پور (فيصل آباد) جي ڳوٺ ”بنگھ“ ۾ هائو. 1921ع اري نيشنل ڪاليج لاهور ۾ تعليم شروع ڪيائين. 1927ع ۾ بم ماڪي ۾ گرفتاري کان پوءِ، منجس انگريزن خلاف بغاوت جي جذبي ڪوڪا ۽ ”نوجوان ارت سا“ نالي جماعت اڀيائين. سينئر سپرنٽنڊنٽ پوليس مسراس ڪاڪي گوليون هڻي قتل ڪرڻ جي وهه کيس موت جي سزائي وئي.

واني: پواني، شو مهراج جي استري، مها ديوي، پار پتي. کيس پواني ديوي به سڏين.

ڪشو: ٻڌ ڌرم جا فقير رشي ۽ سنت پڪشو سڏيا ويندا آهن

رتري هري: رتري هري پنجين صديءَ جو فيلسوف، بيل شاعر ۽ گرامر جو ماھر هو. هو راجا وڪرامجيت جو ماءُ هو. سنس ڪرت ۾ سندس شاعريءَ جا ڪتاب مشهور آهن. هندو قلندر شهبازي راجا رتري هريءَ جو اتار سمجهندا آهن.

تماچي: رڪن الدين ام تماچي، خود مختار سبھ جو سمون حاڪم. ڄهين ام جوڻي ۽ ام بابني کي فيروز تغلق قيد ڪري دلهي وٺي ويو، ته پويان سندس ماءُ ام تماچيءَ حڪومت جون واڳون سنباليون ۽ پوءِ تغلق حاڪم من خلاف بغاوت ڪري خود مختيار

حاکم مین ویو۔ ساگر لٹری جی سہ چ آزاد ۽ خود مختیار حاکمومت جو بنیاد وجہن وارو بہادر راگ وائو ہو۔ (296) 1392 ع ۾ فوت یو
تمر: تمر فقیر، شاہ لطیف جو و خلیفہ، راگی ۽ سندس راگی جی سلسلی کی کانس پوہ جاری رکند شخص ہو۔ پاٹ بہ شاعر ہو۔ س شاہ
 سائین ۽ جواثر ۽ رنگ غالب ہو۔ سندس کلام بیت ۽ واپون سستی ۽ جی سرہ شاہ سائین ۽ جی کلام گاجی ویو آہی۔ تمر فقیر 1181ھ /
 1767 ع ۾ وفات کی۔

تلسی: تلسی داس: مشہور شاعر، 1532 کان 1623 ع تائین جی زمانی جو ہو۔ رامائو سندس
 شاعری ۽ جو مشہور شاہکار آہی۔

نگور: رابندر نا نگور، 7 مئی 1861 ع ۾ کل کے تی ۾ ماؤ۔ بنگالی ہو ۽ بنگالی زبان جو عظیم شاعر ہو۔ شاعری ۽ کان علاوہ سندس یو
 وجہ شہرت اہو ہوتے ہو و فلسفی ۽ تعلیمدان بہ ہو۔ بنیادی طور ہوہ کے برہمن ہو۔ ہن اظہار جو ذریعو پنہنجی مادری بنگالی ولی کی بنا یو 17
 آگست 1941 ع ۾ سندس وفات ی۔

میو: میو سلطان ولد نواب حیدر علی، میسور ریاست جو ح کے مران کی گذریو آہی۔ 1783 ع ۾ ہو میسور جو حاکم مقرر یو۔ پاٹ بہ
 شریعت جو پابند ہو، پر ح کے و مت پر عام توی خاص مان شریعت جی پابندی رکیا کین۔

جاجک: جاجک جی معنی آہی: مگ تو، مگٹو، مینو فقیر۔ ہندی ۽ ان کی جاجک ماچون۔ ہندن ۾ جاجک کے ذات پٹ
 آہی۔ جی خوشی ۽ جی موقعن تی گائی وائی، سا سوٹ کے ری لاگ وندا آہن۔

جانسی: ملک محمد جائسی ہندستان جو ہک مشہور شاعر ۽ صوفی بزرگ ٹی گذریو آہی۔
 سندس ولادت 1477 ع ۾ ٹی۔

جوامائی: جوامائی مغل بادشاہ جلال الدین اکبر جی بیٹون نمبر زال ہی۔ جوامائی جی راجا بہاری مل (ارمل) جی ۽ ہی۔ سندس
 ولادت 1532 ع ۾۔ شہزادو سلیم عرف جہانگیر 977ھ ۾ سندس پیمان ماؤ۔

جوش ملیح آبادی: ملیح آباد اتر پردیش ۾ 1898 ع ۾ ماؤ۔ اصل نسل جی لحاظ کان آفریدی پاٹ ہو۔ اردو ۽ جو و و نالیوارو شاعر
 ہو۔ 22 فیبروری 1982 ع ۾ اسلام آباد پاک ستان ۾ فوت یو۔

جویا: محمد ابراہیم جویو، سہ جو نامور ادیب، عالم ۽ اہو 1915 ع ۾ دادو ضلعی ۾ ماؤ۔ سہ جی مشہور معروف شخصیت آہی۔ سندس وفات
 9 نومبر 2017 ع ۾۔

جیاجی راء سہیا: سن ستونجاہہ جو غدار جیاجی راء سہیا ۽ ان جو ہیر و نانا صاحب، جی موت جی ک ۾ ہلیا ویا ۽ تاریخ ۾ کی بہ لکیل نہ
 آہی تہ انہن جی رک کی اُلی وئی ہی۔ ازل کان ابد تائین۔ وقت جی اہ سلسلی تی سوچو تہ ان گاہہ کے ری کے وئی فرق نہ پوندو تہ
 ہ کے کی ماسی ۽ تی اکے ایو ویو ہو ۽ یو پنہنجی کھ ۽ مٹو ہو، پر ما ان کے ری فرق پوی و تہ کے یرالاء مٹو ہو؟

چیوٹ خان: مل کے چیوٹ خان داراش کے وہ جو دوست ہو، شاہ جہان کیس موت جی سزانی، پر داراش کے وہ کیس بچا یو۔ نہ صرف
 اہوہ کے دفعو پر کے تی دفعو دارا کیس بچا یو۔ پر ان کی شخص داراسان غداری کے ری کیس گرفتار کے را یو۔

مام: مام، مام تپاچی از۔ ہن مام لفظ مان بہ مام تپاچی مراد آہی۔

مام نندو: مام نظام الدین، ساگر لٹری جو مشہور حاکم مین گذریو آہی۔ سہ جاماٹ ہو محبت ۽ قرب مان کیس مام نندو سہیند آہن۔ 25 رنج
 الاول 866ھ / 29 سمبر 1461 ع کان 914ھ / 1508 ع پنہنجی وفات تائین سہ ۽ سہین جی دلین تی ح کے مرانی کے یائین۔

مکلیء آتی سندس مزار ابہ ماڻھن جي محبت جو مرڪز آهي.

چارڻ: لغوی معنی: ڳاڻي ٿو فقير، ميراسي، لنگمو، مڱڻ ٻار. ڀيل جي جنهن هنج ورتو.

چارو محمد ارچارو محمد ارچارو: چارو محمد ارچارو جي ولادت سيلی گای مغربی بنگال جي هڪ ڀهڻي لکڻي روشن خيال زميندار گهراڻي ۾ ٿي. هي هندستان جو مشهور ڪميوٽر اڳواڻ هو. 1972ع ۾ پوليس جي حراست ۾ سخت تشدد سبب سندس وفات ٿي. رات جي اڀري ۾ پوليس هڪ ويرانی ۾ سندس لاش کي ساي ڇڏيو.

چنيسر: ونگر سومري کي سڏيندا. هڪ دودو ۽ يو چنيسر. دودو نه و هو، پر اي پويءَ مان هو. چنيسر و و هو پر اريءَ زال مان هو. پوءِ به چنگن سن چنيسر کي پڳ ايٿڻ جو فيصلو ڪيو، پر اميرن وزيرن دودي کي بادشاهه قبول ڪري ورتو. چنيسران صورتحال ۾ علاءُ الدين خلجيءَ کي پنهنجي نٿا گهڻي سڱ جي لالچ تي سبھان مان 1298ع ۾ حملي لاءِ تيار ڪيو. جنگ ۾ دودو شهيد ٿيو ۽ چنيسر تخت حاصل ڪيو.

چترئي: چچ جي دور جو هڪ راجا گذريو آهي. بياس نديءَ جي ڪناري اکڻي ڪپ تي بايانا نالي هڪ قلعي جو گورنر هو. چتر ايا چتر سندس نالو هو. چچ هن قلعي تي ڪاهي آيو. اس حملو ڪيائين. چتر جنگ ۾ شڪست کائي ۽ ويٺي قلعي ۾ پناهه ورتي. گهبرو گهرو ٿيو، اتاهون ويٺو اس ڪنڊهه صوبي ۾ پناهه ورتائين. چچ اس ڪنڊهه جي هڪ بااثر شخص شجاع کي چتر کي مارڻ جي شرط تي اس ڪنڊهه جي حڪومت آي. هن شخص سازش سان کيس قتل ڪيو.

چچ ۽ سيلانج: چچ راجا اهر جو پيءُ ۽ سيلانج چچ جو پيءُ هو. چچ جي ذهانت کان متاثر ٿي کيس پنهنجو وزير مقرر ڪيو. هڪ وي چال سان هو اڳتي هلي 632ع اري سبھ جو بادشاهه ٿيو.

خسرو: امير خسرو. فارسيءَ ۽ اردوءَ جو صوفي شاعر، موسيقيءَ جو ماهر. کيس طوطي بند چيو ويندو هو. 1253ع ۾ پتيالي آگره ۾ ڄائو. ڪجهه عرصي کان پوءِ سندس خاندان دهليءَ لڏي آيو. دهلي سلطنت جي غلام خاندان، خلجي ۽ تغلقن جي اٺن بادشاهتن جو زمانو ڏٺائين. 1325 ۾ فوت ٿيو.

خلجي: خلجي، علاءُ الدين خلجي هندستان جو بادشاهه. جنهن کي چنيسر ماڳيءَ جي سڱ جي لالچ تي سبھان حملي لاءِ تيار ڪيو، جنهن دودي سان جنگ ڪئي.

دروڻ اچارو: شري ڪرشن جي دور جو هڪ وورشي هو. 9000 ق م اري دروڻ نالي هڪ برهمڻ جي گهر ۾ ماڻو. پاشالامان رمي تعليم، جنگي فن، ۽ يو علم سکيو. هو ڪو دروڻ ۽ پاڙوئن جو جنگي فن ۾ استاد هو.

دلوراءِ: دلوراءِ دلور شهر جو رهاڪو هو، جي ڪو شهر سندس نالي پٺيان سڏيو ويو. سندس اولاد مان يو دلوراءِ سومرن جي دور ۾ به ٿي و. دلوراءِ يو و و ظالم بد ڪردار ۽ بن افعالن وارو هو. ارو ۽ برهمڻ آباد سندس ظلمن جي ڪري برباد ٿيا. پنهنجي ماءُ ي عمر اڻيءَ سان بري هلت هليو، سندس زال ڇڏي نظر وائين، جنهن جي بددعا سان برهمڻ آباد غرق ٿيو، اچي ماءُ کان معافي ورتائين ۽ مسلمان ٿيو.

دودو: دودو سومرو، ڀو ونگر سومرو سومرن جي حڪمران گهراڻي جو بهادر فرزند هو. سندس ولادت روپاهه، موجوده ضلعي بدین واري علائقي ۾ ٿي. سبھان چو ويهه ورهيه حڪومت ڪيائين. 1092ع ۾ سندس وفات ٿي. کيس اولاده ڪي تارامائيءَ هڪ ڀو سنگمار هو، ڀو نه ويٺو ڪري سندس جاءِ نشين سندس ٿي.

دولھ: دولھ دريا خان، سمن جي دور جو هڪ امير ڪبير، سبھي شهيدن مان هڪ نامور ماڻھو، جنهن وطن تان سرگهرو ٿيو. ساموئيءَ

جی میدان تی 22 سمبر 1520 ع تی ارغون سان و ہندی شہید یو۔

م: لفظی معنی: 'م' سہٹیء جو مگ بندو، جنهن سان ماہرن پڙڻ ای کڻی گهر لیس. م ذات جو سا، یو سہٹیء جی گپ و کان دریاھ جی ارندی پاسی ھڪ گپ و جو رھاڪ و هو، جنهن جو پاڻ وڪ و نالو شھداد پورا آھی. سہٹی میسار جی قصی جی سبھ جی روایت مطابق م نہی ہوندی کان سہٹیء جو مگ بندو ۽ سندس سو هو. اڳ تی ہلی سہٹیء سان سندس شادی ی.

یاچ: لفظی معنی: 'یاچ' بند، نالو ھڪ ی سخی راجا جو (296) راءِ یاچ، و سخی راجا ی گذریو آھی، جنهن ھڪ راڳیء کی سُر ۽ ساز جی عیوض پنهنجو سر رتی یو. راءِ یاچ 1003 ع اری گھونا گھ تی ح ڪ و مت ڪ ندو هو. سندس یڻ، جا اولاد لاءِ س ڪ ایل ھئی، تنهن کی فقیرن دعائی، تہ توکی پمندو، پر تنهنجی ماء راءِ یاچ جی سسی ویندو. راڪ ماریء کی پائو، تہ کیس صندوق ۾ و جی لو ہی یائین. ھڪ چارڻ ۽ سندس زال کی اہا پیتی آئی، جن مار کی ہنج ورتو ۽ جیل نالو رکیو. جیل و ویو، تہ ھڪ ینهن راءِ یاچ جی محل ماہران اچی سرندو واپو، راءِ یاچ کیس انعام یڻ چاہیو، تہ کیس چیا کین: گهر جی ڪ و گهرڻ وائی. جیل سر گھریو ۽ یاچ تی یو.

رامانند: رامانند اتر ہندستان جی گنگا ندی جی علائقی جو چوہین ۽ صدیء جو ھڪ سنت هو، جی ڪ و شنومت جو سنت ۽ اڳ واط مشہور هو. ہندو رویت مطابق رامانند سمیرا یا جو بانی هو. برہمڻ خاندان سان سندس تعلق هو، سندس ولادت ۽ وفات جا سال غیر یقینی آہن. گپ تی تحری ڪ جی شروعاتی سنتن مان ھڪ هو، جی ڪ اسلامی ح ڪ مرانیء جی دور 14 ین 15 ین صدیء جی وچ ۾ اتر ہندستان ۾ تیزیء سان پکي.

رام ڪرشن ۽ رامانند: رام ڪرشن پرم ہنس 18 فیبروری 1836 ع ۾ مغربی بنگال جی ضلعی ہوگلی گپ و ڪ امارپ ڪ وور ۾ پائو ۽ 16 آگہ 1886 ع ۾ وفات ڪ یائین. رام ڪرشن جا ڪی معتقد کیس برہم جو اوتار تہ ڪی کیس و شنو جو اوتار میندا آہن.

□ ڈڻی چڏیو.

راجا رانول: راجا رانول، شھزادو. لنکا (سلون) جو راجا، جنهن شری رامچندر جی زال ڪنھی ھئی ۽ رامچندر کیس ماری، ڌرم پنٽیء کی وئی آیو.

راا: راڌا ہندو مذہب ۾ ھڪ مشہور دیوی آھی، جنهن جی محبت ۽ عقیدت جی دیویء طور پوڄا ڪئی ویندی آھی. راڌا پڳوان ڪرشنا جی ابدی ساتھی آھی. ڪجھ روایتن مطابق ھی پڳوان ڪرشنا جو ناریء وارو روپ آھی. ڪرشنا ۽ راڌا جون گڏیل مورتیون بنگلور مندر ۾ بہ رکیل آہن. راڌا جی ڪرشنا لاءِ محبت ۽ آرزو ڪی نظریاتی طور خدا سان میلاپ لاءِ انسانی جستجو جی علامت سمجھیو ویندو آھی.

راوڻ: 'راوڻ' لنکا جو بادشاہ، ہندو ڪتاب رامائڻ جو ھڪ ڪردار، جنهن کی راکشس طور پیش ڪیو ویو آھی. ھی ذات جو برہمڻ هو. وڏو و دیادان هو. تپسیا جی بل تی ھیء طاقت حاصل ڪیائین تہ ڪو بہ دیوتا یا انسان کیس قتل نہ ڪری سگھی.

راڻو: سومرا گھراڻی جی پوئین حاڪم ھمیر سومری جی وزیر جو نالو ('سوڊو'، 'نکر'، 'مومل-راڻی' جی مشہور عشقیہ قصی جو ہیرو) سوڊو: راڻو، راڻی جی ذات

روماسا (قدیم سبھ جی راڻی): سبھ راڻی لای، ۽ راڻی تارامائیء وانگر راڻی روماسا پڻ مشہور راڻین مان ھڪ آھی. جارا جا

سونیہ ماویہ جی رانڈی ہیٹی. سندس بی بی جو نالو برہسپتی ہو. ہن جورگ ویدہ پہر کین چ ذکر موجود آہی.

روی شن کر: روی شن کے رجو پور و نالو رویندر شن کے رچوری ہو. 7 اپریل 1920 ع وارش سیء جی کے بنگالی برہمن جی گہر چ جنم ورتائیں. ہندستان جو عالمی شہرت رکند موسیقار ۽ ستار نواز ہو. ہن 6 ستمبر 2002 ع چ سہرہ یاگو، کے نلفور نیام وفات کی.

سامی: پائی چئنراء بچو مل لنڈ (1743-1850 ع) بنیادی طور تي سامی ویدانتی فلسفی ۽ فکر جو وڈو پرچارک آھی ۽ ان حوالی سان ٹی سندس شاعریء جی شناخت ۽ وقعت آھی.

سارتری: جین پال سارتری 1905 ع مائو ۽ 1980 ع وفات کے یائین. فرانسیسی فیلسوف ہو.

ساہ: ساہ میسار جو نالو، جنهن سان سہٹیء جی محبت ہی. ساہ سمن ۽ ملاحن جی کے ذات بہ آہی، ابہ ہن ذات جاماٹن ہو سہرہ آباد آہن.

سچل سرمست: سچل سرمست (1739-1829 ع) جو اصل نالو آہی: عبدالوہاب، جی کے و سندس وی ای عبدالوہاب جی نالی بیان رکیو ویو، وی ای جی ادب جی کے ری کیس عبدالوہاب سٹن بجاء ”سچیر نو“ سر یو ویو. سندس چاچی ۽ مرشد عبدالحق یا بعد چ سخی قبول محمد کیس ”خلیفو سچل“ کے ری سر یو ۽ پاٹ پنہنجی کے لام چ تخلص ”سچیر نو“، ”سچل“، یا ”سچو“ آندواس. سندس والد جو نالو صلاح الدین ہو ۽ ای جو نالو صاحبہ نو فاروقی ہو. سچل حافظ قرآن بہ ہو.

سسئی: ہ کے عورت جو نالو، جا پنہون جی معشوقہ ہی، سسئیء جی اصلی پی بی جو نالو نالون برہمن ہو. ماہ جو نالو، میس بہر. جی برہمن آباد جا رہا کے و سنا. کین ستارن جی علم ذریعی معلوم یو، تہ سندن یء کے نہن مسلمان جو مقدری سٹی آہی، سوانہن کیس برہمن کے ی اناجی کے ری صندوق چ و جہی دریاه چ لو ہی یو. محمد ۽ سندس زال، جی بی اولاد ہئا، تن جا ماگ ملایا، برور جی گہا تھی اہندی صندوق اچی کین، لگی. سہٹی ۽ ملو کے و کے ری سی ان کی پنہنجی ہنچ ورتائون. ۽ نالو رکیا نونس: سسئی. معنی: چہ جہری. کے سچم کے ران جو ہ کے قافلہ برور چ آہو، جنهن جو سردار کے سچ جو بادشاہہ پنہون سسئیء مان موہتی پیو. سسئیء کی بہ ہن سان پیاریو، خنی جی شادیء کان پو پنہون وین سان رھن لگیو. پر سندس ماہر کیس گولی اچی پستا ۽ دغاسان سسئیء جی ستی یرمٹ سنس کی ویو ہلیا ویا. چ ہن جاگی تہ ہاء گہوا کے یائین.

ساما: ساما، اصل جادو گہرائی جا راپوت. ام تماچی بہ ذات جو سمون آہی.

سمرا: سہ جی مشہور ذاتین مان ہ کے ذات آہی. مشہور مورخ، محقق ۽ ادیب گنگارام سمرا بہ سمرا ذات جو آہی.

سور: سور: مائیء جی راجپٹیء جو نالو. شاہ سائینء جی سرن مان ہ کے سر. اہوئی سبب آہی جو سوریا سورگ ایٹن واری کی سیند آہن. ان کان علاوہ راء یاج جی رانڈیء جو نالو پٹن سور ہو. سور اصل چ راجا انیراء جی یء ہی، جنهن کی ہن صندوق چ و جہی لو ہی یو. رتنی کے نار، جی کے وراء یاج جی مل کے جو رہا کے و ہو، تنهن کی صندوق آئی، تہ ان صندوق چ پیل مار کی ہنچ ورتو. ۽ نالو رکیا نینس: سور. سامائی تہ سندس حسن جی ہاک ی تہ راجا انیراء سندس سن گگ گہریو، پر سور کی راء یاج پنہنجی محل چ کٹائی آئیو ساٹس پرنٹ و کے ری یائین. راجا انیراء یاج جو فوج وی گہیراء بہ کے یو، پر کے جھہ حاصل نہی تان پو گہما یائین، تہ جی کے و یاج جو سر آئی یندو، تنهن کی رتن کن جو مالھ انعام چ نو ویندو. جو پو پیل سر ۽ ساز ذریعی حاصل کے ری انعام ورتو.

سور داس ۽ چتامٹی: سور داس سور ہین صدیء جو ہ کے نابینو سنت ۽ شاعر ۽ گلو کے اری گذریو آہی. سندس ولادت ۽ وفات جی تاریخ اندازی مطابق: 1478_1483 تائین دوران ولادت ۽ 1561_1584 تائین وفات آئی وئی آہی.

سومرو، عمر: لغوی معنی: عمر سومرو، سومرا گھراٹی جو حاکم، عمر ماریا سنان پیار کندنہ کے معزز سردار، جنہن کیس قید کے یو، پیار حاصل کے رٹ لائہ ہران شیء جی آ کے ٹی، جنہن کی حاصل کے رٹ انسان جی خواہش ہوندی آہی۔ اما عدا کے پاتوی ہر شیء ماریا رڈ کے ری، تہ منہنجو وڑ رچ ویٹ و سہی، ہیء کے اریاٹی اما کے پاکہ مین پھریندی؟

سومل: سومل، میر پور ماہلی جی راجا نند جی یء ۶ مومل جی ٹہی۔ مومل رانٹی جی لوک داستان ۶ سومل جو کے ردارہ کے ذین ۶ ہوشیار عورت جو آہی، جنہن پنہنجی پیء جی وایل خزانہ جی پورائی کے رٹ لائہ مومل کی ساٹ کے ری کے اکندی تہی طلسماتی محل ایو، انہیء لحاظ کان کیس جادوہ جی ماہر جی طور پٹ ساتووی و۔ ہن حرفت ۶ ہوشیاریء سنان شہزادن ۶ رانن کی مات کے ری پیء جی وایل خزانہ کان وی کے کے امیابی ماٹی۔ مومل ملٹ کان پوہ ران و ہن کے جھ وقت لائہ پنہنجی مل کے موی ویو، مومل جی اداسی مائیٹ لائہ سومل مردان و ویس پائی مومل سان کاتی سمندی ہی۔ ان سلسلہ ۶ مشہور آہی، تہ ہک رات جہ ہن رانٹی اوچوٹاچی اہا واردات ی، تہ ش کے جوش کے اری رسی واپس موی ویو، ان طرح سومل داستان کی ہک نون مومل نو۔

سہٹی: سہٹی، سہٹی میہار جی داستان جی مانجھیائی۔ زال جو نالو، جنہن جی میہار سان محبت ی۔ سہٹی میہار جی مشہور داستان جو کے ردار، جی کے وسہ پنجاب ۶ مشہور آہی۔ پنجاب جی روایت مطابق سہٹی گجرات شہر جی ہی۔ سندس پیء، جنہن جو نالو 'نملا' ہو، سو کے ہار ذات جو ہو۔ سہ جی روایت مطابق سہٹی ذات جی 'واہوچی' ہی۔ دریا جی الہندی کے ناری رہندی ہی۔ سندس شادی م سان ی، ر ج کے وذات جو ساہیو ہو۔ میہار جو اصل نالو ساہیو، جنہن سان سندس محبت ہی۔

شاہہ جہان: شہاب الدین محمد شاہ جہان، ہندستان جو پنجون نمبر مشہور مغل بادشاہ ی گذریو آہی۔ سندس ولادت 5 جنوری 1592 ع ۶ 1628 ع کان 1658 ع تا کینح کے ومت کے یائین۔ کیس سندس پاورنگزیب عالمگیر تخت تان لاہی قید کے ری یو۔

شاہہ عبداللطیف: شاہہ عبداللطیف (1690-1752 ع) پشاہہ حبیب جی ولادت 1102 ۶ ۶ پورہی، جی کے وکھیان جی رسان ہک گپ و آہی۔ شاہہ صاحب جی مٹ جی جائے تی مسجد تعمیریل آہی۔ ہاٹی تائین اہا نصیر واہہ جی کپ تی آباد آہی۔ (ساگی، 1989 ع) ہک روایت آہی، تہ شاہہ عبداللطیف 'سئی قدر' واری مقام کان نمبر جی لام تی اتراولہہ طرف شاہہ حبیب جی حویلیء م مانو نپسو۔ ہیء ہر شہدادپور تعلقہ ۶ آہی۔

شاہہ ولی اللہ: سندس نالو قطب الدین احمد ہو۔ سندس پیء جو نالو شاہہ عبدالرحیم دہلوی ہو 21 فیبروری 1703 ع ۶ گپ و ملت ضلعی مظفر گپ ۶ مانو۔ ووالاہیات جو ماٹو، فلسفی، محدث ۶ سماجی علمن جو ماہر ہو۔

شبلی: ابوب کے رولف بن جعفر بن یونس شبلی ترکی سامرا ۶ سندس 247ھ/861 ع ۶ ولادت ی۔ ترکی نسل جو ہو۔ سندس گپ و جو نالو شبلیہ ہیو۔ منصور حلاج سندس ہم عصر ہو۔ شبلی 334ھ/946 ع ۶ فوت یو۔

شن کے راجاریہ: شن کے راجاریہ، ہندومت ۶ نین اصلاحن آٹن واروہ کے رم کے رشی ہو۔ ہن جو دور 820_788 ع تائین جو آہی۔ ہن ویدانت سوترن ۶ گودگیتا جی مان پنہنجون لاثانی کے انون لکیون۔ ہن پنہنجی کے ان جی ذریعی ویدانت کی پوری کے مالیت تی پچاپو۔ ہن اپنشدن جو پٹ شرح لکیو۔

شو: شو، معنی مہربان، نی کے دل، شفیق۔ شو دیوتا ہندن جی مور تیء جو حصو آہی۔ ان مور تیء ۶ شامل آہن: برہما، وشنو ۶ شو۔ کے ی ہندو شو پرست آہن، تہ کے ی ہندو وشنو پرست۔ شو زرخیزیء جو دیوتا یو ویندو آہی۔

شيام: نارائڻ شيام ولد گوک لدا س ناگوانڻي، 22 جولاءِ 1922ع ڄمڻ وڃي هاڻي قاسم تعلقو ۽ ضلعو نوشهروفيروز ۾ ماڻو. شروعاتي تعليم پنهنجي ڳوٺ حاصل ڪيائين بي اي 1942ع ۾ جي سبھ ڪاليج ڪراچيءَ مان حاصل ڪيائين. پهرين نوشهروفيروز ۾ پرنسپل تڃر مقرر ٿيو. ورهاڱي کان پوءِ ميلگراف کاتي ۾ ڪلارڪ رٽريو. 1980ع ۾ ڪلارڪي رٽريو. شيخ اياز ۽ نارائڻ شيام ۾ ٻهيا، ورهاڱي وقت شيخ اياز کيس پاڻيءَ جي جهاڙ تي الوداع ڪيو.

عبدالماجد دريابادي: عبدالماجد دريابادي ولد پي ڪلي ڪر مولوي عبدالقادر 16 مارچ 1892ع ڄمڻ وڃي درياباد ضلعو باره بن ڪي، اتر پرديش ڄمارت ڄماڻو. هن اردو ۽ انگريزيءَ ۾ قرآن جو تفسير لکيو. 6 جنوري 1977ع ۾ سندس وفات ٿي.

غالب: مرزا غالب. نجم الدوله، دبیر الملڪ، مرزا نوشه اسد الله خان غالب بهادر نظام جنگ 1797ع ۾ ڪالامحل، آگري، رياست پرت پور ۾ ڄائو ۽ دهليءَ ۾ پنهنجي حويليءَ ۾ 1869ع ۾ وفات ڪيائين. اردو زبان جي وڏن شاعرن مان هڪ سمجهيو ويندو آهي.

فهيما: پانڄي تو ته ڪي ڪي نالا خاص حيثيت سان شيخ اياز فرض ڪيا آهن ۽ انهن کي پنهنجي خصوصي پيغام لاءِ شاعريءَ ۾ تلميح ڪيو آهي. اهڙن نالن مان هڪ ’فهيما‘ به آهي.

فيض: فيض احمد فيض، 12 فيبروري 1911ع ڄمڻ وڃي ماڻو. مشهور ترقي پسند شاعري گذريو آهي. 20 نومبر 1982ع ۾ وفات ڪيائين

فيضي: لفظي معنيٰ: فيضي ولد شيخ ابوالفضل مبارڪ (1547_1595) شاعر، سفارت ڪار، خطاط، مترجم، مصنف ۽ اڪبر جي دربار ۾ وفاق رکندو هو. اڪبر پنهنجي نون رتنن ۾ کيس شامل ڪيو. (296) اصل سيوهڻ جو رهاڪو هو. ابوالفضل علامي سندس ماءُ هئي. سليم شاهه سوريءَ جي دور ۾ 1547ع ۾ سندس ولادت آگري شهر ۾ ٿي. 1575ع ۾ اڪبر جي دربار ۾ سندس رسالي ٿي. سندس فهم ۽ فراست جي ڪري اڪبر کيس نون رتنن ۾ شامل ڪيو.

ولان ماڻي: قولان، شاعر جو فرض ڪيل هڪ نالو. ماڇاڻي-مهائي مڇيءَ مان ورتل آهي. مڇيءَ واري، مهائي.

قره العين حيدر: ڄمارت جي رهاڪو وادوءَ جي مشهور ناول نگار هئي. 20 جنوري 1927ع ۾ علي ڳوٺ ۾ سندس ولادت ٿي. وفات 21 آگسٽ 2007ع تائين هندستان جي شهري رهي.

ڪاڀري: ڪاڀري، اسم خاص، دنيا جا لڳ ڀڳ ٻه لک ٻوليون آهن جنهن جي هڪ ذات. ڪاڀري، جنهن کي آرام جي ڳڻڻ تي نه هجي.

ڪالي: مشهور ڪالڪا، هندو مت خاص طور تي تانترڪ جي پيروڪارن وٽ مقدس هستي يا ديوي آهي. ڀارت جي مشهور شهر ڪولڪتو جو نالو به ڪالي ديويءَ جي مٿان رکيو ويو آهي.

ڪاليداس: ڪاليداس چوٿين يا پنجين صدي قبل مسيح جو سنسڪرت زبان جو شاعر ۽ مصنف ٿي گذريو آهي. سندس ولادت غالبن هماليه جي سلسلي يا اوجين جي قريب ٿي. سنسڪرت جو وڏو ڊراما نگار ۽ شاعر هو.

ڪامڙيو: هندو ديوي مالائي ڪردار. هندو ديوي مالا موجب ڪام ديوي هڪ سڱ ۽ پنج ماڻ هوندا آهن. سڱ ڪمند جو هوندو آهي. جنهن تي ماکيءَ جي مکين جي قطار ويل هوندي آهي. پاڇاڙيءَ سان ڪنول جا گل هوندا آهن.

ڪبير: ڳت ڪبير: 1398ع ۾ ماڻو ۽ 1518ع ۾ فوت يو. بنارس جي نبيرو نالي مسلمان ڪوريءَ جو پو. ساميءَ جي ڳتي تحري ڪان متاثر هو. هن جي دور ۾ هندستان تي ابراهيم لوي حاڪم هو. هو ويدانتي صوفيا شاعر هو، پر هن شاعري صرف سچ جي ڳولاءَ سچ جي پرچار ڪرڻ لاءِ ڪئي.

ڪلونٽ: ڪلونٽ سنگهه ورڪ هڪ پنجابي سڪ ليڪ ڪ ۽ مصنفن گذريو آهي. سندس هڪ ڪتاب ”ميريان سرس ڪ هاڻيان“ آهي، جنهن مان هڪ پنجابي ڪهاڻي: ”ماسٽر ولارام“ جو سبهيءَ ۾ ترجمو ننگر چيني ڪيو.

ڪوهياري: ڪوهيارو _ ڪوهيارو _ ڪوهياري، ڪوه وارو، جبل وارو يا واري. جبل جو رهاڪو _ محبوب، عاشق، پنهنون. يا سسئي.

ڪوي جسيم الدين: جسيم الدين ڪوي، بنگالي زبان جو مشهور شاعر آهي. سندس ولادت 1903ع ۾ ۽ وفات 1976ع ۾ ٿي.

ڪيرت: ڪيرت پاڻي جو پور و نالو ڪير جو بهرام پاڻي هو. ڳو موريو لاکو تعلقو س ڪر؛ ضلعو نواب شاھ ھاڻي شھيد بينظير آباد ۾ 3 جنوري 1922ع ۾ سندس ولادت ٿي. پير ڪ تائين ولس اس ڪول نواب شاھ ۾ پيو. بي اي ايل ايل بي پاس هو. 7 مئي 2015ع ۾ ڊاڪٽر ڪوفات ڪيائين.

گادي: مهاڻا گادي، هندوستان جو آزاديءَ جو اڳواڻ. جنهن پنهنجي زندگي آزاديءَ لاءِ وقف ڪئي. مل ڪ آزاد يو ته کيس هندو مسلم فسادن جي ڀينرن ۾ ڪنهن شخص گولي هڻي قتل ڪري يو. نالو ڀينرن: موهن داس ڪرمچند گادي. سندس ولادت 2 آڪٽوبر 1869ع ۾ ماڻو ۽ 30 جنوري 1948ع ۾ وفات ڪيائين.

گرو گورکنا: جوڳين جو مها گرو. جامع سبهي لغات ۾ آهي، ته ان جي معنيٰ آهي: اسم خاص، يوگي پڙ جو و گرو. شاھ سائينءَ جا لفظ آهن: سامي ساڻگ، گيا گورکنا ڪي. ”شيخ اياز هن طرح ان کي تلميح ڪيو آهي.

گهاٽو: گهاٽو، معنيٰ ”هي مار، تار ڪو ويل ش ڪاري. سمبهڻيءَ جو ش ڪار ڪندو. هي سنس ڪرت و ليءَ جو لفظ آهي. جنهن جي معنيٰ آهي، ماريند، ش ڪار ڪند، هيءَ جي گهور ڪند. شاھ سائينءَ جي سرن مان هڪ سر. هي خالص مقامي سبهي راڳ آهي. هي صرف شاھ جي راڳ ۾ ڳايو و. هندستاني راڳ ۾ سر گهاٽو نالي ڪو به سر ڪوئي. هن سر ۾ موري مير بحر جو داستان ڳايو ويندو آهي.

ليلا: چنيسر جي زال، جنهن هيرن تي هرڪجي، مڻين کي مڻ ڪيو، مڙس جو وصل وڃايو. چنيسر، ڄام جو نالو، جنهن جي زال ليلا هئي. ليلا هار جي لالچ ۾ پنهنجي مڙس سان بي عورت ڪي ملڻ جي اجازت ڏئي پنهنجو سهاڳ وڃايو. ليلا هيرن تي هرڪجي، پنهنجو پوتار وڃايو. هيرن جي بدلي هڪ رات لاءِ پنهنجو مڙس وزير جي زال جي حوالي ڪيو. نتيجي ۾ چنيسر کانئس منهن موڙي ڇڏيو.

ماو: سنت ماڌو داس ولد اوڌو داس پمياڻي 1890 ڌاري هالاڻيءَ تعلقي محراب پور ۾ ڄائو. اصل نالو نوتن هيس، سنتن سندس نالو ماڌو داس رکيو. 1935ع ۾ بمبئيءَ ۾ سندس وفات ٿي.

مارئي: ڏوٿي ۽ پهوار ڪي سماج جو هڪ ڪردار مارئي به آهي، جيڪا پرھ جو پاڻي ڀرڻ مهل ڪوه تان ڪنڀجي عمر ڪوت ۾ امر سومري جي باندي ۽ قيدي بڻجي وئي.

ماوالا حسین: شاہ حسین پٹنہ عثمان لاہوری 945ھ مطابق 1539ع ۾ ڪسالی دروازي لاہور ۾ پيدا ٿيو. شاہ حسين ملا متي صوفي هو سندس نظام فڪر جو پهريون ظہار صوفيانہ بغاوت جي صورت ۾ ٿيو.

ڳڙھ: مہارت ۾ آيل اہاسہ ٿي مياڻي (مہاڻي) جنهن تي ميثم جو پيءُ اڪن ڪن ڪن ٿي پيو هو. لغوي معنيٰ اس: ٻيءَ جي بانس واري.

مرزا شيفتہ: مرزا شيفتہ مرزا غالب جو ھڪ دوست. سندس نالو نواب مصطفيٰ خان شيفتہ آھي. سندس ولادت 27 ستمبر 1809ع ۾ دہلي ۾ ٿي. جہانگير آباد جو جاگيردار هو، سندس ھڪ وي لائبريري ھئي، جنهن کي باغين ايو. ۶ باھ ٿي. 19 جولاءِ 1869ع ۾ سندس وفات ٿي.

مصري شاہہ: سيد مصري شاہ رضوي سہي ڪي اٺيءَ جو سر موشاعر هو. سندس ولادت سيد بلند شاہ جي گهر ۾ 1245ھ مطابق 1828ع ۾ ٿي. 5 صفر 1335ھ مطابق 1906ع ۾ وفات ڪي يائين.

موڪي: ناتر، مول جي اگهه ڇوڪر کان پوءِ جہن ڪاڪ ۾ رھڻ کان پيڙاري ارندي سرحد ي اولھہ جو رخ ڪيو ته اچي ڳاڻ واري پٽي خيما کي يائين. اتي شادي ڪي يائين ۽ کيس ’موڪي‘ نالي ي مائي، موڪي وي ي اتي ٿي رهي، البتہ کيس نہ پيڙون جي ڪي يون مائون، تن کي اتي آس پاس ڇوڪر اٿي نائين ۽ انهن سنهن پيڙن جي نالن سان اتي ديھون سجن يون. ديھہ موڪي، ديھہ سونگل، ديھہ سفوران. اتي ھڪ ايراضيءَ کي اہہ موڪيءَ جو مڪانہ سڏيو ويو. ناتر مڪانہ کوليو هو، جي ڪو پوءِ موڪيءَ بہ قائم رکيو. جنهن ڪري موڪيءَ جي ۽ مائي وي شہرت حاصل ڪي.

مول: مول سمن جي شاہي خاندان جي ھئي، جنهن ڪاڪ جي پنهنجي طلسمي رنگ سان راڻي کي پاڻ انهن متوجھہ ڪيو. گجرات جي راجا نند، جنهن جي پهرين ۽ ٻي ٿي شروعاتي شروع اري مير پور مايلي مان حڪومت ھئي، تنهن جي ي ۽ ٻئي، کيس نو پيڙهيون، جن مان مول ۽ مول داستان مول راڻي جي ڪري مشهور آهن.

مومن خان مومن: مومن خان مومن ولد غلام نبي خان 1800ع ۾ دہلي ۾ پيدا ٿيو. سندس او مغل سلطنت آخري دور جي شاہي طبیب ۾ شامل هو. سندس پيءُ جي شاہ عبدالعزیز سان وي عقيدت ھوندي ھئي. اردو زبان جو مشهور شاعر ۽ غالب جو همعصر هو. 14 مئي 1851ع ۾ وفات ڪي يائين.

مورو: مورو مير بحر، جنهن جي بہادريءَ جو داستان شاہہ لطيف سرگھاڻيءَ ۾ بيان ڪيو آھي. موري جي ست ماڻھن، جي ڪلاچي، ٻاڻ وڪي ڪراچيءَ جي سمبھ جانيءَ جا ماہر شڪاري ھئا. ڪلاچيءَ جي ڪن تي جہن مانگر. اچي قبضو ماريو، ته ساڻس مقابلي ۾ موري جاھہ ماڻھو مارجي ويا. موري ماڻھن جي انتقام لاءِ رابندي ڪي ۽ مانگر، کي ماري مات ڪي يائين.

مير تقی میر: مير تقی میر جي ولادت ھندستان جي مشهور شہر آگرہ ۾ 1723ع ۾ ٿي. سندس اصل نالو محمد علي هو. اردوءَ جي عظيم شاعر ۾ سندس شمار ٿي و. کيس خدائي سخن جو لقب نو ويو. 22 سبھمبر 1810ع ۾ سندس وفات ٿي.

مولانا آزاد: محي الدين احمد بن خير الدين الحسيني ڪنيت ابوالڪلام، تخلص: آزاد. ھندي، عربي، فارسي، انگريزي، اردو ويلين تي کيس مہارت حاصل ھئي. 11 نومبر 1888ع ۾ ڪي ۾ عثمانی خلافت جي زماني ۾ سندس ولادت ٿي. جنگ آزاديءَ جو عظيم رهنما هو. ازين نيشنل ڪانگريس جو صدر ٿيو. آزاديءَ کان پوءِ ھندستان جو پھريون وزير تعليم ٿيو. 22 فيبروري 1958ع ۾ وفات ڪي يائين.

مہاتما: اصل نالو شھزادو سدھار، ڪي پل وستوءَ جي راجا سون جي گهر 563 قبل مسيح ۾ لمبني، جي ڪاھن وقت نيپال ۾ آھي، ڇا ماڻھو.

وارث شاہ: وارث شاہ مشہور پنجابی شاعر ۽ مشہور داستان 'ہیر' جو مصنف. 1722ع ۾ جبہ یالہ شیر خان لڳ شیخوپورہ ۾ ماڻو ۽ ساڳئي شهر ۾ 1798ع ۾ وفات ڪيائين.

وديا پتي: وديا پتي جي معنيٰ آهي عالم. وديا پتي ضلع درنگ جي هڪ ڳوٺ بسفي موجوده ضلعي مڊهو بائي ۾ 1352ع ۾ ماڻو. ان جو پيءُ تيربت جي راجارائي گنيسٿور جي درار ۾ پروهت هو. وديا پتي پاڻ به ڪٺ بهار جي مختلف راجائن جو دراري شاعر هو.

وشنو: وشنو، هندن جي مورتِيءَ جو يون حصو وشنو کي، يو ويندو آهي. برهما تخليق ڪرڻ وارو آهي، ته وشنو ان کي قائم رکڻ وارو، پاليندو ۽ شفقت ڪندو آهي. ويدن ۽ اپنشدن ۾ وشنو جو بار بار ذڪر آيل آهي. هندن جا وافر ڌارا آهن، هڪ اوشنومت کي ڻ وارا آهن ۽ هڪ اشومت کي مين. وشنومت وارا ڪثريت ۾ آهن. رام ۽ ڪرشن به وشنو جا ورتا آهن.

وڪرم: لفظي معنيٰ: وڪرم: قبل مسيح 105 کان 15 عيسويءَ تائين اوجين ۽ اورت جو ووشاندار بادشاهي گذريو آهي، سندس شان ۽ مرتبي جي ڪري گهڻن بادشاهن وڪرمادتي جو لقب اختيار ڪيو. وڪرمي تقويم (سالن جي ڳڻڻپ جو نظام) جو سهرو به سندس سرتي سجائيل آهي.

وڳ: وڳ: شاھ عبداللطيف مائيءَ جو فقيري گذريو آهي، جنهن سان شاھ سائين ڪنهن ڪنهن ظرافت طبعي به ڪندو هو. چرچو گرو به ڪندو هو. شاھ سائينءَ رسالي جي آخري سرڇ وڳ: فقير جي اڻڻ ۽ عادتن لطيف سان سندس محبت جو بيان ڪيو آهي.

وينگس: شيخ اياز جي استيعج ڊرامي: ”رني ڪوٽ جا ڌاڙيل“ جو هڪ ڪردار. هڪ هنڌ لاڙي عورت جي ڪردار طور کيس پيش ڪيو اٿس. کتي وينگس کي نج سنڌي عورت جي طور تلميح ڪيو اٿس.

وينا: وينا به فهيماءَ وانگر شيخ اياز جو هڪ فرضي ڪردار آهي، جنهن کي پاڻ خاص پيغام لاءِ تلميح ڪيو اٿس.

هیر رانجهو: هير ۽ رانجهو مشهور پنجابي لوڪ داستان جا ڪردار آهن. ڪوڙ مصنفن ۽ شاعرن اها ڪهاڻي لکي آهي، پر وارث شاهه جي لکيل ڪهاڻي: 'هير وارث شاهه' سڀ کان وڌيڪ مشهور آهي، جيڪا 1776ع ۾ پنجاب ۾ لکي وئي.

هيمون: راهي هيمون پيپسول ڪلاڻي، 23 مارچ 1923ع ۾ سکر شهر ۾ ماڻو. وطن جي آزاديءَ جو هيرو ۽ امر ڪردار. 23 آڪٽوبر 1942ع جي رات فوجين سان ريل هڪ خاص ريل گاڏي ڪيرائي ڻ جي ڪوشش ڪندي ريل جي پي اڪوئينڊي گرفتار يو. ڪور مارشل ڪري 21 جنوري 1943ع سکر سبھيرل جيل ۾ کيس ماري وئي.

هوت: هوت، چندروني نسل جي قبيلن مان جتن جي قبيلي جي هڪ شاخ هو. مڪران ۾ بلوچن جي اچڻ کان پهريان جتن جي هوت قبيلي جي حڪومت هئي. هي قبيلو سومرن جي آخري دور تائين مڪران جو حڪمران رهيو. پنهنجي ڪئي هوت، آري ۽ آري نام چوندا آهن. اڪاڻ ته هو هوت قبيلي جو هو. مائيءَ به 'هوت' سان پنهنجي ڪئي تلميح ڪيو آهي.

هوشو: هوش محمد شهدي، 1801ع ماڻو ۽ 1843ع ۾ شهيد يو. هي سبھيرل جرنيل 24 مارچ 1843ع ۾ دن جي ميدان تي انگريزن خلاف وڙھي شهيد يو. کيس بهادريءَ جي استعاري طور ياد ڪيو ويندو آهي.

يگانہ چنگيزي: يگانہ چنگيزي اردوءَ جو ناليوارو شاعر ۽ گذريو آهي. سندس اصلي نالو مرزا واجد حسين آهي. سندس ولادت 17 آڪٽوبر

نتيجا:

1. سڀي ادب ۾ شخصي تلميحات جي موضوع انهن تحقيقي باضبطه مقالي لکڻ لاءِ پهريون ڀيرو توجهه ئي تحقيقي ڪوشش آهي.
2. تلميح جي تعريف، اهميت، افاديت ۽ ان ذريعي وليءَ ۾ خوبصورت ۽ معنويت پيدائڻ معلوم ڪيو آهي.
3. شخصي تلميحات کي تاريخي تناظر ۾ سڻ ۽ ان جي استعمال کي مختلف شاعرن جي اظهار ۾ بيان ڪيل ويو آهي.
4. سڀي ڪلاسي ڪي شاعريءَ ۾ تلميحات جي ذخيروي جو اندازو ته لڳايو ويو، پر ان جي مڪمل احاطي لاءِ باضابطه تحقيقي جي ضرورت محسوس ٿي.
5. سڀي ڪلاسي ڪي شاعريءَ ۾ تلميح طور آندل شخصيتن جو تعارف ۽ تلميحات جو پيغام معلوم ڪيو ويو آهي.
6. جديد ۽ عروضي شاعريءَ ۾ تلميح طور آندل شخصيتن جو تعارف ۽ تلميحات جو پيغام معلوم ڪيو ويو آهي.
7. جديد شاعريءَ ۾ جديد فن ۽ فڪر جي باني شاعر شيخ اياز ۾ تلميح استعمال جي رپور صلاحيت شروع کان ئي وئي آهي.
8. شيخ اياز شاعريءَ جي خوبين مان هن اهم خوبیءَ مان پڻ رپور فائدو حاصل ڪيو آهي.
9. جديد شاعرن ۾ تلميحات جو وڏو ذخيرو شيخ اياز جي ڪلام ۾ پڻ موجود مليو آهي.
10. شيخ اياز يهي شاعر ان کان سواءِ پر يهي وليم جي شاعرن کي تلميح طور آڻي، ان فن ۾ وڏي وسعت آندڙ آهي.
11. شيخ اياز پنهنجي همعصر دور جي هر ڪي تلميح ۾ محفوظ ڪيو آهي.
12. شيخ اياز ورهاڱي سبب اري ويل شاعرن ۽ اديبن مان گهڻن کي پنهنجي ڪلام ۾ هن فن سان ياد ڪيو آهي.
13. شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ سڀ ۽ هند جي 142 شخصيتن کي تلميح ۾ آندل ويو آهي.
14. شيخ اياز مردن سان گڏ عورتن کي به تلميح ۾ مقام نو آهي.
15. آخر ۾ 142 شخصيتن جو الف بي وار فهرست پڻ نو ويو آهي.

تجويزون:

1. شيخ اياز جي شاعري علم، شاعريءَ جي حسن، فن ۽ فڪر جو پندار آهي، جنهن ۾ صرف تلميحن جا ئي ڪيترا قسم ڳڻائي سگهجن ٿا، ان ڪري تجويز ڏجي ٿي ته شيخ

اياز جي فني تلميحن، تاريخي تلميحن، فلڪياتي تلميحن، ماڳن ۽ مڪانن بابت تلميحن ۽ عالمي ادب جي تلميحن تي تحقيق جي ضرورت آهي، ان ڪري محققن کي انهن تي تحقيق لاءِ اڳتي اچڻ گهرجي.

2. شيخ اياز جديديت ۽ قدامت جو سنگم هو، ان ڪري جديديت کان پوءِ قدامت ڏانهن سندس فڪري رجحان تي به تحقيق ڪري سگهجي ٿي. ان ڪري ”شيخ اياز جي فڪر ۾ جديديت ۽ قدامت جا اثر“ جي عنوان کي تحقيق جو موضوع بنائي سگهجي ٿو.

ڪتابيات

1. المنجد معلوف اليسوع، ص: 783، بحواله فرينگ تلميحان از ٽوبان سعيد
2. الاناء، اڪر غلام علي: ”سهي وليءَ جي ارتقا“ سهي ليگوتج المارن. حيدرآباد 2006ع، ص: 352
3. استاد لغاري: ”شاهه جي سرگهاتوءَ جو فلسفو“ روزاني سو، اڱارو، 8 مئي 2018ع
4. امداد، سحر: ”شعور، شاعر، شاعري“ سهي ادبي بورا مشور، 2008ع، ص: 29
5. انصاري، عثمان علي: ”رسالو سچل سرمست“، روشني پبليڪيشن، ڪراچي، 1997ع، اياز قادري: ”مشعل اياز“ قادري قلم قبيلو لاڪاڻو، 2007ع،
6. انساني ڪلوپه يا آف سهيانا، ج: 1، سهي ليگوتج المارن، حيدرآباد،
7. بخاري، محمود شاه، اڪر: ”ڪليات بيوس“، آزاد ڪميونيڪيشن ڪراچي، 1991ع،
8. بديءَ وارو، شاهه عبدالڪريم: ”بيان العارفين“ ترجمو، تحقيق: اڪر عبدالغفار سومرو، سهي ادبي بورا، 2020ع،

9. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”جامع سہی لغات“ جلد یون (چ سہی ادبی بورا مشورہ، 2007ع،
10. بلوچ، نبی بخش، اکر: اکر بلوچ جا مضمون ۽ مقالا، مرتب: عبدالرسول قادری، ازوبہ فہرہ، 2020ع،
11. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”قاضی قادن جورسالو“، انسیریو آف سہ لاجی، سہ یونیورسٹی، مشورہ، 1999ع،
12. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”خلیفی صاحب جورسالو“، سہی ادبی بورا، مام شورہ، 2005،
13. بلوچ، نبی بخش خان، اکر: ”میسین شاہ عنات جو کلام“، سہی ادبی بورا، مام شورہ، 2010،
14. بلوچ، اکر نبی بخش بلوچ: ”مقد مو شاہ جورسالو شاہ جو کلام“ شاہہ عبداللطیف ثقافتی مرکز ک پیہی شاہ، 1989ع،
جلد پھریون،
15. بلوچ، نبی بخش، اکر: ”سٹ میسار ۽ نوری مام تماچی“، سہی ادبی بورا، 1961ع،
16. بیگ، مرزا قلیچ: ”سہی ویاکرٹ (انگ وچوون، علم بدلچ ۽ علم عروض“، سہی ادبی بورا حیدرآباد،
17. بیگ، علی قلی: ”رسالو سچل سائین“ ہری سنگھ کتب خانو سکر، ماپو یون،
18. بیگلاری، ادراکی: ”بیگلار نامو“ انسیریو آف سہ لاجی، سہ یونیورسٹی، مام شورہ، 1984ع،
19. روه، حاکم، اکر: ”سہی اساسی شاعری۔ مختصر تعارف تعارفی تحقیق“ سہی ولی تحقیقی جرنل، ج: 13، ش: 2، سمبر
2020ع۔ سہی لنگھنچاری،
20. جتوئی، حیدر بخش: ”جیبی سہ، جیبی سہ“ سٹ می پرنرس، حیدرآباد، 1988ع،
21. جلباٹی، غلام حسین، پروفیسر: عربی سہی لغت، جلد: ۱، انسیریو آف سہ لاجی، سہ یونیورسٹی مشورہ،
22. جوٹ بچو، اکر عبدالجبار: ”کمال“، انسیریو آف سہ لاجی مشورہ۔
23. چاویو، اکر بر علی: حضرت صوفی صدیق فقیر المعروف صادق شاہ جی زندگی ۽ شاعری، صوفی شاہ عنایت شہید اکری، جھوک
شریف، و، 2010ع
24. چنا، حافظ محمد احسن: ”سہی شعرچ صنعتون“، ماہوار نئین زندگی، آگہ، 1959ع،
25. درگاہی، اختر: ”بیدل سائین جورسالو“، بیدل یادگار ک ایہی، 2011ع،
26. دلگیر، ہری: ”چولو منہن جوچ کچ“ آتم کما، سہی ساگت گہر حیدرآباد، 1992ع،
27. راز شاہاٹی: ”کلاسی کی شاعری“ سہی ادبی بورا مشورہ، 2019ع،
28. سامی، جاسلوک،
29. سانگی، میر عبدالحسن سانگی: ”لطائف لطیفی“ انجمن مرکز ثقافتی شاہ عبداللطیف شاہ ثقافتی مرکز ک ایہی، شاہ 1989ع
30. سانگی، میر عبدالحسین، ک لیات سانگی، مرتب: اکر نبی بخش خان بلوچ، سہی ادبی بورا، 1969ع،
31. سومرو، زبیر: پھنچی اخبار، ایوریل صفحو، دی گریس آف سہ، 17 جولاء 2021ع۔
32. سومرو، عبدالغفار، اکر: شاہ عبداللطیف مائی، سوانح حیات، فکری ۽ عرفان، محقق ۽ شارح: اکر نبی بخش بلوچ،
2018ع، طالب المولی اکری، ہالا
33. سومرو، محمد بخش: ”تاریخ جا ایند“ سہی کاکری، کراچی، 2015ع،
34. سومرو، محمد عالم، اکر: شاہ جورسالو الف بی وار، روشنی پبلی کیشن ک یارو،
35. سورلی، ایہی: ترجمو: ہر عطا محمد، ”جو شاہہ“ سہی کاکری، کراچی، 2012ع،
36. سہیل اکبر: ”سہی ثقافت چ لطیف جو ک ردار“ عوامی آواز 29 نومبر 2019ع

37. شبیر ناقد، تلمیحات فضا عظمیٰ، [http:// www.punjnud.com.view page](http://www.punjnud.com.view.page).
38. شمشیر الحدیری: ”سہبی شاعریءِ جو ایاس“ ثقافت کا توہ کومت سہب، 2012ع،
39. شیخ ایاز: ”سر لوہہ اگیا“ ثقافت ۽ سیاحت کا توہ کومت سہب، 2010ع
40. شیخ ایاز: ”راگہا تی چہ“ ثقافت ۽ سیاحت کا توہ کومت سہب، 2009ع
41. شیخ ایاز: ”کونجون کے رکن لوح تی“ ثقافت ۽ سیاحت کا توہ کومت سہب، 2010ع
42. شیخ ایاز: ”ایو سچ لکن تان“ ثقافت ۽ سیاحت کا توہ کومت سہب، 2009ع
43. شیخ ایاز: ”وزری آک اس“ ثقافت ۽ سیاحت کا توہ کومت سہب، 2008ع
44. شیخ ایاز: ”ارچہ پس پرین“ ثقافت ۽ سیاحت کا توہ کومت سہب، 2010ع
45. شیخ ایاز: ”کپر وکن کری“ روشنی پبلی کیشن، ک: یارو، 2007ع،
46. شیخ ایاز: ”کی نہ بوک مسافر“ روشنی پبلی کیشن، ک: یارو، 2007ع،
47. شیخ ایاز، 2008ع،
48. شیخ، اکر، ’خلیل‘ محمد ابراہیم: ”سہبی شاعری ۽ علم عروض“ مہراٹ اکیمی، ش ک اپور، 2001ع،
49. عباسی، ظفر: ”سہبی شاعریءِ جون صنغون ۽ صنغون“ سہبی لیٹنگو تاج لاری، 2007ع،
50. عمر بن محمد داؤد پو: ”شاہہ عبدال کے ریم بڈیءِ واری جو کلام“، بمبئی 1356 ہہ/ 1937ع، (حاشیو)
51. ”فانی“ کیئلڈاس: ”سہب سہا یو بونڈھ“، مرتب: انور فگارہ ک، و سہبی ادبی بور، ماشور، سہب، 1995ع،
52. فتح چند ینگسراج آوٹی: ”مضمون، میرانائی“ رسالو سرتیون، سہبی ادبی بورام شور، 2005ع،
53. فیروز الدین، مولوی، مرتب: ”فیروز اللغات، اردو، جامع“، لاہور، 1994ع،
54. قاسمی، غلام مصطفیٰ، علامہ: ”چو: علمی مضمون“ مرتب قاضی خادم، علامہ غلام مصطفیٰ قاسمی چیئر، سہب یونیورسٹی، 2018ع
55. قانع، میر علی شیر وی: تحفہ ال کے رام، اردو، ماپو یو، سہبی ادبی بور، مام شور، 2002ع،
56. قرآن (24 سورت) مان. یعنی اللہ آسان ۽ زمین جی روشنائی ۽ نور آہی)
57. قریشی، عبد الحفیظ: ”شاہہ عبداللطیف جی کے کلام جو سماجی تحقیقی ایاس“، روشنی پبلی کیشن ک: یارو، 2021ع،
58. قلباٹی، عبدالعلی: ”سر کے لیاٹھ تلمیحون“، ”لطیف سا لگرہ مخزن“ (ہ سو ستر ہین ۽ ار ہین ورسی، نمبر 11 ۽ 12، سال 70-1969ع. شاہ ثقافتی مرکز کے بیہی حیدر آباد، 1971ع،
59. قلیچ مرزا، شمس العلماء: ”لغات لطیفی“ سہبی ولیءِ جو با اختیار ادارو، 1994،
60. قلیچ، شمس العلماء، مرزا قلیچ، دیوان قلیچ، شمس العلماء مرزا قلیچ بیگ، سہبی ادبی بور، حیدر آباد، 1989ع،
61. ”گدائی“ عبدال کے ریم: ”لارندی رہی“، مرتب نیاز سرکی، روشنی پبلی کیشن، ک: یارو، 2007ع،
62. رابلسا قاضی: ”شاہہ لطیف جاسر“، سہبی موسیقیءِ جاسر تار“ سہبی کے ار خلیل الرحمن شیخ، ثقافت کا توہ کومت سہب، 2011ع،
63. لاکو، غلام محمد: سمن جی سلطنت، سہبی ادبی بور، 2005ع،
64. مختیار احمد صلاح: ”ادبی اصطلاحن جی تشریحی لغت.“ سہبی لیٹنگو تاج لاری، حیدر آباد، 2015ع،
65. مسافر، محمد صدیق گلاب خان: ”دیوان فاضل“ سہب مسلم ادبی سوسائٹی، 1937ع،
66. مسافر، محمد صدیق: ”کلیات مسافر“، آریا احمد اہبہ برادر س، 1952ع،
67. موسوی، عبد الحسین، شاہ: ”دیوان بی دل“، سہبی ادبی بور، ماشور، 1991ع،
68. وفائی، دین محمد، مولانا: ”لطف اللطیف“، 1369ھ،
69. ہالائی، گل محمد، گل: ”دیوان گل“ سہب مسلم ادبی سوسائٹی، حیدر آباد، 1933ع،

A. S Hon oxford advanced learners Dictionary 7 th edition oxford university	.1
prees	
ur.m.wikipedia.org	.2
wikipedia.Org https://ur	.3
https://ur.wikipedia.Org	.4
(http://urduinc.com	.5
(ur.m.wikipedia.org	.6
wikipedia.org) (ur.m.	.7
ur.m.wikipedia.org	.8
fa.m.wikipedia.org	.9
medbox.iiab.me	.10
http:// ur.m.wikipedia.org	.11
https://ur.m.wikipedia.org	.12
sd.m.wikipedia.org	.13
online sindhi dictionaries	.14
ur.m Wikipedia.org	.15
ur.m Wikipedia.org ²⁹⁶	.16
.com Independenturdo ²⁹⁶	.17
https://ur.m.wikipedia.org	.18
Ur. M.	.19
Wikipedya.org	.20
ur.m Wikipedia.org	.21
ur.m Wikipedia.org	.22
sd.m.wikipedia.org ²⁹⁶	.23
Dic.sindhila.edu.pk	.24
encyclopediasidhiana.org	.25
Sindh salamat.com	.26
Sd.m.wikipedia.org	.27
sd.m. Wikipedia.org	.28
On line sindhi Dictionaries	.29
Sd.m.wikipedia.org ²⁹⁶	.30
http://urduinc.com	.31
Sd.m.wikipedia.org	.32

Sd.m.wikipedia.org	.33
Ur.m.wikipedia.org	.34
ur.m.wikipedia.org	.35
medbox.iiab.me	.36
Sd.m.wikipedia.org	.37
Sd.m.wikipedia.org ²⁹⁶	.38
ur.m.wikipedia.org ²⁹⁶	.39
ur.m.wikipedia.org	.40
http://encyclopediasindhiana.org/article.php ²⁹⁶	.41
ur.m.wikipedia.org	.42
ur.m.wikipedia.org	.43
Kmlmotwani.wordpress.com	.44
Sd.m.wikipedia.org	.45
Rekhta.org	.46
ur.m.wikipedia.org	.47
Mimirbook.com	.48
ur.m.wikipedia.org	.49
Encyclopediasindhiana.	.50
Sd.m.wikipedia.org	.51
ur.m.wikipedia.org	.52
Mail.sindhiala.org	.53
Sidhiadabiboard.org	.54
Sindhssalamat.com	.55
Humsub.com.pk	.56
Sindhssalamat.com	.57
ur.m.wikipedia.org	.58
ur.m.wikipedia.org	.59
Dic.sindhila.edu.pk	.60
ur.m.wikipedia.org	.61
ur.m.wikipedia.org	.62

ur.m.wikipedia.org	.63
Sd.m.wikipedia.org	.64
ur.m.wikipedia.org	.65
Pnb.m.wikipedia.org	.66
Gulluleaks.wordpress.com	.67
Naatkainat.org	.68
M.facebook.com	.69
ur.m.wikipedia.org	.70
Sd.m.wikipedia.org	.71
Sd.m.wikipedia.org	.72

ABSTRACT :

Shaikh Ayaz (2 March 1923 — 27 Dec (1997) was born in Shikarpur. Sindh His parents named him Mubarak Ali But the world know him as Shaikh Ayaz as he was nontraditional young revolutionary character. He got his early education in his native city and future studied (LLB) Law from Sindh University.

_Shaikh Ayaz's Poetry brought new trend in Sindhi Literature and poetry. Ayaz's work brings different and discordant elements together. Ayaz is one of the major voices in 20th century poetry. His literacy career spanned almost 6 decades and covered a wide range of poetry and prose. Ranging from the traditional bait. Wai Nazam, Azad Nazam" and Ghazal to plays, in verse, prose poems, and musings. extending to short fiction, memoirs and journals, polemical and literacy essays. news article, additional and novel. He also composed poetry in Urdu and translated "Shah Jo Risalo". Two of his Anthologies "Booye Gul Nalay Dil" and 'Near Key Patty" were highly acclaimed.

Shaikh Ayaz portrayed the miseries of suffering humanity, the sorrows of deprived and the wretched conditions of the exploited masses who had been suffering at the hands of unjust system, for centuries.

Shaikh Ayaz's poetry played a major role in the country, particularly in Sindh. He was very imprint of Shah Latif's mystic poetry and will always be remembered as a great humanist and artist. His poetry brought new trends in Sindhi literature. Ayaz is an intellectual asset to Sindh and titled as the poet of liberty and land.

Allusion is thought to be the mirror image of any era. It is used to enhance essence of poetry. Poets have been using it from Shah Latif s era. Shaikh Ayaz's poetry comprises of ancient and modern personalities as allusion.

Ayaz's poetry comprises of multiple genre, he did not confine himself to romantic poetry only but infused hope and courage among the people through revolutionary poetry as well. His vast study of human history, society and culture enabled him to create awareness about the gusty social norms. that prevalent in society at that time and still exist throughout his life. He campaigned against the evil feudalistic mindset, injustice, intolerance, extremism and violence.

That towering figure was bestowed with Sitara-e-Imtiaz for his remarkable literary work. Ayaz's work has a philosophical side with deep awareness of life the revolutionized all genres of literature with his style.

Ayaz was such a rebel of his era, his poetry left vast impacts on politics as well as social system. With him human freedom was most respected, that is why he did not prefer any religion, philosophy and belief over humanity.

UNIVERSITY OF SINDH

M.PHIL THESIS

Study and Glossary of the Allusion personalities in Sheikh Ayaz's Poetry

RESEARCH SCHOLAR
NAHEED FATIMA RAJPER

SUPERVISOR
Prof. Dr. NAWAB KAKA
CO-SUPERVISOR
Prof. Dr. ANWAR FIGAR HAKRO

**DEPARTMENT OF SINDHI
UNIVERSITY OF SINDH, JAMSHORO**